

BEREGSZÁSZI ANIKÓ - GAZDAG VILMOS

ELŐADÁSVÁZLATOK

A

STILISZTIKA

C. TANTÁRGYBÓL

FILOLÓGUS HALLGATÓK SZÁMÁRA

Beregszászi Anikó – Gazdag Vilmos

Előadásvázlatok

a

Stilisztika

c. tantárgyból

filológus hallgatók számára

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Filológia Tanszék, Magyar Tanszéki Csoport

Beregszászi Anikó – Gazdag Vilmos

Előadásvázlatok

a

Stilisztika

c. tantárgyból

filológus hallgatók számára

Beregszász, 2020

УДК: 81'38:821.511(072) Б-54

Jelen kiadvány filológus hallgatók számára gyűjti össze a *Stilisztika* című tantárgyhoz kapcsolódó előadások anyagait.

A kiadvány megjelenését
a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács (KMAT) támogatta

Összeállították:

Beregszászi Anikó – Gazdag Vilmos

Jóváhagyta a Magyar Tanszéki Csoport 2020. augusztus 25-én összehívott tanszéki értekezlete, illetve a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsának 2020. augusztus 27-i határozata.

© Beregszászi Anikó, 2020

© Gazdag Vilmos, 2020

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola, 2020

TARTALOM

Előszó	7
A stílusról	9
Mi a nyelvi stílus? Mi befolyásolja a stílust? A stílus mint a nyelv használata, a nyelv megnyilvánulási formája. Mi a stílusérzék?.....	9
A stilisztika tudománya	13
A stílus szó eredete.....	13
A stilisztika történetéből	13
A stilisztika tudománya.....	14
A stilisztika a nyelvi stílus tudománya	15
Stiléma – stíluseszköz	17
A stílusérték	21
Az állandó és az alkalmi stílusérték.....	22
Az adekvát és az inadekvát stílus.....	24
Nyelv és kommunikáció	27
A kommunikáció funkciói	28
A kommunikáció szabályai	32
A funkcionális stilisztika	35
A társalgási stílus	36
A társalgási stílus nyelvi jellemzői	37
A társalgási stílus műfajai	39
Szolidaritás és udvariasság a társalgásban.....	41
A kárpátaljai magyar nyelvhasználat sajátos jellemzői	45
Névhasználat és megszólítási szokások a kárpátaljai magyar nyelvben.....	45
A kétnyelvűség nyelvi következményeiként meghonosodott kölcsönszavak	49
Nyelvváltás (kódváltás) a társalgás során a kárpátaljai magyar nyelvben.....	54

A közéleti szóbeliség	60
A közéleti szóbeliség nyelvi jellemzői	61
A beszéd klasszikus felépítése	63
A beszéd nem nyelvi jegyei	65
A vita	67
A megbeszélés	68
A felszólalás és a hozzászólás	69
A felelet	69
A tudományos stílus	71
A tudományos stílus nyelvi jellemzői	72
A tudományos stílus műfajai	73
A publicisztikai stílus	75
A publicisztikai stílus nyelvi jellemzői	76
A nyomtatott sajtótermékek sokfélesége	77
A publicisztikai stílus főbb műfajai	78
A hirdetés a reklám fogalma és szerepe a hétköznapokban	80
A címadásról	84
Közéleti írásbeliség. A hivatalos stílus	86
A hivatalos stílus nyelvi jellemzői	88
A hivatalos levél tartalma és formája	90
A leggyakoribb hivatalos levélformák	94
Magánlevelek a hivatalos írásbeliségben	97
Az önéletrajz és típusai	98
A meghívó	101
A közéleti tájékoztató feliratok	102
A szépirodalmi stílus	103
A szépirodalmi stílus nyelvi jellemzői	105
A többi stílusréteg elemeinek megjelenése a művészi stílusban	106
Mitől egyéni az író stílusa?	108
A képszerűség stíluseszközei	109
Szakkifejezések szótára	119

ELŐSZÓ

A stílus nem egyéb, mint az a rend és lendület, amit gondolatainkba viszünk.

Ha szorosan egybekapcsoljuk, ha összefűzzük őket, stílusunk tömör, erőteljes és határozott lesz...

Georges-Louis de Buffon

Minden ember napi rendszerességgel találja magát olyan helyzetben, ahol kommunikálnia kell. Olyan helyzetben, ahol arra van szükség, hogy a szavaival megformálhassa gondolatait, kifejezhesse a véleményét, meggyőzhesse, vagy akár cselekvésre bírhatta beszédpartnerét.

Azt szokás mondani, hogy beszélni mindenki tud. De valóban mindenki és minden körülmény között tud beszélni?

Rengeteg dolog befolyásolhatja azt, hogy éppen miként is szólalunk meg. Ezek között a tényezők között pedig értelemszerűen rendet kell tudnunk tenni ahhoz, hogy a beszédünk hozzánk, a partnerünkhöz, a témához és a helyzethez is maximálisan illeszkedjen.

Életünk során sok minden rutinszerűvé válik. Vannak olyan helyzetek, amelyek időről időre megismétlődnek, amelyekben könnyedén boldogulunk. És nyilván olyan helyzetekkel is rendszeresen szembekerülünk, amelyek nem tartoznak a megszokottakhoz.

A tanári pályára készülve egyre gyakrabban fogjátok ti is magatokat olyan helyzetekben találni, ami nem tartozik hozzá a korábbi életektől megszokottakhoz. Meg kell majd szólalnotok egész csoportok előtt, legyenek azok az órán jelenlévő csoporttársaitok, vagy akár egy államvizsgát fogadó bizottság tagjai. Fel kell majd lépjeteK rendezvényeken, vagy akár meg kell, hogy

nyissatok bizonyos rendezvényeket. S ami a legfontosabb, ki kell, hogy tudjatok majd állni az osztályterem elé, s úgy előadni a számotokra már természetesnek és magától értetődőnek tűnő információkat, hogy az az általános és középiskolai diákok számára is érdekes, érthető és befogadható legyen.

A stilisztika kurzus és a hozzá kapcsolódó, jelen kiadvány egyik legfontosabb célja az, hogy végigvezessen titeket az élet különböző területeihez kötődő kommunikációs lehetőségeken, s tájékoztatást, alternatívát nyújtson ahhoz, hogy minél inkább meg tudjatok majd felelni az életetek során adódó kommunikációs kihívásoknak, kapcsolódjanak azok akár a mindennapi élethez, akár a tudományos szférához, vagy a hivatalos ügyintézéshez, akár a publicisztikához, vagy a szépirodalomhoz.

Mert ahogyan Tomas Mann Varázshegyében olvashatjuk „*a szó az ember ékessége, csakis a szó teszi emberhez méltóvá az életet*”.

A szerkesztők

A STÍLUSRÓL

Mi a nyelvi stílus? Mi befolyásolja a stílust? A stílus mint a nyelv használata, a nyelv megnyilvánulási formája. Mi a stílusérzék?

A stílus kérdéseivel mindig akkor találkozunk, ha a **nyelv használatát** elemezzük! A konkrét, valóságos használatát, valamilyen tartalom megnyilvánulását, annak nyelvi megvalósulását. Elemezhetjük a költői beszédet, az írott szépirodalmi stílust, vagy valakinek az élőszóbeli megszólalását, beszédmódját, annak sajátosságait, a *megnyilvánulás* sajátos nyelvi jegyeit vizsgáljuk.

A tartalom (legyen az vers, regény, magánlevél, újságcikk, doktori disszertáció, hivatalos levél, reklám, felhívás) a stílus által valósul meg.

Mi befolyásolja a stílust? A válasz nem könnyű, ugyanis nagyon sok minden befolyásolja a stílust, olyan tényezők, amelyek önmagukban is variábilisek, vagyis változatosak és változóak: *mit mondunk?* (a megnyilatkozás tárgya, tartalma), *ki mondja?* (a megnyilatkozó személye), *kinek mondja?* (a kommunikációs partner), *mi célból mondja?* (a megnyilatkozás célja), *hol mondja?* (a megnyilatkozás helye), *mikor mondja?* (a megnyilatkozás ideje), valamint a *megnyilatkozó lelkiállapota*, a *megnyilatkozás műfaja*, a *műfaj követelményei* (pl. szerelmes vers vagy reklámszöveg) E tényezők összessége, vagyis a variációk lehetséges kombinációja határozza meg, hogyan nyilvánulunk meg egy konkrét nyelvhasználati szituációban, hogy hogyan alkotjuk meg nyelvileg az adott megnyilatkozást, vagyis ezen tényezők összessége határozza meg a stílust! Ezeket a tényezőket nevezhetjük egyszerűen és összefoglalóan beszédhelyzetnek is. Vagyis: a beszédhelyzet határozza meg a stílust! A beszédhelyzet (és tényezői) feltételezik az adekvát (a helyzetnek megfelelő, odaillő) műfajt, az adekvát nyelvi, magatartás-, viselkedés- és megszólalásbeli sajátosságokat!

Jól láthatjuk például a beszédhelyzet és a stílus összefüggését, ha megvizsgáljuk a különböző köszönési formulákat. Ugyanaz a személy attól függően, hogy hol, mikor, milyen napszakban köszön valakinek, hogy a beszédpartnerhez milyen személyes kapcsolatok fűzik, hogy milyen hangulatban van éppen, többféle köszönése forma közül választhat. Más beszédhelyzetbe illik például a *Jó napot kívánok!* a *Hello!* a *Szevasz!* vagy a *Na csá!* köszönési forma. Vagy gondoljunk például a szépirodalmi és tudományos stílus különbségeire ugyanazon tárgy esetében. Egészen másképp, más nyelvi megoldások segítségével jelenik meg például az egri vár ostromának leírása Gárdonyi Géza Egri csillagok című történelmi regényében, mint egy történelmi szaktanulmányban.

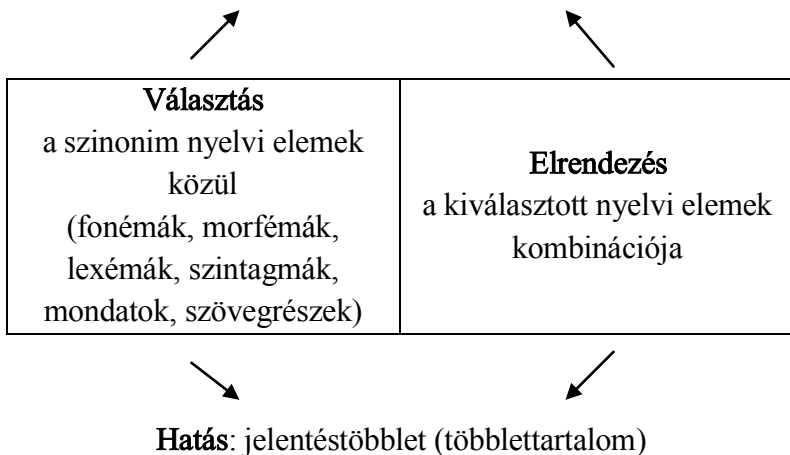
A stílus a nyelv használatának jellegzetes módja. A stílus tulajdonképpen azt jelenti, hogy a fent felsorolt tényezőknek, a szituáció elemeinek megfelelően kiválogatott és összerakott nyelvi elemek hogyan érik el céljukat, hogyan hatnak az olvasóra, a hallgatóra.

A valóság, a minket körülvevő, létező világ elemeinek és működésének a kifejezésére, megnevezésére sokszor több, egymástól eltérő hangalakú, érzelmi étékű stb. szó, kifejezés is rendelkezésünkre áll, melyekből választhatunk a kommunikációs céljainknak, a beszédhelyzetnek, a hangulatunknak, érzelmi állapotunknak stb. megfelelően. Mindig több lehetőségünk van, és választunk egyet! De nem véletlenszerűen! A választás a legtöbb esetben tudatos, még akkor is, ha nem gondolkodunk el minden választás előtt: a kommunikatív kompetencia gondolkodik és választ. A stílus nyelvi kompetencia és kommunikatív kompetencia függvénye! Használhatjuk a stíluskompetencia vagy a stílusérzék kifejezést is! A stílusérzék elvben ösztönösen működik, de valójában tudatosan, mert az ösztönös választás képessége úgy alakul ki, hogy nyelvileg és kulturálisan

szocializálódunk, megtanuljuk használni a nyelvet: valamely nyelvi eszköz mire való, mire lehet jó, mire szolgálhat, milyen célra alkalmazható. **Tehát a stílus egyfajta működése, működtetése a nyelvnek, a nyelvi eszközök megválasztásának és elrendezésének eredménye.**

A stílus mint nyelvi jelenség

A nyelv használatának jellegzetes, egyedi sajátosságokkal bíró módja.

Amikor egy szöveg, megnyilatkozás (mindegy, hogy szépirodalom vagy akár egy újsághirdetés) stílusát vizsgáljuk, azt vizsgáljuk, hogy adott kulturális helyzetben és beszédshituációban adekvát, megfelelő, odaillo-e, és ha igen, a nyelvi elemek közötti milyen választás és elrendezés alapján az. Magyarul: működőképes-e egy a nyelv segítségével létrehozott megnyilatkozás egy adott élethelyzetben?

Például egy vers esetében megfelelő összhangban vannak-e a tartalmi és formai elemek, eltalált-e a szituáció és a műfaj által elvárt nyelvi megjelenítés, vagyis eléri-e a kívánt esztétikai-értelmi-érzelmi hatást. De ha például buszmenetrendet olvasunk, akkor világosan

A STILISZTIKA TUDOMÁNYA

A stílus szó eredete

A stílus görög eredetű, latin közvetítéssel elterjedt szó. A rómaiak a viasztáblára véső, egyik végén hegyes, másik végén tompa, csontból vagy fémből készített íróvesszőt nevezték *stylus*nak. A *stylus* tompa végével simították el a hibás részeket a viasztáblán, hogy aztán belekarcolják a megfelelőbb változatot. Az íróeszköz nevével később az írásnak, a fogalmazásnak, a szerkesztésnek a módját jelölték. Az idők folyamán az íróvessző jelentése egyenértékűvé vált a gondos fogalmazással. Bizonyosság erre Horatius, aki azt tanácsolja a költőnek, hogy gyakran fordítsa meg az íróvesszőt, vagyis javítson a fogalmazás stílusán.

A stílus szó ezekkel a jelentésekkel minden európai kultúrnyelvbe bekerült, angolul *style*, németül *stil*, oroszul *sztyil*. Révai Miklósnak 1805-ben volt egy magyarítási javaslata a kifejezésre: *magyar szép toll*, majd később a nyelvújítók az *irály* kifejezéssel próbálkoztak, de ezek nem tudták kiszorítani a *stílus* szót. Kazinczy Ferenc például a szó német változatát, a *stílt* használta előszeretettel, de ennek használata sem rögzült, csupán néhány összetétel őrzi az emléket: *stílbútor*, *stílszerű*.

A stilisztika történetéből

A stilisztika egyszerre régi és viszonylag új tudományág. Régi, mert a nyelvi stílust (a művészt és a közhasznút egyaránt) már az ókorban vizsgálták a retorika és a poétika részeként. Viszonylag újnak pedig azért nevezhetjük, mert önálló tudományként csak pár évszázada létezik.

A poétika az ókorban és a középkorban a költői előadás tudományát jelentette, gyakorlati célú volt, a meggyőzés és az esztétikai hatás elérésének eszközeit, ezek alkalmazni tudását értették

rajta. Ebből nőtt ki később a stilsztika, amikor is a 18. század végétől a retorikák és poétikák szerepe csökkent. A fogalmat a 19. század elejétől tárgyalják külön, de önálló tudományággá igazán csak a 20. sz. első felében vált. A funkcionális stilsztika elindítója a genfi Charles Bally volt. Összeállította a 20. század eleji beszélt francia nyelv kifejező eszközeinek a stílusminősítéssel ellátott szótárát.

A magyar stilsztika története Szathmári István szerint négy korszakra osztható.

A 18. század végéig terjedő időszakot előzményeknek tekinthetjük, külön stilsztika nincs, de ekkor születnek a nyelvünkre vonatkozó első megjegyzések. A 15–16. századig elsősorban a vallásos szövegek fordítása közben merültek fel a magyar nyelv stilsztikai sajátosságai, a fordítók (főleg a latin nyelv hatására) egyes stilsztikai jelenségeket, mint pl. a halmozás, a felsorolás, a részletezés, előszeretettel alkalmaztak. Fontos változást hoz a stilsztika területén is a humanizmus és a reformáció a könyvnyomtatás feltalálásával és a nemzeti nyelvek előtérbe helyezésével.

A második korszakot a 19. század jelenti, ekkor válik külön a stilsztika a retorikától. A korszakot lezáró legfontosabb munka Négyesy László sok kiadást megért stilsztikája.

A harmadik korszak a 20. század ötvenes éveig tart. Ekkor alakul ki a funkcionális stilsztika. E korszak kiemelkedő alakja Zlinszky Aladár, aki Négyesy örökségét folytatja.

A negyedik korszak a ma stilsztikája, amely az 1950-es évektől folyamatosan alakul és fejlődik.

A stilsztika tudománya

Egy önállósodni akaró tudományterületet onnantól kezdve nevezhetünk tudományágnak, ha megvan a maga vizsgálódási területe, kutatási tárgya és anyaga. A stilsztika anyaga a *szöveg*,

mégpedig mindenféle (írott és élőszóbeli) szöveg, mert minden szövegnek van stílusa.

A stilisztika tárgya a stilisztikum forrásának a feltárása, a *hogyan?* kérdésre keresi a választ az adott nyelvi megnyilatkozásban. Összefoglalva: **A stilisztika a nyelvi kifejezőeszközökkel és -módokkal, a stílussal (a mindennapi és művészi stílussal) foglalkozó tudomány.**

A stilisztika a nyelvi stílus tudománya

Mit vizsgál a stilisztika? **A nyelvi elemek szövegbe, szövegtípusba való választásának, elrendezésének, gyakoriságának eredményeként megvalósuló, létrejövő stílust.**

A stilisztika a nyelvtudomány és az irodalomtudomány határán foglal helyet. Mindkettőnek része. Társtudományai a retorika, a szociolingvisztika, a szövegtan, a jelentéstan, az esztétika, a poétika, a művészettörténet stb.

Vannak, akik élesen különválasztják a nyelvtudományi és az irodalomtudományi stilisztikát. Bally például, a mai értelemben vett stilisztika megalapítója azt vallotta, hogy a szépirodalmi művek stílusának tanulmányozása nem tartozik a stilisztika tárgykörébe. Szegedy-Maszácz Mihály viszont az irodalmi stílus vizsgálatát érti stilisztikán. Péter Mihály szerint pedig van stílusa a nyelvnek, és van stílusa az irodalomnak. Leírásuk a nyelvészeti, illetve irodalmi stilisztika feladata.

Felfoghatjuk a stilisztikát önálló tudományágként is, amely elkülönül mind a nyelvtudománytól, mind az irodalomtudománytól, de mégsem lehet élesen elválasztani egyikőtől sem. Ezért szokták a stilisztikát interdiszciplinának, határtudománynak nevezni. Szoros kapcsolatban van például a nyelvtudomány sok ágával, a grammatikával, a lexikológiával, a jelentéstannal stb.

De sok látható összefüggés van a stilisztika és az irodalomtudomány között is. A nyelvi eszközök megvalósulásának módját egyes korok irodalmi alkotásaiban például meghatározzák az adott kor műfajai, azok szabályai, az adott korok irodalmi stílusának „szokásrendszere”. Az irodalomban művészi, esztétikai igénnyel kifejezendő tartalom nem valósulhat meg nyelvi elemek nélkül. Az irodalom tárgya az emberi élet, a világ, az érzések és hangulatok, történések és benyomások, de anyaga a nyelv, mint szobrásznak a márvány vagy az agyag, festőnek a szín, a fény és árnyék, a bennük rejlő lehetőségek megvalósítása. Így van a költő a nyelvvel. Amit el akar mondani, az egyszeri és általános emberi, ahogyan elképzeli, az egyéni-művészi, de a mód, ahogyan megvalósítja, ahogyan csomagolja, ahogyan kiválasztja és elrendezi a tartalomnak megfelelően művészetének anyagát, vagyis a nyelv rendelkezésre álló elemeit és azok lehetséges (akár új és szokatlan) kombinációit), az az adott (jelen esetben a művészet anyagát képező) nyelv lehetőségeinek a függvénye (is). (De ugyanúgy függvénye a stílus az adott kornak, a kor világgépének, függvénye még a művész egyéniségének meg a kifejezendő lelkiállapotnak is.)

STILÉMA – STÍLUSESZKÖZ

Tudjuk tehát, hogy a stílus a nyelv működése, használata közben alakul, választás és elrendezés eredményeként. Stílus önmagában nem létezik. Mindig a szöveghez kötődik. A nyelvi stílus a szöveg stílusát jelenti, a nyelvi elemek stiláris összefűzése a szöveg formálásának a része. A megnyilatkozónak, a szöveget formálónak a szituációba ágyazott szándékától függ a választás és az elrendezés. A stílus egyben hatást is jelent: közlés gazdagítását a szavak fogalmi jelentésén túl valami gondolati, hangulati vagy érzelmi többlettartalommal. Ha például azt mondom, hogy *Millió dolgom van, nem érek rá!*, ez nem azt jelenti, hogy valóban millió számú dolgom van, csak ezzel a túlzó értelmű és hangulatú szóval (*millió*) akarom érzékeltetni, hogy nincs időm, sok a dolgom, sietek, elfoglalt vagyok. Vagy így gazdagodik például többlettartalommal a diákok nyelvhasználatában a *király* szó, amikor egy helyzet vagy dolog nagyszerűségének érzékeltetésére ezt mondják: *Ez király!* A költői nyelvben ezt a stílushatást a szavak, kifejezések, költői képek és alakzatok megválasztásával, létrehozásával és használatával érik el az alkotók.

A stílus vizsgálatokor azt vizsgáljuk, hogy mit, milyen nyelvi elemet miért érzünk egy adott szituációban kifejezőnek, hatásosnak, figyelemre méltónak egy szépirodalmi alkotásban (legyen az vers, próza vagy dráma), egy újságcikkben, egy reklámban vagy akár hétköznapi beszélgetőtársunk szavaiban. A stílus hatásának az okát, forrását keresve a megnyilatkozásokat, a szövegeket vizsgálható kisebb egységekre bontjuk. **Azokat az egységeket, nyelvi és nyelven kívüli elemeket, amelyek stiláris szerephez jutnak a szövegben, vagyis valamilyen hatásuk van, stilisztikumot eredményeznek, stilisztikai eszközöknek (stíluseszköznek) vagy stíluselemeknek, szakszóval stilémának nevezzük.**

A stilisztikai írásokban a következő fogalmakat, megnevezéseket azonos értelemben használják: stilisztikai eszközök – stíluseszköz – stíluselem – stiléma – stílustény.

Mi válhat stíluselemmé a szövegben, a megnyilatkozásban? Tulajdonképpen bármilyen nyelvi elem, vagyis bármely szó, szókapcsolat, mondatforma, de akár toldalék vagy hang is válhat stíluseszközzé egy adott megnyilatkozásban. De mindig csak a konkrét megnyilatkozásban, más nyelvi elemekkel összekapcsolva, a szöveg értelmével összefüggésben válik egy-egy nyelvi elem stíluseszközzé. Önmagában nem. Ha megvizsgáljuk a következő három mondatot,

Jól vagy?

Ugye jól vagy?

Talán nem vagy jól?

azt látjuk, hogy minden nyelvi elem lehet stíluseszköz egy adott megnyilatkozásban. A fenti három mondat esetében a stílus, a mondatok közötti stíluskülönbség a valakinek a hogyléte felőli érdeklődésünk változatait hivatott kifejezni.

Az első mondat (*Jól vagy?*) érdeklődést, tudakozódást fejez ki, a második (*Ugye, jól vagy?*) az enyhén rábeszélő *ugye* kérdőszóval arra utal, hogy a kérdező azt feltételezi, hogy jól van a kérdezett. A harmadik mondat pedig (*Talán nem vagy jól?*) azt az előfeltételezést fejezi ki, miszerint valószínű, hogy a kérdezett nincs jól.

A stíluseszközök a hatást a szövegben többféleképpen elérhetik. Betölthetnek sokféle szerepet: erősítést, fokozást, túlzást, gyengítést, szemléletességet stb.

Tartalmi erősítésre szolgálnak például a mindennapi nyelvhasználatban a kiválóság érzékeltetésekor a *rendkívüli*, *páratlan*, *sirály* szavak, a pozitív tartalmú csodálkozás kifejezésére a *mesés*, *csodálatos*, *zseniális* szavak.

A **fokozás** hatását leginkább részletező felsorolással lehet elérni, például: *ordít, dübörög, harsog a fejemben a fájás.*

Gyakran használjuk mind a hétköznapi nyelvben, mind a szépirodalom nyelvében a **túlzást**: egy jelenség képtelenségig történő felnagyítását, vagy kicsinyítését (többnyire valamely indulattól vezérelve): *Millió dolgom van! Ezerszer kértelek!*

A **kicsinyítés** szójelentéssel és kicsinyítő képzővel is visszaadható: *Várj egy pillanatig! Egy ugrás a mozi! Szellőcske üldögél!*

A legerősebb stílushatást egy szövegben a **szemléletesség tétellel**, vagyis a képes beszéd segítségével lehet elérni.

A szépirodalom nyelvének egyik alapvető vonása, hogy a valóságot vizuális érzéki megjelenítés útján, képszerűen tükrözi. Ez különbözteti meg leginkább a tudomány nyelvétől és a hétköznapi nyelvhasználatától, bár ez utóbbi szintén gazdag képes kifejezésekben (*rohan az idő, borús kedvem van, a hegy lábához értünk*), de nem tudatos művészi céllal és értékkel. A képes kifejezés fogalmát azért inkább a költői nyelvhez szokás kötni, mert a mindennapok képes kifejezései a hétköznapi használatban elkopnak, nem érzékeljük bennük a képiséget, pedig a szleng nyelvhasználat például különösen dúskál a képekben.

Íme egy példa megszemélyesítésre, metonímiára és hasonlatra a szleng nyelvváltozatból: *Nehogy már a befőtt tegye el a nagymamát!, Húzd el a csíkot! Húzz el, mint a vadlibák!).*

A klasszikus retorika fogalmai szerint megkülönböztetünk szóképeket és alakzatokat, ahol a képekben egyetlen szó a jelentésváltozás hordozója, míg az alakzatokban (figurákban) a változás több szót érint.

A költői kép tulajdonképpen sűrítés eredménye, visszafordítani a mindennapi nyelvre csak a sűrítés szétbontásával,

körülírásával lehet. A képek alkotása és befogadása egyaránt alkotó, értelmező tevékenységet igényel. Cicero, a klasszikus latin szónoklattan összefoglalója írja *Orator* című munkájában, hogy a szónok „Sűrűn alkalmazzon különféle szóképeket is, mert ezek hasonlóságuk segítségével átröppentik a képzeletet egyik fogalomról a másikra (...); a gondolkodás e villámgyors cikázása már magában véve is gyönyörködtető”

Valamennyi szóképek közt a legszemléletesebb és leggyakoribb a metafora és származékai. A költői képekről és alakzatokról már tanultatok, de ennek a tantárgynak a keretében is visszatérünk még vizsgálatukra a szépirodalmi stílus kapcsán.

Összefoglalóan elmondhatjuk tehát, hogy a nyelvi stíluseszközök tanulmányozása tulajdonképpen nem más, mint a hatás tanulmányozása!

A STÍLUSÉRTÉK

A jó stílusnak az a lényege, hogy a kifejezés módja a közlésfolyamatot szolgálja. A beszélő azért választ ilyen vagy olyan stíluselemet, hogy saját gondolati és érzelmi tartalmait teljes egészében közölni tudja a hallgatóval, hogy épp a megfelelő, vagyis a szándékolt hatást gyakorolja rá.

A nyelvi elemnek az adott szövegben érvényesülő sajátos jelentéstöbbletét stílusértéknek nevezzük. Alapja a megszokott használattól való kisebb-nagyobb eltérés. A sajátos, egyéni felhasználás révén egy adott nyelvi elem jelentése többlettartalommal egészülhet ki, így közlési értéke (hírértéke) és hatása erőteljesebb lesz. Vizsgáljuk meg például Ady *Párisban járt az Ősz* című versének kezdősorát: *Párisba tegnap beszökött az Ősz.*

Az ősz szó hétköznapi értelemben egy évszak megnevezése, melyhez a természet hervadása, az elmúlás köthető. Ezt a jelentést tágitja szimbólummá Ady, amikor az ősz megnevezést a halál értelmében használja. További költői bravúr, hogy a *beköszöntött az ősz* elcsépelet kifejezés mintájára, de ahelyett az egyéni színezetű, vagyis ebben a megfogalmazásban hírértékű, az eredetileg más szótári értelmű *beszökött* szót használja, éreztetve vele, hogy élete legszebb nyarának idején hirtelen felsejlik benne a halál gondolata.

A mindennapi nyelvhasználatban szokásos gyakori szókapcsolás vagy szóhasználat megszokottá válik, nincs hírértéke. *Ezt nevezzük közhelyes, konvencionális stílusnak.*

Ezzel szemben a szépirodalom nyelve telis tele van újszerű vagy szokatlan szóhasználattal, szótársítással, ezért hírértéke is nagy, vagyis jó, élvezhető, hatásos stílus jön létre.

De ne feledjük, hogy élvezhető stílus csak akkor jön létre, ha megfelelő egyensúlyt tartunk a megértést segítő megszokott és a megszokottól eltérő elemek között. Az eredetiség, az egyéni

lelemények és a hagyományoshoz ragaszkodás aránya attól is függ, milyen szövegfajttával van dolgunk. A figyelem felkeltését szolgáló műfajok, mint például a hirdetés vagy a reklám általában több szokatlan, egyéni megfogalmazást használ, vagy megszokott kifejezéseket használ más értelemben.

A **stiliztikum** vagy **stílusérték** olyan értelmi, érzelmi, hangulati tartalom, amely összefügg az adott nyelvi elemnek a megnyilatkozásban való előfordulásával, a kommunikációs helyzetnek való megfelelésségével.

Az állandó és az alkalmi stílusérték

Van olyan stílusérték, amely hagyományosan kötődik egy-egy nyelvi elemhez, állandósult, lexikalizálódott. Ilyenkor állandó stílusértékről **beszélünk**. Értékelhetünk egy nyelvi elemet például hagyományosan a hangzása alapján hangutánzóknak (*cincog*) vagy hangfestőnek (*ballag*), nevezhetjük hagyományosan választékosnak (*kikelet, étkezés, ismeretkör*), régiesnek (*maszlag (méreg) král (király), ködmön*), megkülönböztethetjük idegen eredetéről (*infrastruktúra, menedzser*), köthetjük használatát egy társadalmi csoporthoz (például a szakkifejezések: *atom, fotocella*, a szleng nyelvváltozatban használatos szavak: *csajszi, góré, csontkollekción*), egy földrajzilag körülhatárolható területhez (*tengeri (kukorica), mony (tojás), szárma (töltött káposzta), cakó (golya)*).

Az ilyen állandósult stílusértéket a szótárak stílusminősítésként **jelzik**. A Magyar Értelmező Kéziszótárban például a következő állandó stílusminősítésekkel találkozhatunk: *argó* = argotikus szó, kifejezés, jelentés, *biz* = bizalmas, a közvetlen, fesztelen társalgásra jellemző, *durva* = sértő, megalázó, nyers, *elav* = elavult, *gúny* = gúnyos, *gyerm* = a gyermeknyelvben használt, *hiv* = hivatalos, a hivatali nyelvben használt, *irod* = a szépirodalomban, a költészetben használt, *kedvesk* =

kedveskedő, *pejor* = rosszalló, elítélő, lekicsinylő, *táj* = tájszó, csak a nyelvjáráásokban élő, *tréf* = tréfás, kedélyeskedő, *vál* = a választékos, igényes, emelkedett stílusban használt. Más-más a stílusértékük, pedig a jelentésük ugyanaz például a következő szavaknak: *okos, éles eszű, jó fej, zsenike*, vagy *buta, gyagyás, idióta, tökfő, imbecillis*. Mindegyikük más beszédhelyzetben lehet odaillő, helyénvaló, megfelelő.

Az állandósult stílusérték a szó jelentésének elválaszthatatlan része, hat a szó felhasználhatóságára, tehát egyben stílusjelenség is. Egy szleng vagy tájnyelvi minősítésű szót nem használunk például szakszövegben, vagy akkor sem, ha választékosan akarunk beszélni. A nyelvi elemek egyéni felhasználásából is születhet stílusérték meghatározott beszédhelyzetben és szövegösszefüggésben.

Ha egy nyelvi elem az adott közlésben betöltött szerepe alapján stílmává válik, alkalmi stílusértéke lesz. Ez mindig csak az adott szövegben érvényesül, mert az egyéni felhasználási mód teremti meg alkalmilag. Alkalmi stílusértéke lehet egy szónak például attól, hogy nem a szokásos funkcióban, jelentésben használjuk. Például *A kutya ugat*. mondatban az *ugat* szó semleges stílusértékű. De abban a mondatban, hogy *Ugyan már, mit ugatsz?* alkalmi stílusértéke lesz, mert hatáskeltésre, gúnyolódásra használjuk.

Állandósult és alkalmi stílusértékük nemcsak a szavaknak lehet, hanem minden nyelvi elemnek és ezek szerkezeti egységeinek, például a todalékoknak (*Most tudnók a szót...*), a mondatformáknak, a mondatfajtáknak, a szórendnek, a hanglejtésnek. Babits Mihály verseiben gyakran módosítja a grammatikai szabályokat, s ezzel szokatlan és egyszeri intenzív képet teremt. „*E csöpp forgóban rab vagyunk*” írja *Ketten messze* című versében. Elmarad az alany és állítmány egyeztetése, így a *rab* fogalom általánosabb jelentést kap, s ugyanakkor utal az E/I. személyre is.

Az adekvát és az inadekvát stílus

Az eddig tanultak alapján tehát összefoglalhatjuk, hogy nincs **jó, szép** vagy **rossz stílus** önmagában, csak **adekvát (a beszédhelyzetnek megfelelő, szokásos, érvényes, odaillő)** és **inadekvát (a beszédhelyzetnek nem megfelelő, nem érvényes, nem oda illő), stílus** van.

Ha eléri a közlés a célját és a kívánt hatást, a stílus adekvát, ha nem éri el, akkor nem az. Az inadekvátságának több oka lehet. Egy megnyilatkozás lehet eredménytelen, ha kétértelmű, ha bőbeszédű, ha szűkszavú, ha dagályos, ha homályos stb. Arisztotelész írja Retorikájában, hogy: „*A stílus illő lesz, ha megfelel az érzelmeknek és a jellemnek, és arányos a tárggyal.*” Mitől függ, hogy a stílus megfelelő, adekvát-e? Az adekvát nyelvi stílus megvalósulását a következő tényezők befolyásolják: 1. a kommunikációs szituáció és annak elemei (a beszédhelyzet); 2. a kommunikáció célja; 3. a fentieknek megfelelően a műfaj megválasztása; 4. a műfajnak megfelelő szerkezeti és stiláris elemek megválasztása és elrendezése.

Ha ezeket a tényezőket figyelembe véve válogatunk a rendelkezésünkre álló nyelvi elemekből és rendezzük el azokat, **adekvát stílus** jön létre. Az ily módon létrejövő megnyilatkozás nem minden esetben szép, vagy igényes, vagy szemléletes, a lényeg, hogy odaillő, a beszédhelyzetnek megfelelő legyen, mert csak így tudjuk elérni kommunikációs célunkat. Hogy mikor mi az éppen odaillő nyelvi elem, kifejezés, vagyis az adekvátság alapvetően a közlőhelyzettől függ. Bizonyos helyzetekben éppen a tájnyelvi vagy a szleng elemek a helyénvalóak, máskor meg pontosan a durva vagy argó stílusértékű kifejezésekkel érvényesítjük el a kívánt hatást, megint más élethelyzetekben pedig a választékos kifejezések használata az odaillő, megfelelő. Nem köszönünk például az iskolában az igazgatónak *Szevasz, haver!* felkiáltással, mert nem odaillő, de a barátnőnknek sem a *Kezét csókolom!* formulával üdvözljük, kivéve

persze, ha alkalmi stílusértékkel felruházva ezt a kifejezést, a humor vagy az ironia eszközeként használjuk.

A kifejezési eszközök a klasszikus retorikában **négy stílusereńnyel** rendelkeznek, amelyek biztosítják a szöveg megformálását, retorikai, stilisztikai hatását. Ezek a következők: a **világosság**: érthető, pontos fogalmazás, áttekinthető szerkesztés; **az illőség**: a szöveg hangneme és szóhasználata a témához és a közönséghez igazodik; **nyelvi tisztaság**: a nyelvtani szabályok, a nyelvi normák betartása; **ékesség**: a nyelvi kifejezés, a stílus szépségét, díszességét és hatásosságát szolgálja, amelynek egyik eszköze a szóképek és alakzatok használata.

Oda nem illővé, **inadekváttá** válhat a közlés stílusa, ha szövegalkotáskor túl a) *szükszavú*, b) *zavaros*, c) *bűbeszédű* vagy d) *dagályos*. Ilyenkor a szöveg *homályossá, érthetlenné*, de akár *komikussá* is válhat: *Kárpátalján élnek magyarok is. Ami részben hegyes, részben sík vidék.*

A **szükszavúság** sokszor eredményezhet *kétértelműséget* is: *Homérosz Akhilleuszt lovai által mutatja be.* Ha túlzottan szüksésváuan fogalmazunk, néha egyenesen értelmetlenné válhat a mondandónk: *Apámnak van szép felesége, habár anyám özvegyasszony, mégis irigylük tőle.* Érthetetlen lesz a közlendőnk akkor is, ha vétünk a világosság követelménye ellen, és zavarosan fogalmazunk: *Az igazgatónő számtalan alkalommal elmondta már, hogy idén három vizsgánk lesz, és ezt a férje is támogatja, mert a három az szerencsés szám szerinte, ezért számunkra ez az ideális.* Vagy: *A rablótanya porig égett, és Kukorica Jancsi szomorúan nézett be az ablakán.* Ugyanúgy kommunikációs kudarcot eredményezhet, bizonyos helyzetekben oda nem illő lehet a **bűbeszédűség**. *A saját két szememmel láttam meg én magam!* Vagy: *Ez a könyv nagyon tetszett nekem. Egyébként is szeretek olvasni, szeretem a könyveket,*

ennél jobban csak főzni szeretek, ezért a kedvenc könyvem nagyon megtetszett nekem. Annyira, hogy másolnak is ajánlom a kedvenc könyvemet, amit a szobámban szoktam olvasni. A szobám kellemes hely, van benne ágy, asztal, könyvespolcok meg egy virágállvány is.

Akkor is érthetetlené válhat a közlendőnk, ha a túlzott hatáskeltés érdekében **dagályosan** fogalmazunk, képzavarszerű nyelvi formákat hozunk létre. *A vers utolsó versszaka a szerelem és a halál gondolatát egyesíti sorsszerűen az alliterációval.* Nem érjük el célunkat egy beszédhelyzetben akkor sem, ha **szótévesztéssel** élünk mondandónk során, vagyis nem megfelelő jelentésében használunk valamely szót vagy kifejezést. *Hamar megtalálták a közös hangsúlyt.* (odaillő: *hangot, hangnemet*). Különösen vigyázzunk az ismeretlen idegen szavak használatával! Nevetségessé válhatunk, ha nem megfelelő jelentésben használjuk azokat. *Csapnál megnyitotta kapuit az új kamionterminátor. Még csak nem is exhumálta magát ebben a kényes helyzetben!* Árthatunk mondandónk célba érésének és saját megítélésüknek a *divatos szavak* és a *közhelyes kifejezések* túlzott használatával is. Ilyen divatos szó például ma a *lenyűgöző, zseniális, érdekes, bizarr*, amit sokan akár minden mondatukhoz is hozzáfűznek.

A **közhelyek** tipikus beszédhelyzetekben elhangzó tipikus megnyilatkozások, amelyeket bárki mondhat, nincs bennük semmi egyedi, a szokásos, unott formában fogalmazzák meg a világról szerzett tapasztalatainkat. Mivel lépten-nyomon használjuk őket, stílusértékük, hírértékük csekély, megértésük viszont nem okoz gondot, mert mindenki ismeri őket. Igyekezzünk minél kevesebb közhelyes kifejezéssel kitölteni megnyilatkozásainkat, próbáljuk gondolatainkat tartalmasabb, érdekesebb, egyénibb formában kifejezni.

NYELV ÉS KOMMUNIKÁCIÓ

A **kommunikáció képessége** az egyik legalapvetőbb emberi tulajdonság, bár nemcsak az emberek közötti kapcsolatokban figyelhető meg kommunikáció, hiszen kommunikálnak egymással pl. az állatok is. Mi természetesen az emberi kommunikációval fogunk foglalkozni, azon belül is elsősorban a verbális, azaz szóbeli kommunikációval, vagyis tulajdonképpen a beszéddel. Az írásbeli érintkezést a későbbiekben tárgyaljuk majd.

A kommunikáció, annak ellenére vagy talán éppen azért, hogy az emberek többsége birtokában van a kommunikáció képességének, meglehetősen összetett és bonyolult jelenség, még akkor is, ha nem annak tűnik. Az alábbiakban kiderül, miért.

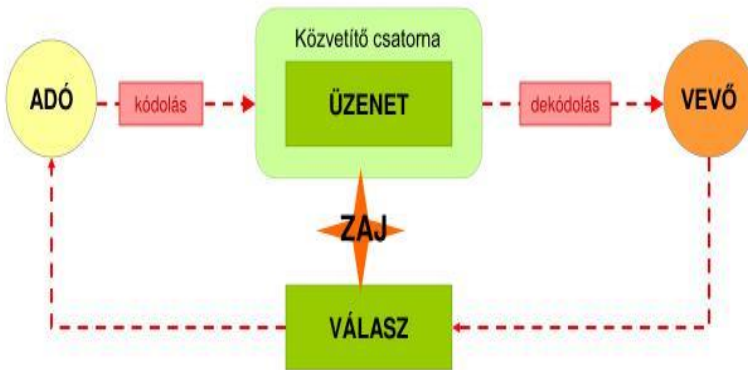
De mi is tulajdonképpen a kommunikáció? Az *Idegen szavak és kifejezések szótára* így határozza meg a fogalmat: **Kommunikáció: információk közlése v. cseréje valamilyen erre szolgáló eszköz, ill. jelrendszer (nyelv, média, gesztusok stb.) útján.**

Nézzük végig ezt a definíciót. Láthatjuk belőle, hogy a kommunikáció voltaképpen egy *folyamat*. Olyan folyamat, amely során általában az emberek *információkat* cserélnek. Az *információ* pedig nem más, mint valami *új ismeret*, amelyet bizonyos tárgyról szerzünk.

Az emberi kommunikáció *eszköze*, amit a meghatározás *jelrendszer*-ként említ, a leggyakrabban nem más, mint a *nyelv*. De természetesen nem csak a nyelvet használhatjuk az információt továbbító jelrendszerként. Ilyen jelrendszerként szolgálhat pl. a siketek jelbeszéde, a morzeábécé stb. A leggyakrabban használt eszköz azonban az emberi természetes nyelv.

A **kommunikáció folyamata** rendszerint a következő: Az *adó* a rendelkezésre álló *jelrendszer* (általában a nyelv) segítségével továbbít valamilyen *információt* a *vevő* felé valamilyen *céllal*. Ha

konkrétan emberi kommunikációról van szó, akkor úgy is fogalmazhatunk, hogy valaki (*a beszélő*) közöl (*közlés*) valamiről (*a közlés tárgya*) valamit (*közlemény*) valaki(k)nek (*hallgató*).

Kommunikáció nélkül nehezen tudnánk elképzelni az életünket. A kommunikáció olyan jelenség, amelyre minden embernek szüksége van, a tanórákon pedig különösen, hiszen jellemzően a tanár az, aki az ember legfogékonyabb korszakában a legtöbb *információt* továbbítja a tanulók felé a világról.

A kommunikáció funkciói

A kommunikáció során nem pusztán a szó szoros értelmében vett *információt* továbbíthatjuk, hanem több más nyelvi funkció kifejezésére is képesek vagyunk általa. A kommunikáció nem egyszerűen tények és információk továbbítása, hanem jóval több annál: a kommunikáció során például kapcsolatot létesítünk és tartunk fenn másokkal, együttműködünk stb. Roman Jakobson orosz nyelvész és irodalmár szerint a következő *nyelvi funkciók*-at fejezhetjük ki:

A nyelvi funkciók:

	referenciális	
	poétikai	
emotív	fatikus	konatív
	metanyelvi	

Az **emotív** funkció szorosan az adóhoz kapcsolódik. Arra utal, hogy az adó miként viszonyul ahhoz, ami éppen a kommunikáció tárgya. Csak emotív funkciókat fejeznek ki például az *indulatszók*, amelyekkel fájdalomunkat, örömmünket, meglepetésünket stb. mutatjuk ki. De nemcsak indulatszókkal fejezhetjük ki a viszonyulásunkat valamihez vagy valakihez, hanem például hangsúllyal is. Tulajdonképpen spontán érzelmkinyilvánításról van itt szó. (*Ej, jaj, A csudába!* stb.)

A **konatív** funkció gyakorlatilag a felhívó, felszólító funkció, és mint ilyen, a *vevőre*, a *hallgatóra* vonatkozik. Segítségével közöljük kívánságainkat, óhajainkat. Jellemző nyelvi kifejezőeszközei a felszólítás és a megszólítás. (*Sanyi, nyisd ki az ablakot!*)

A **referenciális** funkció révén utalunk a valóságra, a tárgyakra, tényekre, viszonyokra stb., és ezáltal fejtjük ki a megismerő (kognitív) tevékenységet. Ez tehát központi, úgy is mondhatjuk, hogy a legfontosabb funkció. (*Esik az eső. Nórika szőke kislány. Kétszer kettő néha öt.*)

A **poétikai** funkció a kommunikáció eszközére, a kódra, jelrendszerre irányul. Szerepe elsősorban a szépirodalomban van, minthogy ekkor a közlés esztétikai értéket kap, elsődleges célja nem vagy nemcsak az információ hordozása, hanem az esztétikai élvezetnyújtás.

A **fatikus** (kapcsolattartó) funkciónak az emberi kapcsolatok fenntartásában, szervezésében van nagy szerepe, tehát ez sem hordoz sok információt. Ide tartoznak például a köszönések, az udvariassági formulák, amelyek nélkül általában a valódi értelemben vett kommunikáció nem kezdődhetne el. A kommunikációnak erre a részére nem a tartalma, hanem érzelmi értéke miatt van szükségünk. Azt jelezzük vele, hogy szeretnénk, vagy éppen nem szeretnénk veled kommunikálni. Itt a kapcsolatot a szavak pusztá cseréje jelenti, így elsősorban szociális funkciót hordoz. Bizonyos társalgásokban a téma, amiről beszélnek, lehet kevésbé fontos, mint maga a társalgás ténye. Az ilyen beszélgetések tipikusan fatikusak. (*Jó napot, hogy vagy? Szép időnk van ma.*) Ilyenkor a feltett kérdésekre adható felelet tulajdonképpen nem fontos, a válasz a kérdezőt valójában nem érdekli. Ha az angolok egy üzleti megbeszélés előtt tíz percig az időjárásról beszélgetnek, ez csak a kapcsolatfelvételt szolgálja. Annak, hogy akkor éppen süt a nap vagy esik az eső, a beszélgetés, a tárgyalás megvalósulására és kimenetelére nincs befolyása.

A **metanyelvi** funkció magáról a közlés eszközéről való kommunikáció. Azaz: metanyelven tudunk beszélni, kommunikálni a nyelvről, a beszédről, a matematikáról stb. Vagyis most, amikor a kommunikációról beszélünk, tulajdonképpen metanyelvet használunk. Egyes felfogások szerint tágabb értelemben véve minden tárgyról metanyelven beszélünk, megvan a kémia, a fizika stb. metanyelve is, így tehát a metanyelv a tanulási tevékenységben alapvető funkciókat tölt be.

A kommunikáció során időnként látszólag megmagyarázhatatlan dolgokat is csinálunk. Próbáljuk meg értelmezni például a következő párbeszédet!

Egy olyan szobában ülnek emberek, ahol nyitva van az ablak. Valaki azt kérdezi:

– *Nincs itt hideg?*

Mire valaki:

– *Azonnal becsukom az ablakot.*

Mi történt itt? Az első beszélő feltett egy olyan kérdést, ami meglehetősen szokványos, mindennapi. De a második beszélő megértette belőle, hogy az első valószínűleg fázik, és azt kéri, hogy csukja be valaki az ablakot.

Hogy lehet ez? Felmerülhet a kérdés: (1) az első beszélő miért nem mondta nyíltan azt, hogy fázik, és kéri, zárja be valaki az ablakot; (2) honnan tudta a második, hogy mit akar az első?

Képzeljük el, hogyan zajlott volna le ez a társalgás akkor, ha a második személy nem érti meg, mit is akar az első:

– *Nincs itt hideg?*

– *De, egy kicsit hűvös van. Vagy: – Nem, szerintem kellemes a hőmérséklet* – feleli a második, és nem zárja be az ablakot, hanem folytatja a beszélgetést.

Vagy lássunk egy másik esetet! Az alábbi két párbeszédben az egyik beszélő pontosan ugyanazt az egyetlen szót mondja, de vajon egyforma jelentésben használja-e mindkétszer?

– *Anya, képzeld, ma kaptam egy ötöst matematikából!*

– *Nagyszerű!*

Illetve:

– *Anya, eltörtem a tejes bögrémet!*

– *Nagyszerű!*

Ha nem azonos jelentésben hangzott el a *Nagyszerű!*, akkor vajon milyenben? Az első esetben a *Nagyszerű!* a szokványos jelentésében fordult elő. A másodikban viszont tulajdonképpen éppen ellenkező jelentésben. De akkor hogyan lehet az, hogy szótáraink csak *Nagyon jó, kiváló* jelentésben rögzítik a szót? Egyáltalán: honnan, miből tudjuk, hogy ebben az esetben ezt a szót nem a szótározott

jelentésében használta az anya? Ebben az esetben kitűnő támpont a megértésben a hangsúly és a hanglejtés, az *intonáció*, amellyel az anya a két alkalommal a *Nagyszerű!* szót kiejti. Vagyis a kommunikáció során nemcsak szorosan arra figyelünk, hogy *mit* mond a másik, hanem arra is ügyelnünk kell, *hogyan* mondja. Mindannyian tudunk mondani példát arra, hogyan változtatja meg egy-egy szó jelentését az, hogy hogyan, milyen hangsúllyal mondjuk. A kommunikáció során tehát üzeneteket továbbítunk, cserélünk. Ebben a folyamatban szerepe van a verbális, vagyis a nyelvi elemeknek, a szupraszegmentális (nyelvi jel feletti) tényezőknek, mint a hangsúly, a hanglejtés, a beszédtempó, a ritmus, a szünet, a hangerő és a hangszínezet. De szerepük van a nonverbális, vagyis nem nyelvi jeleknek is. Ilyen nem nyelvi eleme a kommunikációnak például a tekintet, az arckifejezés vagy a testtartás. Ezek szerepéről részletesebben a társalgási stílus kapcsán olvashattok.

A kommunikáció szabályai

Amit eddig a kommunikációról elmondtunk, abból úgy tűnhet, hogy a kommunikáció során szinte minden lehetséges. De ez természetesen nem így van. Ha a kommunikációban bármi lehetséges lenne, semmi sem történhetne meg. A kommunikációnak viszonylag pontos *szabályai* vannak, amelyek ugyan nyíltan sehol sem rögzítettek (az egészen speciális eseteket kivéve), de amelyeket mégis be kell tartanunk, ha eredményesen akarunk kommunikálni. Be kell tartanunk például az úgynevezett *maximák*-at.

Négy kommunikációs maximát különböztetünk meg. Ezek a *mennyiség*, a *minőség*, a *viszony* és a *mód* maximája.

A *mennyiség* maximája arra vonatkozik, hogy az ember annyit mondjon, amennyi a megértéshez szükséges, se sokkal többet, se sokkal kevesebbet.

A **minőség** maximája arra, hogy az ember ne mondjon olyasmit, aminek a hamisságáról bizonyos.

A **viszony** vagy **kapcsolat** maximája arra utal, hogy maradjunk a tárgynál, ne csapongjunk.

A **mód** maximája arra, hogy kerüljük a homályosságot, a félreérthetőséget.

De mindez természetesen csak akkor érvényes, ha nem fogalmazunk meg olyan célokat a kommunikációban, amelyek ellentmondanak a fenti maximáknak. Például ha az a célunk, hogy becsapjunk valakit, akkor a minőség és a mód maximáját nem tarthatjuk be. Vagy amikor egy diák olyan témából kényszerül felelni, amiből nem készült, nem célszerű betartania tulajdonképpen egyik maximát sem. Ez nem azt jelenti, hogy ez a négy maxima esetenként létezik, esetenként nem. Mindig tartjuk magunkat hozzájuk, csak a fenti esetekben például arra használjuk őket, hogy *nem használjuk* őket, de a beszédpartner (mivel ő is ösztönösen tudatában van ezen maximáknak) természetesen azt hiszi (legalábbis egy ideig), hogy mi is ezekhez tartjuk magunkat. Ellenkező esetben nem lehetne például hazudni.

De a maximákon kívül is vannak bevett szokások, formulák a kommunikációban.

Ilyenek az ún. **szomszédsági párok**. Ez azt jelenti, hogy a mindennapi kommunikációs aktusok során bizonyos megnyilatkozás-típusok együtt fordulnak elő: köszönésre köszönés következik, kérdésre felelet, búcsúra búcsú stb. A kommunikáció tehát *együttműködést* követel meg a résztvevőktől. Ha találkozok valakivel, ráköszönök, s ha az nem köszön vissza, ebből rögtön következik, hogy nem akarja velem felvenni a kapcsolatot, s nem valószínű, hogy kommunikálni fogunk egymással. (*Például találkozom egy barátommal, s el akarom mondani neki, hogy mi*

történt velem előző nap, köszönök neki, s ő nem köszön vissza, ebből következik, hogy nem fogom tudni megosztani vele az élményeimet.)

Az együttműködési kényszer, illetve a kommunikáció rendezettsége abban is megnyilvánul, hogy viszonylag pontosak annak a szabályai is, hogyan adjuk át a szót egymásnak a társalgás során. Annak ellenére így van ez, hogy ma még keveset tudunk arról, mi irányítja a váltást. A beszélők mégis tudják, érzik, mikor vehetik át a szót. Erre utal például, hogy meglepően kevés az olyan átfedés a beszélgetésekben, amikor többen beszélnek egyszerre.

Az elhangzottakból levonható tehát az a következtetés, hogy a kommunikáció nem akkor és nem attól, vagy nemcsak akkor és attól sikeres, ha a vevő (hallgató, olvasó) megérti a felé irányuló megnyilatkozás nyelvi jelentését, hanem az is szükséges a kommunikáció sikerességéhez, hogy a vevő *megfejtse* a megnyilatkozásnak az *adott helyzetbeli* jelentését. A vevőnek tehát ki kell következtetnie az általa ismert kommunikációs-társalgási szokásokból, szabályokból, hogy ebben az adott esetben ezt a konkrét megnyilatkozást hogyan kell értelmezni. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha birtokában vagyunk ennek a tudásnak. Azaz: egy nyelv tudása annak a tudását is jelenti, *hogyan* kell *használni* azt a nyelvet. Ennek a fontos *hogyamak* a kérdésével foglalkozik tulajdonképpen a stilisztika.

A FUNKCIONÁLIS STILISZTIKA

A funkcionális stilisztika abból, indul ki, hogy a nyelvi elemek közül való válogatás és ezek elrendezése, kombinálása kötődik a társadalmi érintkezés helyzeteihez. Ezek a helyzetek meghatározzák a stílust, hiszen a helyzeteknek megfelelően használjuk a nyelvi eszközöket. Másképpen szól hallgatóságához a költő, az újságíró, a szomszéd néni vagy a tudós. A társadalmi érintkezés tipikus, a helyzethez illő, adekvát kívánalmai szerint nyilatkoznak meg.

A társadalmi érintkezés meghatározott területén tipikusan alkalmazott nyelvi eszközök rendszerét és ezek használatának szabályait összefoglalóan stílusrétegnek nevezzük.

A stílusréteg tehát nem más, mint tipikus kifejezésmód, mely egy-egy társadalmilag kötött szituációnak, beszédhelyzetnek felel meg. Az egymástól többé-kevésbé eltérő, tipikus társadalmi szituációhoz köthető beszédmódokat, stílári eszközök összességét különítjük el, különböztetjük meg egymástól ilyen módon. Más szóval: a társadalmi érintkezésben kialakult tipikus helyzetek meghatározzák a stílust. A nyelvi eszközöket például az alapján válogatjuk meg egy kommunikációs helyzetben, hogy éppen ügyfelek vagyunk-e egy hivatalban, újságot olvasóként tájékozódni akarunk a világban, vagy netán személyes, magánjellegű kapcsolatban beszélgetünk valakivel, esetleg művészi szöveget akarunk élvezni, mint szépirodalmat olvasó.

A stílusrétegek, bár szorosan kötődnek egy-egy társadalmi érintkezési helyzethez, a valóságban nem határolódnak el élesen egymástól. Sokféle átmenet alakulhat ki az egyes stílusrétegek között a beszédhelyzet, a műfaj és a beszélő szándékának következményeként.

Hagyományosan írott és beszélt nyelvi stílusrétegeket különböztetünk meg.

Beszélt nyelvi stílusrétegek:

- Társalgási stílus
- Szónoki stílus (más néven: előadói stílus, közéleti szóbeliség)

Írott nyelvi stílusrétegek:

- Tudományos stílus
- Publicisztikai stílus
- Hivatalos stílus
- Szépirodalmi stílus

Célszerű megkülönböztetni a szépirodalom stílusát a nem művészi stílusrétegektől. A szépirodalmi stílus a nyelvi eszközök művészi felhasználásának, esztétikai minőséggé alakításának eredménye. A szépirodalmi stílus az összes többi stílusréteg eszközeit is használhatja stílusérték teremtésére.

A TÁRSALGÁSI STÍLUS

A társalgási stílus a kötetlen társas érintkezésnek leginkább beszédbeli nyelvhasználata. Azoknak a tipikus nyelvi formáknak az összessége, melyeket a mindennapokban a magánérintkezéseink során használunk.

A társalgásnak a mindennapokban sokféle szerepe és formája van, így a társalgási stílusréteg határvonalai nehezen meghatározhatók. A legszorosabb kapcsolatban van a többi stílusréteggel. Legfontosabb jellemzői a közvetlenség, a természetesség, a gyakran hétköznapi kifejezésmód és mondatfűzés. Szókincese ezért rendkívül sokrétű: csoportnyelvi, tájnyelvi, szleng, idegen szavak stb. egyaránt megtalálhatók benne.

A társalgás hangneme. A magánéleti szövegek *hangneme* közvetlen. A beszélőnek a társalgásban van a legtöbb lehetősége személyiségének kifejezésére, ez a legkötetlenebb stílusréteg. De ez nem azt jelenti, hogy a magánbeszélgetések során mindenki azt

mond, amit akar. A társalgási stílusban is sokféle kötöttségnek kell megfelelni. Ilyen a hagyomány, az illem, a társadalmi függőségek, melyeknek következményei a társalgásban például a köszönési és megszólítási, valamint egyéb udvariassági formulák.

Beszélő és hallgató viszonya a társalgásban. A társalgás kommunikációs folyamatában a beszélő és a hallgató egymáshoz való viszonyának nagyobb szerepe van, mint más stílusrétegek esetében. Jellemzően a társalgás részt vevői jelenlévő és egymást ismerő személyek. A társalgás résztvevői között a legtöbb esetben valamilyen személyes kapcsolat van: barátok, szomszédok, ismerősök, osztálytársak, munkatársak stb. Minél távolabbi a kapcsolat a beszélő és a hallgató között, annál kötöttebb, udvariasabb a beszédmód.

A társalgás témaköre. A társalgás témaköre meghatározhatatlanul tág. Beszélgetni tulajdonképpen bármiről lehet. Sőt az is előfordulhat, hogy a beszélgetés témája másodlagos, valójában érdektelen, és a társalgás célja maga a kapcsolatfelvétel és/vagy kapcsolattartás.

A társalgási stílus nyelvi jellemzői

A társalgás stílusának a viszonylagos kötetlenség ellenére is megvannak a nyelvi, stílári és szerkezeti jellemzői, kötöttségei. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze:

– Természetes, mesterkéeltségtől mentes szövegek jellemzik, de előfordulnak gúnyos, tréfás, durva stílusárnyalatú szövegek is.

– Szóhasználatára jellemző a szókészlet gazdagsága, árnyaltsága, egyéni színezete.

– Kedveli a tréfás, gúnyos, olykor durva, vulgáris szavakat, másfelől a becézés, kedveskedés, udvariaskodás nyelvi kifejezőit, továbbá a nagyításokat, túlzásokat.

– A stílusréteg mondatszerkesztése is változatosságot kíván és enged meg.

– Nagy szerepe van a különböző mondatfajtáknak, a mondatok modalitásának.

– Gyakori a tagolatlan vagy a hiányos mondat, továbbá a közbevetések, félbeszakítások használata. Ezeket legtöbbször a párbeszédes helyzet teszi érthetővé. De a műfaji változatosság néha összetettebb, tagoltabb mondatokat is megkövetel.

– Fontos szerepe van a beszélő érzelmeit kifejező nyelvi elemeknek, amilyenek a módosítószók, indulatszók és egyéb szeretlen mondatrészek. Írásban az *írásjelek*kel segíthetjük az érzelembizalmat, például a szokásostól eltérő alkalmazással (?!, !!!, ???).

– Az alárendelő összetételek helyett inkább mellérendelőket alkalmaz.

–Sokszor előfordulhat hirtelen témaváltás vagy elkanyarodás, keveredhetnek a szövegszerkezet-típusok. Egy szövegen belül megjelenhet többféle szerkesztésmód is, például időrendre, logikai rendre vagy térbeliségre utaló is.

– Sokszor használ töltelékszavakat funkció nélkül.

– Egyik legfontosabb jellemzője a *kifejtetlenség*, ami pl.: a beszédpartnerek közös ismereteire épül, de a külső zavaró tényezők miatt szükséges lehet az ismétlés, ami terjengősséghez vezethet.

– Az élőszóbeli szövegekben fontos szerepet kapnak a közlendő jelentését módosító, megerősítő vagy kiegészítő *nem nyelvi jelek*. Ilyenek:

– a szupraszegmentális tényezők (a helyzetnek, hangulatnak megfelelő hanglegjtés, hangerő, hangszín, beszédtempó és beszédpszünet);

– a kommunikáció nonverbális eszközei: a mimika, a gesztusok és a testtartás.

A társalgási stílus műfajai

A társalgási stílus **műfajai** is sokfélék. A legalapvetőbbek a következők: **párbeszéd, elbeszélés, magánlevél, napló, viccmesélés, pletyka, üzenet, az elektronikus társalgás műfajai, stb.**

A **párbeszéd** kötetlen formájú élőszóbeli társalgás két vagy több ember között.

Az **elbeszélés (történetmondás)** egy történet elmesélése egy személy által bizonyos hallgatóság számára.

A **magánlevél**: a társalgás írott formája, melyet kötött forma és a mondanivaló tudatos elrendezése jellemez (megszólítás, bevezetés, elbúcsúzás, stb.).

A nem irodalmi formában írt **napló** az önkifejezés egy fajtája, gondolati szinten történő szerkesztettség jellemzi, fő formai kötöttsége az időrendi szerkesztettség.

A társalgási stílus műfajai közé sorolható továbbá a **viccmesélés**, a **pletyka**, a (szóbeli vagy írásbeli) **üzenet**. Az elektronikus kultúra térhódítása pedig a társalgás újabb lehetőségeit is.

A **levélstílus**. A levélstílust a társalgási stílus írott változataként szokták emlegetni, bár a megnevezés több, más-más stílusrétegbe tartozó levélfajtát is takar. Főbb fajtái a magánlevél, a nyílt levél és a hivatalos levél, melyek közül az első a társalgási stílus, utóbbi kettő a közéleti írásbeliség műfaja. A magánlevél rendszerint személyes jellegű közlendőink, problémáink közlésére szolgál. A nyílt levél a magánlevél stílusában írt, közérdekű problémákat felvető, feszegető szövegtípus. Rendszerint újságok hasábjain találkozhatunk vele. A hivatalos levél a közéleti, hivatalos ügyintézés írott formája, melyről a hivatalos stílus keretein belül fogunk bővebben tanulni. A magánlevélben és nyílt levélben a társalgási, míg a hivatalos levélben a hivatalos stílusréteg elemei dominálnak.

A **magánlevél** a társalgási stílus írásban létrejövő változata, mely néhány párbeszédre jellemző nyelvi elem használata mellett leginkább az elbeszélésnek, mint társalgási műfajnak az írott változata. A magánlevél a magánéleti társas érintkezés része, a személyes kapcsolatok írással való helyettesítése. Célja a kommunikációs kapcsolat felvétele és fenntartása a társas, emberi kapcsolatok működtetése céljából. A tartalmas levél konkrét mondanivalót is közöl (válasz, kérés, meghívás, élménybeszámoló, vélemény stb.) A magánlevél hangneme személyes, közvetlenség, intimitás jellemzi, a levélíró és a megszólított kapcsolatának megfelelően alakul a levélstílus bizalmassága vagy távolságtartása.

A magánlevél hármass felosztású: a bevezető rész tartalmazza a megszólítást, a levélírást kiváltó okok és körülmények megnevezését, a középrészben olvashatjuk a levél tárgyának részletezését, a záró rész pedig összegzést, kérdéseket, a kapcsolat további alakulásával kapcsolatos megjegyzéseket, tervekkel, az ezeket megerősítő udvariassági formulákat tartalmazza. A levelet dátum és aláírás zárja. A levél eleji megszólítás és az aláírás a kommunikációs partnerek viszonyától függően lehet a teljes név, a név egy becézett formája, valamilyen bizalmas hangú megnevezés, illetve ezek udvariassági formulákkal kiegészítve. Az elköszönő formula szintén a levelezőpartnerek közötti viszony milyenségét fejezi ki.

Számos megszólító és köszöntő formulát ismerünk. Ezek között vannak bizalmasabbak: pl. *kedves, drága, édes, helló, szia, cső, csákó* stb., illetve udvariasabbak, távolságtartóbbak: pl. *tisztelt, jó napot kívánok*. A megszólításban és az aláírásban szerepelhet egy adott személy neve teljes vagy becézett formában a bizalmasság fokának megfelelően: *Kovács Anna, Anna, Annuska, Ani, Ancsa, Anica* stb. Az elköszönő formulák is tükrözik a levelezőtársak

személyes viszonyát: *várom leveled; válaszolj minél hamarabb; most mennem kell; öllelek; csókollak* stb.

A magánlevél sajátos formája az elektronikus levél, **(magán) e-mail**. Szabályai még kötetlenebbek, több eltérést enged meg a megszokott udvariassági formulákhoz viszonyítva, sok esetben felrúgja a magánlevél hagyományos formai követelményeit, tagoltságát, elrendezését is.

A magánlevél másik, napjainkban igen elterjedt formája az **SMS** (Short Message Service): mobiltelefonon 160 karaktert megengedő rövid üzenet. Rövidsége miatt követelménye az egyértelműség, pontosság, tömörség. Sajátos rövidítéseivel és közös „kódrendszerével” nagyon személyes és bizalmas szövegműfaj.

Szolidaritás és udvariasság a társalgásban

A szövegek létrehozásakor a nyelvi döntéseinkkel, azzal, hogy milyen nyelvi elemeket választunk, kifejezzük azt a társadalmi kapcsolatot is, amely köztünk és a beszédpartnerünk között fennáll. Minden társalgás a kommunikációs kapcsolat felvételével kezdődik, majd fenntartásával folytatódik. Ennek eszközei a **köszöntés és megszólítás**.

Találkozáskor köszönünk egymásnak. Már a köszönési formula megválasztásával érzékeltetjük, hogy milyen kapcsolatban vagyunk a beszédpartnerünkkel. A bizalmas viszonyban lévők tegeződnek, és ennek megfelelően köszönnek, illetve szólítják meg egymást. Akik között nagyobb a társadalmi távolság, azok a bizalom hangja helyett a tisztelet és az udvariasság hangján veszik fel a kapcsolatot egymással. **A nyelvben a távolság és az udvariasság kifejezésére szolgál a magázás, a tegezés pedig a bizalom, a szolidaritás kifejezője.** Az udvariasság kölcsönös magázást vagy kölcsönös tegezést kíván meg. Udvariatlan dolog egyoldalúan

letegezni a másikat, mert ez azt sugallja, hogy a beszédpartnerek társadalmilag nem egyenrangúak, az egyik alá van rendelve a másiknak. Ezt nevezi a köznyelv csendőr pertunak. Előfordulnak azonban olyan helyzetek, ahol mégis az egyoldalú tegezés vált megszokottá, általában így szól a szülő a gyerekhez vagy a pap a hívőkhöz. A kölcsönös magázás udvarias használatú, de napjainkban egyre inkább kezdi felváltani sok területen a kölcsönös tegezés. A személyes kapcsolatokban (például barátok között, férj és feleség között, közvetlen munkatársak között) a kölcsönös tegezés általában már felváltotta a kölcsönös magázást, mert ezekben a társas kapcsolatokban a szolidaritás többnyire fontosabb, mint az udvariasság. Magázás esetén hagyományosan a *maga* és az *ön* névmást használjuk. Ma már azonban gyakran élünk beszédünkben a közvetlen megszólítás helyett körülírással (*Elhoztam a doktor úrnak, Mondtam az elnök asszonynak*), mert a *maga* névmást nem tartjuk elég udvariasnak (*Elhoztam magának, Mondtam magának*), az *ön* pedig a legtöbb helyzetben túlzottan távolságtartóan hangzik (*Elhoztam önnek, Mondtam önnek*). Ez az oka a *tetszikelés* megjelenésének és terjedésének is. Udvariasabban hangzik a *Le tetszik szállni?* típusú kérdés, mint a *Maga leszáll?* formula.

Az ember legtöbb társas kapcsolata az udvariasság irányából indul, és fokozatosan alakul ki a szolidaritás, a bizalom. Ilyenkor az egyik fél dolga, hogy kezdeményezze a magázásról a tegezésre való áttérést. Ezt általában az kezdeményezheti, aki a kapcsolatban a magasabb rangú, aki előnyösebb helyzetben van a társadalmi hierarchiában: a főnök ajánlhatja fel beosztottjának, a nő a férfinak, az idősebb a fiatalabbnak. Ha egyszer két ember „összetegeződött”, vagyis áttért a bizalmas jellegű tegezésre, a kölcsönös vagy egyoldalú magázásra visszatérni már szinte lehetetlen, mert

udvariatlannak számít, hisz ezzel azt érzékeltetjük, hogy nem vagyunk egyenrangúak.

A **köszönés** esetében hagyományosan a napszaknak megfelelően köszönünk (*Jó reggelt kívánok!, Jó napot kívánok!*). Magázó viszonyban használhatjuk az *üdvözlöm, köszöntöm* formát, fiatalok az idősebbekkel szemben a *tiszteletem* formát. Tegezés esetén a köszönési formák is bizalmasabbak, ilyen a *szervusz, szevasz, szeva, szia, szíóka* stb. A köszönési forma megválasztását tehát az befolyásolja, hogy kinek köszönünk, hol és mikor. A ma divatos *szia* vagy *helló* köszönési forma nem udvariatlan, de nem mindenkinek köszönhetünk így.

Nem mindig könnyű eldönteni, hogy egy adott helyzetben hogyan köszönjünk, de a legnagyobb illetlenségnek számít, ha egyáltalán nem köszönünk. A köszönés kialakulását tekintve kezdetben a békés, barátságos közeledést volt hivatott jelölni. Ma már természetes, hogy köszönünk az ismerőseinknek, ha találkozunk, az idegeneknek, mielőtt megszólítanánk őket, és (el)köszönünk, elbúcsúzunk a kommunikáció végeztével, távozáskor.

A köszönésre vonatkozó legfontosabbak illemszabályok:

- ha valahová megérkezünk, nekünk illik köszönni először;
- a köszönés legyen jól hallható, ne motyogjunk az orrunk alatt;
- köszönés közben nézzünk a beszédpartnerünk szemébe;
- általában a férfi köszön először a nőnek, a fiatalabb az idősebbnek, az alacsonyabb rangú a magasabb rangúnak.

A **megszólítás** is a társalgás részét képezi. Egy másik emberre többféleképpen utalhatunk és sokféleképpen szólíthatjuk meg, attól függően, hogy milyen társas kapcsolatban hangzik el a megszólítás. Ez történhet címmel és ranggal (*Elnök úr, Miniszter asszony*), vezetéknevvvel, keresztnévvvel, becenévvvel (*Kovács János, Kovács, János, Jancsi, Jani*) ezek kombinációjával (*Kovács úr, Kovács elnök*

úr), vagy más, bizalmas megszólítással (*haver, papa, kisfiam, drágám, szívem, öregem, tesó*). De nem mindegy, hogy milyen kommunikációs helyzetben melyiket alkalmazzuk. Mindig az adott szituációban betöltött társadalmi szerepének megfelelően szólítunk meg valakit. Furcsán hangzana, ha dr. Kovács János belgyógyászt otthon, vacsora közben a gyermeke doktor úrnak, vagy a rendelőben az egyik betege Öcsikének szólítaná. De a rendőr sem fordulhat a gyorshajtáson kapott ismeretlen hölgyhöz azzal a szöveggel, hogy *Drágám, látni szeretném a jogosítványod!*

Minden ember többféle szerepet is betölt a társadalmi érintkezésben. Lehet valaki egyszerre menő orvos (*Kovács János doktor úr*), szerető férj és apa (*János, drágám, papa, apuci*), szüleinek gyermeke (*fiam, Jancsika*), a bélyeggyűjtők helyi szervezetének elnöke (*Elnök úr*), jó fej barát (*haver, öregem*) és még sok minden más, így minden kommunikációs helyzetben mindenkit az adott szerepének megfelelően szólítunk meg. Ez a viselkedésünket meghatározó illemszabályok részét képezi.

Az illem szabályai koronként és közösségenként változnak ugyan, de az illemszabályok mindenkor meghatározzák egy közösségben a másokkal való társas érintkezés formáit. A legtöbb kommunikációs helyzethez sajátos nyelvi illemszabályok is tartoznak, amelyek meghatározzák, hogyan viselkedhetünk például telefonálás, levelezés, étkezés, látogatás, utazás, ügyintézés stb. közben.

A megszólítás formái ma igen változatosak. Az édesanya megszólítása például lehet *anya, anyám, anyuka, anyuci, anyóca, anyi, anyika, anyucika, anyus, anyuska* és így tovább, a hagyománytól, szokástól és a bensőségesség mértékétől függően.

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVHASZNÁLAT SAJÁTOS JELLEMZŐI

Névhasználat és megszólítási szokások a kárpátaljai magyar nyelvben

A kárpátaljai magyarság kétnyelvű beszélőközösség. A kétnyelvűség hatása a névhasználati és megszólítási szokásokban is megmutatkozik. Ezt például az asszonynevekkel igazolhatjuk.

Magyarországon a névhasználatra vonatkozó törvények szerint feleség a házasságkötést követően hatféle hivatalos névforma közül választhat (*Kis Éva* férjhez megy *Nagy Pál*-hoz):

1. a *-né* képzővel kiegészítve felveszi férje nevét: *Nagy Pálné*;
2. az előző változathoz hozzátoldja saját nevét is: *Nagy Pálné Kis Éva*;
3. a férj családnevéhez illesztett *-né* képzős névforma után használja saját család- és utónevét: *Nagyné Kis Éva*;
4. a férj családnevéhez saját utónevét kapcsolja (felveszi a férj családnevét): *Nagy Éva*;
5. megtartja leánykori nevét: *Kis Éva*;
6. a férj és a feleség saját családneve mellé kötőjellel csatolva felveszi házastársa családnevét: *Nagy-Kis Éva* vagy *Kis-Nagy Éva*; ezt a névformát nem engedélyezi a törvény, ha valamelyik házastárs családneve már eleve több elemből áll.

Magyarországon az első változat, azaz a férj család- és utónevéhez kapcsolt *-né* képzős alak a leggyakoribb.

Az ukrainai asszonyok (így természetesen a kárpátaljai magyar feleségek is) *A házasságról és családról szóló ukrainai törvény 19. cikkelye* szerint a következő lehetőségek közül választhatnak:

1. a feleség felveszi a férj családnevét, megtartva saját utónevét: *Nagy Éva*;

2. a férj és a feleség saját családneve mellé kötőjellel csatolva felveszi házastársa családnevét: *Nagy-Kis Éva* vagy *Kis-Nagy Éva*; ezt a névformát nem engedélyezi a törvény, ha valamelyik házastárs családneve már eleve több elemből áll;

3. a feleség megtartja a leánykori nevét: *Kis Éva*.

Amint az asszonynevek használatát szabályozó magyarországi és ukrain törvény összevetéséből kitűnik, az anyaországban legelterjedtebbnek tartott *-né* képzős névváltozatokat a kárpátaljai magyar asszonyok – ha itthon kötnek házasságot – legfeljebb a nem hivatalos magánérintkezésben használhatják. Ukránra ugyanis a *-né* képzős névformák csak körülírással (*жена Пала Надья* (orosz), illetve *жінка/дружина Пала Надья* (ukrán) = 'Nagy Pál felesége') fordíthatók le. Mindebből következően a kárpátaljai magyar férjezett nők körében épp az a névváltozat a legritkább, amely Magyarországon a leggyakoribban fordul elő.

A kétnyelvű környezet hatásának, illetve az azonos anyanyelvű, egy nemzethez tartozó, de különböző államban élő egy- és kétnyelvű magyarok kommunikatív kompetenciája közötti eltérésnek kitűnő példája az is, hogyan felelnek a magyarországi és a kárpátaljai magyarok egyazon egyszerű kérdésre, amely azt tudakolja, hogy hívják az édesanyjukat.

Magyarországon az azonos család- és utónevűek megkülönböztetésére az anya lánykori nevét használják. Ezért szerepel minden hivatalos magyarországi űrlapban az *Anyja neve?* kérdés. Ugyanebben a funkcióban Ukrajnában az apa utónevéből képzett nevet használják. Nem véletlen, hogy minden ukrain űrlapon, okmányban nemcsak azt kérdezik meg az embertől, mi a neve, hanem arra is kíváncsiak, mi az apja keresztnéve. Senki sem kíváncsi ellenben az anya nevére.

A magyarországi és az ukrainai névazonosítási gyakorlat eltéréseéből fakad, hogy amikor egy magyarországi beszélő kerül szembe az *Anyja neve?* kérdéssel, gondolkodás nélkül anyja lánykori nevét adja meg. Ám a kárpátaljai magyarok többsége erre az egyszerű kérdésre nem a magyarországi elvárásoknak megfelelően válaszol, mert édesanyja férjhez menés utáni nevét, nem pedig a leánykorit adja meg.

Ha a kérdésre adott válasz valóság tartalmából indulunk ki, akkor a kárpátaljai magyarok válasza tökéletes. Ám ha a magyarországi nyelvhasználati szokások felől (vagyis kommunikációs szempontból, a kommunikatív kompetencia alapján) vizsgáljuk az ilyen válaszokat, akkor kiderül, hogy ez a válasz nem helyénvaló, az űrlapot kitöltető magyarországi hivatal nem ezt várja el tőlünk.

Mivel a hivatalos szervek egy idő után észlelték, hogy a kárpátaljai magyarok félreértelmezik ezt az egyszerű kérdést, s nem az elvárt választ adják, a számunkra rendszeresített űrlapokban már nem a Magyarországon megszokott megfogalmazásban *Anyja neve?*-ként teszik fel ezt a kérdést, hanem így: *Anyja leánykori neve?*

Az egynyelvűek számára sajátos névhasználati szokásaink sorában kétségkívül az apai nevek a legfeltűnőbbek.

A keleti szláv nevek háromeleműek: a család- és utónévből, valamint az apa utónévéből állnak, amit oroszul *otcseszto*-nak, ukránul *po batykovi*-nak neveznek.

Az apai név (idegen szóval: patronomikon) már a 10. századi szláv forrásokban feltűnik. A 14. században már általános az apai név használata, amit az apa utónévéhez kapcsolt -ov 'fi, fiú' toldalékkal (nőnemű párja az -ova) képeznek. A 14. század végére a felsőbb társadalmi osztályokban az -ov a megtisztelő -ovics/-jevics-re (nőnemű -ovna/-jevna) alakban módosult. Később az apai név használata olyannyira elterjedt, hogy ez a háromelemű névforma vált hivatalossá

Oroszországban, majd a Szovjetunióban és Ukrajnában is, a nem szláv nyelvű népek számára is. Az apai név használatának a nem szláv nyelveket beszélő népekre való kiterjesztéséről Jókai Mór Samyl fiai című regényében is olvashatunk. Bár a keleti szláv szokástól némiképp eltérő módon, de a magyar névadási hagyományban szintén van példa az apa nevéből képzett névformákra. Ilyenek például a -fi végződésű családnevek, mint a Péterffy, Pálfi, Bánfi, melyek a 'Péter fia, Pál fia, Bán fia' eredetre vezethetők vissza. Más nyelvekben is gyakori az ilyen típusú családnevek használata. Az angol -son (Phillipson), a skót Mac/Mc- (McNamara), az ír O' (O'Hara), a lengyel -ski (Jaruselski), a görög -pulosz (Papadopulosz), a bolgár és orosz -ov (Ivanov) egyaránt a 'fia' elemet tartalmazza.

Ez azt jelenti, hogy Nagy Béla, akinek apja Nagy Sándor, hivatalos okmányaiban Nagy Béla *Sándorovics*-ként vagy *Alekszandrovics*-ként szerepel.

A szláv mintára alkotott névformákat a kárpátaljai magyarok mintegy „magyarosították” a szláv nevek tulajdonképpeni lefordításával, s így alakult ki a Szabó János Ferencé névváltozat. Az így keletkezett névformák háromeleműek maradtak ugyan, ám így nem idegenek a magyar névtani hagyománytól. A magyarosított háromelemű nevek a helyi sajtóban vagy hivatalosnak tekintett írásokban is előfordulnak.

A szláv mintájú névhasználat révén a kárpátaljai magyarok kommunikatív kompetenciájában olyan többlet is kialakult, ami az egy nyelvű magyarok előtt ismeretlen. Az apai név elhagyása is utalhat a név viselőjének nemzetiségére. Ha például egy névsorban egyes nevek mellett fel van tüntetve az „*otcsesztvo*”, mások mellett viszont nincs, azt jelenti, hogy a kételemű névvel említettek valószínűleg magyar nemzetiségűek.

Mivel a Szovjetunióban a nem szláv nyelvű lakosság utóneveit is gyakran oroszosították a hivatalos okmányokban, a kétnyelvű kárpátaljai magyarok körében az sem számít szokatlannak, hogy valakinek nem egy, hanem több neve van: egy hivatalos (ami a hivatalos okmányjaiban szerepel), illetve egy olyan, amelyen az adott személyt rokonai, ismerősei azonosítják (vagyis amellyel ő maga azonosul). Nem ritka például, hogy aki a személyi igazolványában (*paszportjában*) *Kovács Iván Petrovics* vagy *Molnár Jelizaveta Alekszandrovna*, azt családja és barátai *Kovács Jánosként* és *Molnár Erzsébetként* ismerik, édesapjukat pedig teljes természetességgel szólítják *Péternek* és *Sándornak*.

A kétnyelvűség nyelvi következményeiként meghonosodott kölcsönszavak

A mai Kárpátalja területe a magyar nyelvterületnek a honfoglalás, vagyis a magyaroknak a Kárpát-medencében való letelepedése óta peremvidéke. Vidékünkön véget ér a magyar nyelvterület, és ebben a régióban a magyar számos nyelvvel érintkezik: az ukránnal (ruszinnal), az oroszsal, a szlovákkal, a románokkal, a némettel. A peremvidékeken mindenütt nagyobb mértékű és intenzívebb a nyelvek közötti érintkezés, mint a nyelvterület belsejében. Nem véletlen tehát, hogy **a Kárpátalján élő magyarok nyelvhasználatában a nyelvi kontaktusok olyan hatásai is felfedezhetők, melyek a (nagy részt) egynyelvű környezetben élő magyar anyanyelvűek előtt ismeretlenek és szokatlanok.**

Mivel a huszadik század elejéig a mai Kárpátalja területe Magyarország része volt, a magyar nyelv a többség nyelve volt, s csak 1918 után vált kisebbségi nyelvvé, korábban a nyelvi kontaktusok erősebben érintették a többi nyelvet. A huszadik század elején, illetve közepétől azonban ez gyökeresen megváltozott, és a

keleti szláv orosz és ukrán magyarrá gyakorolt hatása jóval intenzívebbé vált. Azaz: a magyar nyelv helyzete többségi államnyelvi státusából kisebbségi nyelvvé változott, s ennek természetesen nyelvi következményei is voltak, vannak.

Az egymással érintkező nyelvek szükségszerűen hatnak egymásra. Nincs egyetlen olyan nyelv sem, amely „tisztá”, azaz idegen nyelvi hatásoktól mentes volna.

Az érintkező nyelvek egymásra hatása a nyelv valamennyi szintjén nyomot hagy. A legfeltűnőbb hatás a nyelv leggyorsabban változó részében, a szókészletben jelentkezik.

A nyelvek közötti érintkezések leggyakoribb és legszembevetőbb hatása a szókölcsönzés. A szókölcsönzés eredményeképpen kölcsönszavak kerülnek az átvevő nyelvbe az átadó nyelvből. Ezeket a szavakat kölcsönszavaknak nevezik. Nem véletlen tehát, hogy a magyar nyelv kárpátaljai nyelvváltozataiban is számos kölcsönszót találhatunk, amelyeket leginkább az élőszóbeli kommunikációban használunk.

Közvetlen kölcsönszavak azok, amelyek az átadó nyelvi alakjuk megtartása mellett honosodnak meg az átvevő nyelvben.

A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban számos ilyen közvetlen kölcsönszó ismert és használatos: *bánka* (befőttesüveg), *beszpekás* (államvédelmi hivatal munkatársa), *blánka* (ürlap), *dohovor* (szerződés), *dovidka* (igazolás), *elektricska* (villanyvonat, a magyarországi HÉV-nek megfelelő helyközi vonatjárat), *gorszovet* (városi tanács), *grecka* (hajdinakása), *gripp* (influenza), *jászli* (bölcsöde), *kocsegár* (fűtő), *kriska* (befőttesüveg fedele), *májka* (trikó, atléta), *marsrutka* (iránytaxi, menetrend szerint közlekedő kisbusz), *pácska* (csomag), *paszport* (személyi igazolvány), *pelmenyi* (darált hússal töltött főtt tészta, húsos derelye), *práva* (jogosítvány), *prokuror* (ügyész), *provodnyik* (vasúti utaskísérő, kalauz), *szágyik*

(óvoda), *szok* (gyümölcsle), *szoljárka* (gázolaj), *sztolova* (étkezde, kifőzde), *váfli* (nápolyi) stb. Ezek a szavak a leggyakrabban a beszélt nyelvben fordulnak elő, s ha a beszélők magyarországiakkal kerülnek szembe, igyekeznek elkerülni használatukat.

Olyan közvetlen kölcsönzések is vannak azonban a helyi magyar nyelvhasználatban, melyek a helyi sajtóban nyomtatásban is megjelennek. Ezek legnagyobb része a hivatali és politikai élethez kötődő kifejezés. Például az *adminreszursz*, *hrivnya*, *nasaukrainás*, *ráda* olyan közvetlen kölcsönzó, melyekkel mindegyik helyi magyar nyelvű lapban találkozhatunk.

A köznyelvben nem ritka, hogy egyes kölcsönzavakat rövidítésként használunk. A *FIFA*, *UEFA*, *NATO*, *WTC*, *IMF*, *FBI* stb. olyan rövidítések, melyeket az angol eredeti alakjában betűszóként kölcsönöztünk. A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban is vannak ilyen szavak; ám ezek nem az angolból, hanem az ukránból vagy az oroszból eredeztethetők. Például a *CVK* (Центральна виборча комісія, ЦВК; Központi Választási Bizottság), *NBU* (Національний банк України, НБУ; Ukrán Nemzeti Bank), *pdv* (податок на додану вартість, пдв; hozzáadottérték-adó), *SZBU* (Служба безпеки України, СБУ; Ukrajna Biztonsági Szolgálat), *KRU* (Контрольно-ревізійне управління, КРУ; ellenőrző-revíziós hivatal) rövidítések szintén gyakoriak a helyi magyar nyelvű sajtóban. A *GAI* és *DAI* is egyaránt előfordul; mindkettő az állami közlekedés-rendészet rövidítése, csak az egyik az orosz *Государственная автоинспекция (ГАИ)*, a másik az ukrán *Державна автоінспекція (ДАІ)* rövidítése.

Hangalakkölcsönzésről akkor beszélünk, ha egy szó az átvevő nyelv egynyelvű változataiban is ismeretes, de a kétnyelvű beszélők a másodnyelvre jellemző hangalakban (is) használják. A magyarországi köznyelvben például *agronómus*, *büfé*, *diploma*,

dokumentum, grúz, infarktus, konzerv, slag hangalakban használatosak azok a szavak, melyeket a kárpátaljai magyarok egy része *agronóm, bufet, diplom, dokument, gruzin, infarkt, konzerva, sláng* formában (is) ismer. Ennek oka, hogy az ukrán és/vagy orosz nyelvben ezek a szavak a következőképpen fordulnak elő: *агроном, буфет, диплом, грузин, инфаркт, консерва, шланг*.

A **hibrid kölcsönszavak** olyan összetett szavak, melyek egyik tagja közvetlen kölcsönszó, a másik tagja pedig az első nyelvből származik. Példaként az alábbiakat említhetjük: **bezpeka**főnök (biztonsági szolgálat vezetője), **DAI-parancsnok** (közlekedésrendészet parancsnoka), **főszesztra** (főnövér), **grippjárvány** (influenzajárvány), **lebrakkol** (kiselejtez), **povorotnyik**lámpa (gépjármű irányjelző lámpája), **paszportszám** (személyi igazolvány száma), **traktorpricep** (traktor utánfutója) stb.

A **jelentéskölcsönzés** az a jelenség, amikor egy szó jelentése bővül, új jelentéssel gazdagodik a másik nyelv hatására. A kárpátaljai magyarok számos szót használnak más jelentésben is, mint az a köznyelvben vagy Magyarországon megszokott. Ez annak a következménye, hogy a magyarral Kárpátalján érintkező keleti szláv nyelvekben ezeknek a szavaknak a megfelelői nem egészen olyan jelentésekkel bírnak, mint a magyar köznyelvben, és a helyi magyarok egy része ezt a jelentést átveszi. A *csenget* ukrán *ДЗВОНИТИ*, orosz *ЗВОНИТЬ* párhuzama például azt is jelenti, hogy 'valakit telefonon felhív, telefonál'. A magyar köznyelvben a *csenget* szónak ez a jelentése ismeretlen. A kárpátaljai magyarok között azonban sokan használják ebben a jelentésében is ezt a szót. Magyarországon a *tanító* az elemi iskolában (1–4. osztályban) oktató pedagógust jelöli. Kárpátalján ellenben a *tanító* és a *tanár* (aki az iskola felső osztályaiban oktat) egyaránt megnevezhető *tanító*-ként.

Tükörszavaknak azokat a másodnyelvi hatásra létrejött szavakat nevezik, melyek szó szerinti fordítás útján jönnek létre. A főként másodnyelv-domináns kárpátaljai magyarok által ’pénzt vált’ jelentésben használt (pénzt) *cserél* például az ukrán és orosz *меняє гроши/меняєт деньги* mintájára jött létre. Ehhez hasonlóan alakult ki az *átfordít* szó ’lefordít’ jelentése a *перекласти/перевести*, a (vizsgát) ’letesz’ jelentésben gyakran előforduló (vizsgát) *lead* a *скласти іспит/сдати екзамен* hatására stb.

A fent említett és a hasonló szavak többsége idegen eredetének tudatában vannak a beszélők. Ám olyan kölcsönszavak is szép számmal akadnak köztük, melyek többsége legalább annyira beilleszkedett már a helyi nyelvváltozatok rendszerébe, hogy a nagy többségnek fogalma sincs arról, hogy nem magyar szót használnak. Sok kárpátaljai magyar lepődne meg például, ha azt mondanánk: az *abora* vagy *zabora* (négy faoszlopból és fel- s lecsúsztatható fedélből álló szénatároló), *szetka* vagy *szitka* (hálószerűen szőtt anyagból készített szatyor vagy maga a hálószerű anyag) nem eredeti magyar szó, hanem más nyelvből átvett kölcsönszó. Sőt: olyan magyarokkal is találkozhatunk Kárpátalján, akik számára meglepő, hogy a *paszportot* személyi igazolványnak is lehet nevezni.

A kisebbségi magyarok nyelvhasználatában előforduló államnyelvi kölcsönszavakat hosszú ideig negatívan értékelték, elítélően nyilatkoztak róluk, és sokan úgy vélekedtek, hogy az ilyen szavak „főlösegesek”, kiszorítják a hagyományos magyar szavakat, „szennyezik” a nyelvet, „nyelvromlást” okoznak, „szegényítik” anyanyelvünket, s ezzel veszélyeztetik a magyar nyelv jövőjét. A valóság azonban (amit nyelvtudományi kutatások egyértelműen bizonyítanak), hogy sem „szennyezett”, sem „romlott” nyelv nem létezik: ezek a minősítések nyelvtudományi szempontból értelmezhetetlenek. Mert egyetlen olyan nyelv sincs a világon,

melyben ne volnának idegen eredetű szókészleti elemek. A mai angol nyelvben például több a más nyelvekből kölcsönzött szó, mint az eredeti, ám ennek ellenére milliók szeretnék elsajátítani ezt a nyelvet, és senkinek sem jutna eszébe azt mondani, hogy az angol szennyezett, romlott vagy veszendőben lévő nyelv lenne. Könnyen belátható, hogy fölöslegesnek sem tekinthetjük a más nyelvekből kölcsönzött szavakat. Ami fölösleges, amire nincs szükségünk, azt nem használjuk. Márpedig ezeket a nyelvi elemeket több ezer magyar ember használja nap mint nap, tehát nem lehetnek fölöslegesek: megvan a maguk funkciója, használati köre, általában a beszélt nyelvben, a társalgás műfajaiban fordulnak elő.

A határon túli magyar nyelvváltozatokban az államnyelv(ek) hatására használatos szavak között akad olyan is, amely nemcsak a szóbeli érintkezésben fordul elő, hanem az újságokban, folyóiratokban vagy a szépirodalomban is. Ez azt jelenti, hogy ezek a szavak nem csupán a lezser(ebb), társalgási stílusrétegeknek a részei, hanem egy részük a helyi régió igényes magyar köznyelvébe tartozik.

Nyelvváltás (kódváltás) a társalgás során a kárpátaljai magyar nyelvben

Mivel a nyelvi viselkedés normái közösségenként többé-kevésbé eltérnek egymástól, az egy-, illetve kétnyelvű környezetben élő magyarok kommunikatív kompetenciája között is felfedezhetők különbségek. A kétnyelvű kárpátaljai magyarok kommunikatív kompetenciájának, vagyis a nyelvi viselkedésről való ismereteinek például szerves részét képezi az is, hogy kivel, mikor milyen nyelven lehet beszélni.

Amikor egy kárpátaljai magyar megszólal, az épp aktuális helyzetnek megfelelően választania kell, milyen nyelven kezd mondandójába. Azonban a kétnyelvűek kommunikatív

kompetenciája nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a közösségben érvényes szokások szerint válasszanak az általuk ismert nyelvek közül, hanem azt is, hogy időnként akár menet közben, egyazon társalgáson belül is változassák a nyelveket. Ezt a jelenséget (a nyelvek közötti váltást egy beszélgetésen belül) a nyelvészek kódváltásnak (nyelvváltásnak) nevezik. A kódváltást jól meghatározható és leírható nyelvi és társalgási szabályok irányítják. A kódváltásnak számos oka lehet. Ennek megfelelően több típusát is meg szokták különböztetni. Valamennyi típusban közös, hogy a kódváltás valamilyen kommunikációs cél érdekében történik. Vagyis a nyelvek közötti váltás nem azért megy végbe, mert a beszélő egyik nyelvet sem ismeri jól, vagy éppen nemtörődöm módon beszél, nem figyel oda arra, melyik nyelvet használja. Ellenkezőleg: a kódváltáshoz bizonyos fokú jártasságra van szükség mindkét nyelvben, illetve tudatosan történik, éppen abból fakadóan, hogy a nyelvek közötti váltásnak mindig van valamilyen szimbolikus jelentése a társalgás folyamatában.

Éppen azért, mert a kódváltás mindig valamilyen rejtett információt, üzenetet közvetít a hallgató számára, a kétnyelvű beszélők csak ritkán alkalmazzák nyelvi eszköztárukban ezt a kellékét olyanokkal, akik csoporton kívüliek (például egynyelvű magyarországiakkal, esetleg egynyelvű többségiekkel szemben), vagyis akik nincsenek tudatában annak, milyen szimbolikus jelentés kapcsolódhat egy-egy nyelvváltáshoz.

Az egyik olyan tényező, amely előidézheti a kódváltást, az *identitás kifejezése*. Ha kétnyelvű kárpátaljai magyarok egy beszélgetés során azt szeretnék kifejezni, hogy mi mindketten kárpátaljaiak vagyunk, akkor előfordulhat, hogy nyelvet váltanak, és ezzel jelzik egymásnak azt, amit Rudyard Kipling *A dzsungel könyve* című regényében Maugli a másik nyelvén elmondott „Egy

vérből vagyunk, ti meg én!” mondattal fejezett ki. Ám a kárpátaljai magyar közösségben az ilyen típusú kódváltással viszonylag ritkán találkozhatunk. Ennek fő oka, hogy a kárpátaljai magyar közösség azonosságtudatában a magyar nyelvnek sokkal meghatározóbb szerepe van az összetartozás, szolidaritás kifejezésében, mint a nyelvek közötti váltásnak. Sokkal prózaibb oka a kódváltásnak az, amikor a beszélő azért kénytelen nyelvet váltani, mert nem tudja magát megfelelően kifejezni az egyik nyelven, s ezért a másik nyelven próbálja kitölteni a hiányt. A nyelvváltásnak ezt a típusát **kitöltésnek** nevezik a szakirodalomban. Például:

„Van úgy, hogy amikor ukránul beszélek, akaratomon kívül átváltok oroszra. Főleg ha nem figyelek arra, hogy beszélek, vagy ha nem jut eszembe ukránul egy szó. Vagy az is előfordul velem, hogy nem tudom még használni az ukrán kötőszókat, és hogy ne váltogassak oda meg vissza, ne keverjem a két nyelvet, amikor egy ilyen kötőszóhoz érek, akkor azt oroszul mondom, és akkor már oroszul is fejezem be.”

„Hát, én ukránul úgy beszélek, hogy az inkább nevezhető makaróni nyelvnek, mint ukránnak. Ha nem tudok egy szót ukránul, mondom oroszul, utána megint próbálkozok ukránul, kézzel-lábbal hadonászva hozzá, de ha nem megy, akkor megint oroszul kezdek beszélni.”

A kárpátaljai magyar közösségben a kódváltás leggyakoribb típusa az **idézés**. Előfordul ugyanis, hogy az egyik kétnyelvű a másikkal beszélgetve egy másik nyelven elhangzott társalgást azon a nyelven idéz fel, amelyen az eredetileg elhangzott, például abból a célból, hogy ezzel is hitelesebbé, életszerűbbé tegye elbeszélését. Például:

„Nem győztük azt elvárni, mindig azt mondták, hogy szkoro domoj, igyos domoj, szkoro igyos domoj, de bizony a szkoro igyosbu három esztendő lett.”

P. Punykó Mária: *Reggelt adott az Isten. A szenvedés évei kárpátaljai népi elbeszélésekben*. Debrecen: Győrffy István Néprajzi Egyesület, 1993. 33. old.

„–Az alezredes végignézett rajtunk, s elvörösödött képpel üvöltötte:

– Golij torsz, golij torsz! (Meztelen felsőtest, meztelen felsőtest!)”

Vári Fábán László: Tábori posta. *Együtt* 2006/4: 9. old.

Az előzőhöz nagyban hasonló a **fordításnak, ismétlésnek** vagy **magyaráztatnak** nevezett típus, amikor az egyik nyelven elhangzott szövegrészt egy másik nyelven értelmez a beszélő. Például:

„– Kérek egy Kárpáti Igaz Szót – mondom.

– Karpati Igaz Szo ne je. Prodala optom – kapom a választ.

Bár szűkebb pátriánkban aligha szükséges, azért álljon itt szabad fordításban a válasz: „Kárpáti Igaz Szó nincs. Egy tételben eladtam.”

Kárpáti Igaz Szó 2002. március 16., 3. old.

„Fperod szpasziba, előre köszönöm, mondom, mnye bojitsza, hogy én nem félek.”

Zelei Miklós: *A kettézárt falu*. Budapest: Ister, 2000. 81. old.

A társadalmi **státusz** vagy **pozíció jelzése** is kiválthat kódváltást. Előfordulhat ugyanis, hogy két kárpátaljai magyar magánemberként magyarul beszélget egymással, ám ha más körülmények között találkoznak, ahol az egyik ügyfél, a másik pedig hivatalnok, könnyen előfordulhat, hogy a hivatalokban megszokott többségi nyelvet választják. S a társadalmi státusz megváltozása akár egyetlen beszédeseményen belül is módosulhat, maga után vonva a nyelvváltást is.

„Ügyfél: – Még azt szeretném megérdeklődni, hogy ha valaki új házat épít, és be akarja vezetni a vizet, akkor ehhez milyen papírokat kell beadni?

Hivatalnok: – Melyik utcán? (...) Van-e az utcán víz, kanalizáció, csatorna? Akkor ide kell a főmérnöknek, vagyis a főnöknek írni egy kérvényt, hogy *прошу видання услуги для підключення к городской сети* [kérem a városi hálózathoz való csatlakozás engedélyezését].” Az idézett párbeszéd-részlet jelzi: ha a formálisabb írásbeli nyelvhasználatra kerül sor, akkor már át kell váltani a többségi nyelv használatára.

Ha egynyelvűek vannak jelen, a kódváltás akár azok társalgásból való **kizárását** is szolgálhatja. Például:

„Amikor kicsi voltam, a szüleim, ha olyasmiről beszélgettek, amit nem szerették volna, ha én is értsek, sokszor oroszul mondták. Egyszer, amikor szintén oroszul beszélgettek, én közbeszóltam: értem, amit beszéltek. Erre apu azt kérdezte: Что я сказал? Mire én: tojáskazal! Jót nevettek rajtam, máig mesélik, ha társaságban a gyerekkorunkról beszélgetnek.”

„Vevő 1: Ez mi?

Eladó 1: Halva.

Vevő 2: Az micsoda? Élve nem lehet?

Eladó 2: Дай йому покуштувати! [Adjál neki megkóstolni!]

Eladó 1: Már annyit покуштували, що майже не осталось. [Már annyit kóstolták, hogy alig maradt.]”

Egynyelvűek belépése a kétnyelvűek között folyó társalgási helyzetbe, azaz voltaképpen a **társalgás alaphelyzetének megváltozása** is előidézhetheti a kódváltást. Ilyenkor előfordul, hogy az X nyelven beszélgető (X és Y nyelvet egyaránt ismerő) kétnyelvűek a csak Y nyelvet beszélő egynyelvű kedvéért átváltanak az Y nyelvű társalgásra. Például:

„Például, amikor találkoztam a barátnőmmel a városban. Elkezdtünk magyarul beszélgetni, de odajött egy ukrán ismerősünk, rögtön váltottunk, hogy ő is értse, és hozzá tudjon szólni.”

Az egynyelvűek jelenléte azonban **szolidaritást** is kiválthat a kétnyelvűekből, akik ilyenkor – azt jelezvén, hogy mindkét csoporttal azonosulnak – folyamatosan élhetnek a kódváltás lehetőségével. Például:

Milyen nyelven szoktál beszélni nyelvileg vegyes társaságban? kérdésre adott válasz:

„Hát attól függ, ha éppen ismerkedős kedvembe vagyok, és ha éppen orosz, akivel megismerkedek, akkor oroszul. Ennyi. De nagymamáékkal akkor is magyarul. Meg hát velük még azt se tehetem meg, hogy ha netán egy orosz van a társaságba, velünk együtt, aki nem beszél magyarul, nem tehetem meg, hogy oroszul beszéljek. Legfeljebb majd mindig elnézést kérek, hogy csak azt mondtam neki, amit neked mondtam, vagy lefordítottam.”

A kétnyelvűek körében a kódváltás időnként egyfajta **nyelvi játék** forrása is lehet. Például:

„Davaj, davaj, jobb volt tavaly, nem volt davaj. Remélem, csak olyat mondok, hogy nem akasztanak föl érte. Vagy ha fölakasztanak? Úgyis meg kell dögleni egyszer! Most erre megiszunk. Amíg az a zászló leng, addig az a törvény van! Igaz? Na isten, isten! Manyifeszt, manyifeszt, obmanuli ljudej feszt! Még nem hallottad? Manifeszt, manifeszt, becsapták az embert feszt. Nem ismerős? Csak mert nézel rám, mint Lenin a burzsoáziára!”

Zelei Miklós: *A kettézárt falu*. Budapest: Ister, 2000. 156. old.

A KÖZÉLETI SZÓBELISÉG

A magánéletben a társalgási stílust használjuk legtöbbször a szóbeli kommunikáció során, de ha a közéletben akarunk részt venni, nyelvhasználatunkat is ehhez igazítjuk. A közéletben nem a személyes szimpátia hozza össze a beszédpartnereket, hanem a társadalmi élet adottságai.

A közéleti szóbeliséget önálló stílusréteggé sajátos kommunikációs helyzete teszi: mindig nyilvános beszéd, ezért sokféle kötöttséggel rendelkezik, és természeténél fogva mindig előszó, sajátosságait tekintve érintkezik a társalgási stílussal. A beszéd alkalmát és tárgyát tekintve kapcsolódhat a politikai és a tudományos szakmai vagy a publicisztikai nyelvhasználathoz. Ennek a stílusrétegnek a segítségével általában közügyekről szólunk egy közösséghez, de szólhatunk a magunk nevében is.

A közéleti szóbeliség összefoglaló megnevezés alatt a köznek, egy meghatározott társadalmi csoportnak, közönségnek szóló szóbeli megnyilatkozások stílusát értjük. Egyik változata a korábban szónokinak vagy retorikainak nevezett szóbeli stílusréteg, másik változata az előadói stílus.

A megszólaló személyiségének hitelességétől függ a beszéd hatása, az előbeszéd fontos vonása a beszélő *felelőssége* – teljes személyiségével felel az elmondottakért.

Mivel szóban élő stílusréteg, a beszélőnek azonnali hatást kell gyakorolnia a hallgatóságra, aminek legfontosabb feltétele a *megértés*, ami aztán lehetőleg érzelmi *azonosulást* vált ki a hallgatóból. A közéleti beszéd, mivel előszó, nem annyira megformált nyelvi, mint az írott stílusrétegek műfajai. De a beszélőnek a nyelvi elemeken kívül a rendelkezésére állnak a nonverbális elemek is, a nyelv zenei eszközei, a mimika, a gesztusok.

A közéleti beszéd célja mindig a kommunikációs helyzetnek megfelelő: lehet ismeretközlő, felhívó, meggyőző, ösztönző, hangulati hatást keltő. Az előadónak célja lehet a hallgatóság meggyőzése a maga véleményének helyességéről, valamilyen állásfoglalásra ösztönzésük, de lehet cél a gyönyörködtetés, az alkalom ünnepélyességének hangsúlyozása is. Az előadásra, szónoklatra, bármilyen közéleti beszédre a *téma*, a *közönség* és az *alkalom* ismeretében körültekintően fel kell készülni.

A közéleti szóbeliség nyelvi jellemzői

- A beszédet a szónok vagy előadó rendezetten, világosan, közérthető nyelven adja elő. A megértés legfőbb feltétele a szöveg tudatos, gondos szerkesztése.
- A szöveg arányos, előrehaladó gondolatmenetű, egyszerre szolgálja az értelmi befogadást és az érzelmi ráhatást.
- A beszédek szövege a standard nyelvváltozatra épül.
- A beszéd előadója kerülje a hosszú, bonyolult, többszörösen összetett mondatokat.
- Használjon vissza- és előreutalásokat, gyakran éljen az ismétlés eszközével.
- Az előadó frazeológiai egységek, szólások, közmondások, valamint a képes kifejezés szemléletessé tevő eszközei (hasonlatok, párhuzamok, ellentétek) segítségével színesítheti és teheti érzékletesebbé mondandóját.
- A beszéd élvezhetőségének, első hallásra való megértésének egyik forrása a helyes ritmikai tagolás és a közérthető kiejtés.
- Az előadó fokozhatja a beszéd élvezhetőségét a hangsúly, a hanglejtés árnyalásával, valamint a beszédtempó és a beszédszünet tudatos használatával.

– A nonverbális kommunikáció (metakommunikáció), a gesztusok, a mimika megfelelő mértékű és arányú használata is segíti a megértést.

– A szöveg megértését a *tudatos*, gondos *szerkesztés* alapozza meg, melynek világosnak, arányosnak és előrehaladónak kell lennie. Egyszerre jól *követhetőnek* és *figyelemfelkeltőnek*, *érdekesnek* kell lennie.

Az előadói stílusnak *nincs külön szókincse*, de a szavak és kifejezésének megválasztásakor a hallgató műveltségét, előismereteit és érdeklődését, ezen kívül az alkalom hangulatát is figyelembe kell venni.

A közéleti szóbeliség fogalmába sokféle műfaj tartozik. Az **alkalmi** vagy **ünnepi beszéd** és az **irodalmi beszéd** (más néven **szónoklat**) a hagyományos retorikai stílus műfajai. Az előadói stílus műfajai a **tárgyalás**, a **hozzászólás**, a **felszólalás**, az **előadás**, a **vita** valamilyen témában vagy témáról. Minden műfaj más beszédhelyzethez köthető. Minden beszédhelyzetben más az előadó célja és a hallgatók várakozása. A szónoklat és az ünnepi beszéd sajátosságaival majd a **retorika** tárgykörén belül fogtok részletesen megismerkedni.

A retorika (görögül *rhétoriké*, latinul *ars oratoria*) a szónoklat tudománya, eredetileg díszes külsőségek között előadott beszédeket, ékes stílusú, nyilvános megszólalásokat jelentett. Később a nem szépirodalmi műfajok elméletét jelentette. Iskolai tantárgy volt a beszéd- és értelemgyakorlat mellett. Ma a rendszeres gondolkodás és önkifejezés eszköze, a kulturált érvelés, vitatkozás tudománya. Tárgya minden nyilvános, közéleti megszólalás, minden közéleti kommunikációs helyzet, és szereplője minden nyilvánosan megszólaló ember. Társtudománya a szövegtan, amely a sikeres közlés, a meggyőző beszéd szempontjai alapján tekinti át a szöveg (beszéd) létrehozását. A retorika alapelvei, szabályai, eszközei alkalmazhatók a mindennapi kommunikációs folyamatokban is, kiegészülve a modern nyelvészeti, kommunikációelméleti ismeretekkel

Az előadói stílus a tudományos stílus beszélt változatának és a szónoki stílusnak a sajátosságait ötvözi. Sok helyen és sok alkalommal jut kifejezésre, de jelentkezik az oktatás mindennapjaiban is, a tanár és a diák egyaránt használja magyarázat, felelet, vita közben.

A közéleti beszéd esetében a beszélő célja, hogy a hallgatóság megértse és azonosuljon mondandójával. Akadályozhatja az előadót kommunikációs célja elérésében, ha:

- szerkesztetlen a szöveg,
- ha öncélú, tartalmatlan fecsegésnek hat a beszéd,
- ha túlságosan sablonos a beszéd (töltelékszavak, nyelvi klisék, korszerűtlen fordulatok használata)
- ha túl hivataloskodónak, fontoskodónak hat,
- ha az előadó fölényesen vagy tudálékosan beszél,
- ha túl sok divatszót, hatásadás elemet használ,
- ha nem a magyar nyelv hangzásának megfelelő természetes hangsúlyozással és hanglejtéssel beszél,
- valamint ha megjelenésével (öltözködés, megjelenés, viselkedés) ellenszenvet vált ki a hallgatóságból.

A beszéd klasszikus felépítése

A szónoki beszéd legfontosabb célja a hallgatóság meggyőzése. Ennek módja az érvelés és a hatásosságra törekvés. A felhívó és tájékoztató szerepen kívül a beszéd szövegében fontos szerephez jutnak az érzelemkifejezés eszközei is. A hatásosság elérését segítik a különféle stíluseszközök: a szóképek és alakzatok, valamint a beszéd zeneiségének eszközei, nem ritkák a költői kérdések, a felszólítások, felkiáltások sem. Erről bővebben majd 12. osztályban a retorika tárgykörén belül fogtok tanulni.

A klasszikus retorika a beszédek kötelező részeiként sorolta fel a következőket:

I. Principium (bevezetés):

- megszólítás,
- captatio benevolentiae (a hallgatók jóindulatának megnyerése), a téma megjelölése.

II. Narratio (elbeszélés):

- egressus, digressio (kitérés)
- propositio (részletezés)
- argumentatio (bizonyítás)

III. Peroratio (befejezés):

- rövid, tömör összefoglalás (az információk felfrissítése, érzelem-változás)
- kapcsolat megszakítása (a figyelem megköszönése, elköszönés)

Tulajdonképpen ma is a klasszikus retorikai vázlat bármilyen elkészítendő beszéd gondolati vázlata. De mindezt a következőképpen foglalhatjuk össze rövidebben:

I. **Bevezetés** – melyben meghatározzuk a témát, elhangzik az előadás pontos címe, a hallgató jóindulatának, figyelmének fölkelte, valamint a beszéd indítása.

II. **Tárgyalás** – melyben a téma kifejtése, elbeszélése következik, érvelés (bizonyítás és cáfolás) segítségével.

III. **Befejezés** – melyben összefoglaló ismétlés következik, célja az értelmi-érzelmi egyensúly megteremtése, végezetül pedig a zárómondatok teszik kerek egészé a beszédet.

Különbség van a beszédek között a tekintetben, hogy az előadónak volt-e alkalmuk felkészülni mondandója előadására, vagy spontán, azonnali megnyilvánulás az adott beszéd. E szempont szerint megkülönböztetünk **rögtönzött és előre elkészített** beszédet.

Ha a szónoknak, előadónak van alkalma felkészülni beszéde megtartására, elmondására, folytathat előtanulmányokat a témában, gyűjthet anyagot, ez alapján készíthet vázlatot, sőt, akár az egész beszéd szövegét is rögzítheti írásban. Az ily módon elkészített előadást a megfelelő szituációban eztán el lehet mondani, vagy fel lehet olvasni. Bár ez utóbbi lehetőség igazából „csalás”, mert a klasszikus retorika hagyománya szerint a nyilvános beszédeket nem olvassuk papírról, még akkor sem, ha előzőleg írásban elkészítettük azt. A klasszikus szónokok sok időt „vesztegettek” arra, hogy beszédeik szövegét élőszóban elpróbálják, megtanulják, elkerülve ezzel a felolvasást.

A rögtönzött beszédek, nyilvános megszólalások (pl. hozzászólás egy vitában) esetében nincs mód a mondandó előzetes megtervezésére és felépítésére, ezért változik a megformálás módja, de ebben az esetben is igyekeznünk kell betartani a stílusréteg jellemzőit, mert produkciónk csak így lesz eredményes és sikeres.

A beszédet leginkább az különbözteti meg az írott szövegtől, hogy a beszéd esetében azonos időben történik a gondolkodás és a szövegalkotás, ebből következik lazább szerkezete, de minden beszédprodukciónál arra kell törekednünk, hogy az érthető, összeszedett, jól szerkesztett legyen.

A beszéd nem nyelvi jegyei

Az elhangzó beszéd nem nyelvi jelei is fontos szerepet játszanak abban, hogy a hallgatók megértsék mondandónkat és elérjük kommunikációs célunkat egy adott helyzetben. A hangunkkal például, attól függően, hogyan választjuk meg a hangszínt, a hangmagasságot, a hanglejtést, milyen beszédtempót és hangsúlyozást használunk, sokféle gondolatot és érzelmet tudunk közvetíteni. Ezekkel a mondat- és szövegfonetikai eszközökkel jelezhetjük például, ha új gondolatot

nyitunk. A beszédtempó gyorsításával vagy lassításával érzékeltethetjük például, hogy melyek a fontos és melyek a kevésbé lényeges részek a gondolatsorban. Hangszínünkkel, hanglejtésünkkel, hangsúlyozásunkkal érzékeltethetjük, hogy milyen az érzelmi viszonyulásunk az elhangzó gondolathoz.

Ezen felül az elhangzó beszédet különböző kifejező mozgások is kísérik. Ilyen a szemmozgás, az arcjáték, a gesztusok, a testtartás, a térköz, és a beszélő külső megjelenése. Szerepe és üzenete van annak is, hogyan vagyunk felöltözve, rendezett-e a külső megjelenésünk vagy nem, továbbá annak is, hogyan, milyen testtartással beszélünk, milyen közel állunk a hallgatósághoz, stb.

Ha nem akarunk valakivel kapcsolatba kerülni, akkor kerüljük a *tekintetét*, ha meg akarunk szólítani valakit, akkor keressük a tekintetét, a beszéd közben gyakran keressük a beszédpartner tekintetét, hogy kiolvassuk belőle, érti-e, amit mondunk, és mit gondol rólunk. Ha több emberből álló hallgatósághoz szólunk, hiba, ha mindig csak egy ember tekintetét keressük, de az is, ha a messzeségbe révedünk vagy a papírunkat vagy az asztalt bámuljuk magunk előtt. Ilyenkor nézzünk végig bátran a hallgatóságon, az érdeklődő tekintetek megkönnyítik az előadó dolgát.

A tekintetünkkel együtt a mimikánk, az *arckifejezésünk* is árulkodó lehet. A szem mellett a száznak van a legnagyobb szerepe az érzelmek megjelenítésében. Pillanatnyi arckifejezésünket az érzelmeink alakítják, így az arcunk sok esetben már az előtt elárulja, mit gondolunk, mielőtt megszólalnánk.

Beszéd közben a *mozdulatainkra* is ügyelnünk kell, mert azoknak is jelentése van. Mozgatjuk a fejünket, ha igenlően bólogatunk, búcsút inthetünk a karunkkal, érdeklődően oldalra biccenthetjük a fejünket – ezeket a mozdulatokat gesztikulációnak

szokták nevezni. A kéz mozdulatainak segítségével tudunk például hívni, elutasítani, könyörögni, köszönni.

Beszéd közben bátran gesztikulálhatunk, csak ügyeljünk rá, hogy mozdulataink összhangban legyenek a szavainkkal. De a kézmozdulatokat sem illik túlzásba vinni, ha fölöslegesen hadonászunk, vagy állandóan a nyakláncunkat, a hajunkat babráljuk, az zavaró lehet a hallgatóság számára, mert eltereli a figyelmet a mondandó lényeges részéről.

A testtartásnak is szerepe van a kommunikációban. Két ember kapcsolata könnyen kitalálható a testtartásukból. A testtartás a személyiségről és a pillanatnyi lelkiállapotról is árulkodik.

A vita

A vitában a résztvevők, a vitatkozó felek egymással ellentétes véleményeket, elképzeléseket, egymással szemben álló nézeteket képviselnek. A vitatkozók célja, hogy vitapartnerüket meggyőzzék a saját véleményük helyességéről. A vitatkozás lényege, hogy *érveket* gyűjtünk saját állításaink igazolására, illetve megpróbáljuk *megcáfolni* partnerünk érveit. Ezért mindkét félnek össze kell gyűjtenie azokat az érveket, amelyek az ő véleményét igazolják, illetve azokat a példákat, amelyekkel érveit szemléletesebbé teheti. Vitatkozás során fontos tudnivalók a következők:

- soha nem a vitapartnered személye ellen érvelsz, hanem az általa képviselt álláspont ellen,
- a vita nem egyenlő a veszekedéssel, ezért soha ne kiabáljunk, ne emeljük fel a hangunkat vita közben,
- a vitában nincs helye személyeskedésnek, gúnyolódásnak, durvaságnak,
- helye van viszont a humornak, mely szolgálhatja a feszültségoldást és a szemléletessé tételt is,

– a vitában résztvevőknek el kell fogadniuk, hogy vitapartnerüknek is lehet igaza, vagy születhet kompromisszumos (megegyezéssel) megoldás is.

Érdemben vitatkozni csak akkor lehet, ha a felek rendelkeznek úgynevezett közös *vitaalappal*. Vagyis rendelkeznek bizonyos ismeretekkel a vita témáját illetően. Nem lehet egy partnerrel arról vitatkozni, hogy ki a jobb úszó, Cseh László vagy Michael Phelps, ha sohase hallott még egyik bajnokról sem, nem ismeri eredményeiket.

Nemcsak két ember, hanem egyszerre többen is vitázhatnak egy témáról. A vita eredményesebb, ha van *vitavezető*, akinek a feladata, hogy irányítsa a hozzászólások sorrendjét, adja a szót, összefoglalja az elhangzottakat. A vitavezetőnek a végén összegeznie kell az elhangzottakat, meg kell köszönnie a résztvevők munkáját és le kell zárnia a vitát.

A megbeszélés

A megbeszélés abban különbözik a vitától, hogy itt nincsenek szemben álló nézetek, hanem arról tanácskozunk, hogy egy kérdésben mit és hogyan tegyünk. Például arról tanácskozunk, hogy az osztály egy hetes nyári kirándulásának a menetrendjét kidolgozzuk. A megbeszélésen belül azonban az egyes kérdésekben kialakulhat vita. Vitatkozhatunk például azon, hogy a túrázás első napján Munkács vagy inkább Huszt irányába induljon el a csapat.

Akár vitára, akár megbeszélésre készülünk, először össze kell gyűjteni a témához kapcsolódó anyagokat: adatokat, tényeket, érveket. Az *anyaggyűjtés* során támaszkodhatunk saját megfigyeléseinkre, tapasztalatainkra, arra, amit tanultunk, amit olvastunk, de idézhetjük másoknak a témához kapcsolódó gondolatait, tapasztalatait is.

A felszólalás és a hozzászólás

A felszólalás és a hozzászólás műfajára a megbeszélések, viták, konferenciák során van szükség. Mindkettő egy adott témához kapcsolódik, általában megerősíti vagy cáfolja az addig már elmondottakat. Az előadásra és a felszólalásra is felkészülhetünk előzetesen, gyűjthetünk anyagot a témáról. A felszólalásnak akár a teljes szövegét is elkészíthetjük előre, vagy összerakhatjuk írásban a vázlatát. A gyakorlottabb felszólalók általában csak gondolati vázlatot készítenek, de akinek nincs nagy tapasztalata a közönség előtti megszólalás terén, az jobb, ha előre elkészíti felszólalásának szövegét írásban, de előadni ettől függetlenül szóban a célszerűbb és meggyőzőbb. A hozzászólás szövegét nem készíthetjük el előre, mert mondanivalója és szerkezete is a helyszínen dől el véglegesen, az elhangzottak hatására alakul ki. A hozzászólás során fogalmazunk tömören és röviden, ne éljünk vissza a hallgatóság türelmével. Semmilyen körülmények között nem illik lyukat beszélni a közönségünk hasába!

A felelet

Az iskolai felelet is a közéleti szóbeliség egyik műfaja, egyfajta közönségnek szóló beszéd, melynek kommunikációs célja, hogy meggyőzze a hallgatóságot, a tanárt, a vizsgáztatókat arról, hogy a felelő jártas az adott témában, rendelkezik a megfelelő alap- és kiegészítő ismeretekkel, valamint birtokában van a logikus gondolkodás képességének, illetve annak a verbális tudásnak (beszédkészségnek), melyek segítségével tudását és jártasságát meggyőző módon be tudja mutatni. A felelet során is célszerű logikusan végiggondolni, felépíteni és előkészíteni a mondandókat. Elkészíthetjük a feleletet írásban is, amennyiben van rá lehetőség,

vagy készíthetünk vázlatot. A felelet hatását a nem nyelvi jelek alkalmazása is erősítheti vagy gyengítheti. Nem túl meggyőző például egy elmotyogott felelet, vagy ha felelés során egyszer sem nézünk a tanár szemébe, ha a kezünkkel állandóan babrálunk valamit, ha folyton a füzetük irányába pislogunk stb. Sokkal hatásosabb, ha mondandónkat magabiztosan, megfelelő hangerővel, érthetően (nem dadogva, de nem is hadarva) adjuk elő, a beszédtempó, a hangsúly, a hangerő és a hangszín segítségével érzékeltetjük, hogy mi a fontosabb és mi a másodlagos (részletező) eleme a feleletnek. A felelet során célszerű betartani a kommunikáció ismert maximáit.

A TUDOMÁNYOS STÍLUS

A tudományos stílus a tudomány és az egyes szakterületek belső, illetve az adott terület határain túl nyúló **kommunikációja**, melynek célja a szakmai (belső) és ismeretterjesztő (külső) információáramlás, az új ismeretek közlése. A tudományos stílusréteg a tudományos művek (monográfia, tanulmány, tudományos cikk, referátum, korreferátum, recenzió stb.) jellemző nyelvhasználata.

A tudomány célja a valóság leírása, a valóság törvényeinek, összefüggéseinek megismerése, illetőleg világos és egyértelmű megismertetése érvelő bizonyítással. Az érthetőség kedvéért egyértelműen, pontosan fogalmaz. Hiányoznak belőle az érzelmi és festői hatású nyelvi elemek.

Nagy számban használ **szakszavakat, műszavakat, azaz terminus technicusokat**, melyek nagy része sokszor idegen eredetű, továbbá meghatározásokat (definíciókat), levezetéseket (bizonyításokat), képleteket alkalmaz a magyarázat vagy a leírás során. A szemléletesség nyelvi eszközeivel, a képes kifejezésekkel takarékosan bánik, ezek a tudományos stílusban ritkán fordulnak elő.

Az érzelmi hatásokat a mondatformák terén is mellőzi. Szereti a ténymegállapító, kijelentő tartalmú, racionális mondatszerkezeteket. Általában világos, áttekinthető szórendre és szerkezetre törekszik. Gyakoriak benne az összetett mondatok, melyekben fontos szerephez jutnak a kötőszók, mint a logikus, következetes és fegyelmezett mondatfűzés nélkülözhetetlen eszközei. Gyakran használ párhuzamos, illetőleg ellentétes szerkesztésmódot, figyelemfelkeltő kérdéseket, idézeteket és hivatkozásokat.

Mozgalmas, gyorsan változó stílusréteg, hiszen követnie kell az egyes tudományágakban folyó haladást.

A szóválasztás alapja a tudományos stílusréteg esetében a nemzeti irodalmi nyelv és az adott szakmai nyelvváltozat szókincse.

Egy-egy tudományág felhasznált szakszóinak összessége a terminológia, vagy szakterminológia. A tudományos stílusréteg helyesírása *A magyar helyesírás szabályain* nyugszik, de a speciális kifejezések, többszörösen összetett szavak miatt szükségessé vált szakmai helyesírási szótárak elkészítése is.

A tudományos stílus a szövegformálás minden eszközével a valóságról adott kép pontosságára és egyértelműségére törekszik, másodlagos a beszélő személye és a hallgatóra tett hatás szándéka. A tudományos stílusban az üzenet teljes tartalmát a nyelvi eszközök hordozzák. A nem nyelvi kifejezőeszközöknek (gesztus, mimika stb.) alig van szerepük.

A tudományos stílus nyelvi jellemzői

A tudományos kommunikáció stílusának is megvannak a nyelvi, stílári és szerkezeti jellemzői, kötöttségei. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze:

– Legfőbb követelmény a szakszavak egyértelműsége, egyértelmű jelentése.

– Az idegen szavak gyakori használata, ami a szakterületek nemzetközi kapcsolataiból ered (pl. *radar, nukleáris, gén* stb.).

– Hangulati értéke a szakszavaknak a szakszövegben nincs, de a megértés érdekében használhatunk szemléletes kifejezéseket, képszerű formákat (pl. *galériaerdő* – a folyó menti erdősáv elnevezése...).

– A mondanivaló megszerkesztésében kiemelkedő szerepe van a világosságnak és a gazdaságosságnak úgy, hogy megmaradjon az árnyaltság és a kellő részletezés.

– Főleg kijelentő mondatokat alkalmaz, de gyakoriak az alárendelő szerkezetek, az egyszerű mondatok is gyakran bővítettek, jellemzők az igeneves szerkezetek, láncolatok jelzők, halmozott

mondatrészek. Rendszerezsek a következtető és a magyarázó mondatok, valamint a feltételes mondatok.

– Erősen névszói (nominális) jellegű, hiszen a kutatók névszókkal, megnevezett fogalmakkal, tulajdonságokkal, mennyiségekkel tárják fel a tényeket, összefüggéseket.

– A tudományos igényű művek kerülnek az ismétléseket, a bőbeszédűséget, tartalmilag elsődleges a téma pontos körülhatárolása, a hozzá nem szorosan kötődő elemek elhagyása.

– Logikus, áttekinthető szerkezetben, szakmai nyelven, érzelemmentesen előadott illetve leírt szöveg, vizuálisan is áttekinthető (pontos utalások, kiemelések, grafikonok, vázlat, zárójeles magyarázatok).

– Sok benne az idézet és a hivatkozás, mert állításait a szerzők ezzel akarják igazolni. A hivatkozásoknak akár tudományonként eltérő rendszere alakult ki.

– A tanulmányok végén gyakran hivatkozási jegyzék, szakirodalom feltüntetése szerepel.

– A kiemelésnek számtalan módja szerepelhet: aláhúzás, tipográfiai (nyomdatechnikai) jelölés, szaggatott vonal, felkiáltójel, vastagbetűs vagy dőlt betűvel szedett szöveg, új bekezdés, számozás stb.

– Több és bonyolultabb kötőszót használ, ezek szerepe az előre-, illetve hátrautalás a szövegben, illetve a szövegösszefüggések kifejezése.

A tudományos stílus műfajai

A tudományos stílus műfajai szólhatnak szakemberekhez és érdeklődő laikusokhoz. A tudományos ismeretterjesztő szövegek közérthetőbbek, hiszen nem szűk szakmai közönséghez szólnak, de azzal a céllal, hogy érdeklődést keltsenek tudományos kérdések iránt. Fontosak a stílus műfajain belül a tudományos folyóiratok **tanulmányai** (szakmabelieknek), a **szakcikkek**, az **ismeretterjesztő**

kiadványok (nem szakmabelieknek, hanem ún. laikusoknak), a **szakkönyvek** és az egy-egy területről átfogó ismeretanyagot nyújtó **értekezések**, **monográfiák**. Átmeneti műfaj a szaktudományi értekezés és a szépirodalom között az **esszé**, mely mondanivalóját szépirodalmi eszközökkel fejt ki. A tudományos stílus jellemző vonásai érvényesülnek egy **tankönyv** vagy egy **iskolai dolgozat** szövegében is.

A tudományos stílusréteg megnevezés nagyon átfogó, többféle közléshelyzetet takar. Általában írásban működő stílus, de van szóbeli változata is, melynek főbb műfajai az **előadás** (ami tulajdonképpen a tanulmány szóbeli változata), a szakmai vita, de ide tartozik az iskolai **felelet**, a **szakmai beszélgetés** is.

A PUBLICISZTIKAI STÍLUS

A **publicisztika** szó a latin *publicare* szóból származik, jelentése **közhírré tesz**, közhasználatra ad. Ez a nyelvi fordulat vezette be a régi időkben egy falu vagy város lakóinak szóló közleményeket, közérdekű híreket, tudnivalókat. Ma ezt a feladatot a sajtó, a rádió és a televízió, vagyis a mai hírközlő eszközök látják el. De a feladat a régi időktől máig ugyanaz: a közösség, az emberek tájékoztatása és véleményük formálása. A régebbi korokban ez elsősorban szóban, esetleg kézzel írott tájékoztatók (mint pl. a Julius Ceasar által rendszeresített kézzel írott napi haditudósítások, amelyeket tulajdonképpen az első napilapnak tekinthetünk) segítségével történt, a könyvnyomtatás feltalálása óta pedig az erre a társadalmi szerepre rendszeresített hírközlő forrás az újság, a sajtó lett. A technika fejlődésével a 20. században a nyomtatott sajtó mellett kialakult az ún. elektronikus sajtó, a rádió és a televíziózás, újabban az internetes újságírás.

A publicisztikai stílus a sajtó, az újságírás nyelve. A sajtó feladata, hogy tájékoztasson az időszerű eseményekről, hogy bemutassa a politikai, gazdasági, kulturális élet fontosabb aktualitásait, és azokkal kapcsolatban alakítsa a közvéleményt. Ezt a kettős feladatot (tájékoztatás és véleményalakítás) nyelvi eszközök segítségével éri el.

A publicisztikai stílus jellemző vonása ezért a közérthetőség, a meggyőzésre, a közvetlen hatásra való törekvés. Ennek megfelelően kedveli a közkeletű nyelvi kifejező eszközöket, fordulatokat, a hatásos frazeologizmusokat és neologizmusokat, szereti az időszerű vonatkozásokat, a figyelemfelkeltő, hatásos címeket.

A kommunikációs szituáció, a beszédhelyzet szempontjából a publicisztikai művekben az egyén szól nagy tömegekhez.

Az újságírás elsődleges célja a **híradás**, emellett elvi felelősséggel és meggyőző szándékkal elemzi a kérdéseket, vagyis a publicista (az újságíró) közérdekű dolgokról szól személyes meggyőződéssel.

Szélesebb értelemben a publicisztikai stílus a sajtó és az írásbeli propaganda (népszerűsítés, reklámozás) **gyűjtőneve** is, s az írott formákon kívül a rádióban és a televízióban is találkozhatunk több műfajával. Az ismertebbek: **filmlevél, jegyzet, művészeti kritika**, a tévében elhangzó **esszék, riportok, interjúk** stb.

A sajtó nyelvében több stílusréteg elemei keverednek. Megjelenhetnek a szépirodalmi, a tudományos, a társalgási vagy a hivatalos stílusra jellemző elemek is.

A publicisztikai stílus nyelvi jellemzői

A publicisztika, az újságírás stílusának is megvannak a nyelvi, stílári és szerkezeti jellemzői, kötöttségei. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze:

- A mondatok szerkezeti felépítése általában a világosságra törekszik;
- Érzelmileg-hangulatilag erősebb töltésű, gyakran egyéni nyelvi leleményt is tanúsító kifejezéseket használ;
- Az indulati tartalmat jellegzetes stílusalakzatok közvetítik: kérdések, felkiáltások, halmozások, fokozások stb.;
- Párhuzamok, ellentétek alkalmazása jellemzi;
- A szöveg kapcsolóelemeinek tudatos, pontos alkalmazása;
- Előreutalások, visszakapcsolások; feltevésre, következtetésre, magyarázatra, összefoglalásra utaló kifejezések;
- Idézetek, hivatkozások fordulnak elő;
- Nagy szerepet kapnak az időszerű vonatkozások (hely- és időmegjelölések, nevek, rangok, címek, intézménynevek pontos megnevezése);

- Újabb keletkezésű szavak gyakorisága jellemzi;
- Sok nyelvi divatkifejezést használ.

A publicisztikai stílust **heterogén, változatos nyelvhasználat jellemzi**. Az igényes, választékos újságírói nyelv a szépirodalmi és a tudományos stílushoz áll közel, de gyakran merít a hivatalos nyelvhasználatból, a szaknyelvek kifejezéseiből. Napjainkban megkülönböztetnek egy igényesnek mondható nyelvi szintet, amely a köznyelvi társalgási nyelvre épül, s egy kevésbé igényes, lazább megformálású nyelvezetet, a **bulvársajtó** nyelvezetét.

A nyomtatott sajtótermékek sokfélesége

A nyomtatott sajtótermékek **tartalmuk szerint** sokfélék lehetnek. Például **művészeti, irodalmi, kritikai lapok** (*Új Művészet, Holmi, Tiszatáj, Együtt, Pánsíp* stb.), **tudományos folyóiratok** (*Magyar Tudomány, Magyar Nyelvőr, Acta Beregsasiensis* stb.), **tudományos-ismeretterjesztő** kiadványok (*Édes Anyanyelvünk, História, Élet és Tudomány* stb.). Napjainkban nagyon népszerűek a tartalmuk alapján **bulvársajtónak** nevezett kiadványok (*Blikk Magazin, Story Magazin* stb.). A technika fejlődésének köszönhetően ma már a publicisztika külön ágát képviselik az internetes *hírportálok*, és az egyes újságoknak, folyóiratoknak Interneten olvasható *online* változatai.

Megjelenésük gyakorisága szerint beszélünk **napilapokról** (*Kárpáti Igaz Szó, Nemzeti Sport, Népszabadság*) és **hetilapokról** (*Élet és Irodalom, HVG, Kárpátalja, Kárpátinfo*), illetve **folyóiratokról**, amelyek havonta, esetleg ennél ritkábban (pl. negyedévenként) jelennek meg (*Együtt, Cosmopolitan*).

Megkülönböztethetjük a sajtótermékeket aszerint is, **mely társadalmi csoportot vagy korosztály célozzák meg** várható olvasóként. Beszélhetünk ifjúsági lapokról, nyugdíjasoknak szólókról, családi lapokról, pártlapokról, hobbiújságokról, bizonyos

igények (szórakoztatás, pletyka, egészségügy stb.) kielégítését szolgáló lapokról.

A 20. század második felének sajátos folyóiratformája, a **szamizdat** (engedély nélkül kiadott és illegálisan terjesztett lap) alkalomszerűen látott napvilágot.

A publicisztikai stílus főbb műfajai

Megkülönböztetünk **tájékoztató jellegű és publicisztikai igényű műfajokat**. A műfajhatárok az egyes műfajok között nem merevek, változhatnak, és vannak átmeneti formák is.

Tájékoztató jellegűek: információ, hír, közlemény, riport, interjú, portré, nyilatkozat.

Publicisztikai igényűek: cikk, vezércikk, nyílt levél, hírmagyarázat, kommentár, jegyzet, glossza, ismertetés, recenzió, bírálat, kritika, esszé.

A műfajok, nyelvi, stilisztikai eltérései ellenére nyelvi megoldásaikban azonos követelményeknek felelnek meg.

A **hír** rövid, tömör, közérdekű aktuális vagy szokatlan eseményről szól. Elmondja, hol, mikor, kivel, mi történt. Információt közlő publicisztikai szövegtípus. Jellemzője az objektivitás és a személytelenség, a szélsőségek kiiktatása, a tömörség, adatszerűség, pontosság. Jellegzetes felépítése, hogy a lényegyet előrebocsátva, a tárgyat a figyelem középpontjába helyezve indít, majd azután következik a hír kifejtése, részletezése (a fontos részinformációk).

A **kommentár** vagy **hírmagyarázat** háttérinformációt is ad a hír megértéséhez. Valamely eseményhez vagy jelenséghez fűzött fejtegetés, olykor bírálat. Az elektromos médiumokban (rádió, televízió) minden egyéni véleményt kommentárnak nevezünk, ezeket az anyagokat nevével, arcával és saját hangjával kell vállalnia a hírmagyarázónak. Bemondó nem olvashat fel kommentárt.

A **vezércikk** az írott sajtó egyik elit, különleges műfaja, korábban a kommentár klasszikus formája volt. Többnyire a címdalton volt, mára kiszorították onnan a hírek és a fotók. Ma már általában külön véleményközlő rovatban található, de még mindig előkelő, megkülönböztetett helyen. Terjedelmesebb, mint a kommentár. A vezércikk mondanivalója megfelel a lap általános irányultságának. Általában napi, magas hírértékű, fontos közügyekről fejt ki a lap álláspontját, keresi a megoldást a problémára. A klasszikus vezércikket általában nem írják alá.

A **közlemény** tényközlő tudósítás megtörtént vagy várható dolgokról.

A **tudósításban** az esemény helyszínéről származó információt olvashatunk: személyes tapasztalat alapján készülő, tájékoztató jellegű, friss és hiteles információkat közlő szövegtípus. Sajátos változata a helyszíni közvetítés.

A **riport** olyan színes, érdekesebbé tett tudósítás, melyben meg is szólalnak az esemény résztvevői, a szereplők.

Az **interjú** a riport fajtája, érdekes vagy nevezetes személyiséggel készül, lehet személyes megnyilatkozás vagy párbeszéd formájú, sok szempontból hasonlít a riporthoz. Egyedüli főszereplője a megszólaltatott személy.

Alapvető követelménye mind a tudósításnak, mind a riportnak és interjúnak a riportalany tisztelete, mely abban is nyilvánul, hogy az újságíró, a riporter felkészült abból a tárgyból, személyből, amely/aki munkája tárgyát képezi. A riporter csak segíti a nyilatkozót, feladata a téma mélyreható feltárása, hiteles, pontos információ szerzése, és a szakmai és emberi korrektség.

A **cikk** tág műfaj, tárgya mindig aktuális, politikai, kulturális, gazdasági stb. téma, terjedelmesebb elemzést, értékelést tartalmaz.

A **glossza** rövid, ironikus hangvételű írás, általában vitázó vagy bíráló szándékú, sokszor csattanóra végződő hozzászólás valamely politikai, közéleti, kulturális kérdéshez. Véleményt, fejtegetést, magyarázatot tartalmaz.

A **jegyzet** határműfaj a szépirodalom és az újságírás között. Bár terjedelmében szerény, rövid, lehetőséget ad a legszemélyesebb megszólalásra, lelkiállapotot tükröz, tele van érzelmekkel (fájdalom, düh, stb. kifejezésére alkalmas). A jegyzetíró egyetlen gondolatra koncentrál, mert ha több témát is érint, gondolata elágazik, nem lesz követhető. Stílusában gyakran él a groteszk fordulatok előnyeivel. Más műfajoktól eltérően teret kaphat benne a fikció, a képzelet, akár novellisztikus elemek is. Ez az egyetlen publicisztikai műfaj, ahol az olvasó nem annyira a ténybeliséget, mint inkább a gondolatot, véleményt kéri számon.

A **jegyzetnél a kiindulópontként szolgáló esemény csak egy apropó, amelyben a szerző egy társadalmi folyamat jellemző tünetét fedezi fel. Gyakran társadalmi, politikai konfliktust világít meg, illusztrál egy példázattal.**

Az összes publicisztikai műfaj esetében elkerülendő hiba az elfogultság, a rosszhiszemű beállítása egy ténynek, eseménynek, a csúsztatás, az információ torzítása, a direkt befolyásolás és az indokolatlan elkalandozás a tárgytól.

A hirdetés a reklám fogalma és szerepe a hétköznapokban

Ma, az írott és az elektronikus médiumoknak köszönhetően mindennapjaink részévé váltak a különböző hirdetések és reklámok, a gazdasági életet már el sem lehet képzelni nélkülük. Minden gyártónak létérdeke, hogy kapcsolatot találjon a megcélzott vásárlóközönséggel, hogy tájékoztasson és befolyásolja fogyasztói döntésünket. A reklám és hirdetés ma a kommunikáció egyik formája

gyártó (eladó) és vevő között, segítségével a márkák megkülönböztethetőek a piacon, a reklámköltiségek pedig hatással vannak a termék árára. A reklámok készítése, publikálása vagy sugárzása fizetett szolgáltatás, ilyen gazdasági alapokon működnek például a kereskedelmi rádiók és televíziók.

Az első reklámfeliratok az ókorból maradtak ránk, például egy bormérésbe hívogató falfelirat Pompeiből. Az első nyomtatott plakát egy zarándoklaton való részvételre szólított fel a XV. századi Angliában. A 19. században fordult elő először, hogy valaki nagyobb hirdetési felületet vásárolt. A reklámszövegírás Charles Austin Bates (1870) nevéhez köthető először, aki díjazás fejében fogalmazott hirdetési szövegeket. A 20. században a plakátművészet, a tömegmédiák és az Internet lett a reklám fő közvetítője.

Ma két elterjedt nézet van a reklámok szerepét illetően. Az *elfogult nézet* szerint a reklám célja a tájékoztatás és a figyelemfelkeltés, valamint az új termékek bevezetése a piacra a vásárlók döntéseinek segítése érdekében.

Az *ellenséges nézet* szerint a reklám célja a vásárlók befolyásolása, becsapása oly módon, hogy a termékeket különbözőbbeknek mutatja be, mint amilyenek valójában, ezekkel a kitalált látszólagos különbségekkel teremtve meg az eladandó termék arculatát.

A hirdetés nem más, mint a nagyközönségnek szóló értesítés valamilyen elkövetkező eseményről a sajtó, a plakátok, a távközlés útján. Formája lehet szöveges és rajzos.

A hirdetés sajátos válfaja az apróhirdetés (adás-vétel, csere, szolgáltatások, stb. tárgykörében).

A hirdetés jellemzői:

- pontos, tömör;
- tényyszerű információk nyújtására törekszik;

- célja a figyelem felkeltése.

A **reklám** az üzleti élet publicisztikai eszköze. Árut, terméket, szolgáltatást, vállalatot, stb. népszerűsítő közlemény. Napjainkban a tájékoztatás, a figyelemfelhívás legjellemzőbb szövegtípusa. A reklám formailag lehet szöveg, rajz, klip, vagy ezek kombinációi.

A reklám jellemzői:

- az áru, termék előnyös tulajdonságainak tömör közlése;
- hatásos, eredeti ötletek, nyelvi lelemények;
- hangulatok, érzések, pillanatnyi benyomások túlsúlya;
- válasz felkínálása.

A hirdetés és a reklám kommunikációs funkciói a tájékoztatás és a felhívás. *Mire figyeljünk a hirdetésben, a reklámban?*

- Szerepelnek-e a lényeges információk?
- Ötletes-e a kivitelezés?
- Mi a figyelemfelhívás módja?
- Megbízhatóak-e a közölt információk?

Ahhoz, hogy keresett legyen egy termék, különböznie kell a másiktól: csomagolás, forma, minőség tekintetében. A reklámozás során egy áruval, termékkel, szolgáltatással kapcsolatos ígéret kapja a hangsúlyt. A fogyasztás felgyorsulása érdekében az igényeket is fel kell gyorsítani. Az igények fenntartásának eszköze a reklám.

A reklám kapcsán gyakran hallani a marketing kifejezést. A két fogalom nehezen választható szét. Mindkettőnél cél egy bizonyos termék vagy szolgáltatás eladása, a fogyasztásra ösztönzés. Míg azonban a reklámnál egy üzenetet juttatnak el a fogyasztóhoz ("válaszd ezt"), a marketing magát a terméket próbálja vonzóbbá, jobban eladhatóvá tenni. A marketinghez tartozik a termék csomagolásának terve, az árkalkuláció, a márka, a termék helyének megválasztása a boltban, az akciók.

A reklámot gyakran nevezik idegen szóval marketingkommunikációnak.

A reklámok mára a mindennapjaink részévé váltak. Hatékony alkalmazásuknak tudományos alapjai vannak. Részben haszna van a reklámoknak, mert felhívják a figyelmünket az új termékekre és az új lehetőségekre. Ugyanakkor befolyásolják az értékrendünket és az igényeinket, ízlésformáló erejük van, sugallják, hogy hogyan éljünk, esetleg rávesznek olyan dolgok megvásárlására, amelyekre nincs is szükségünk, csak a divat követése motivál a megszerzésükkor.

A reklámok készítői mindig pontosan felméri, hogy ki lehet a hirdetett termék majdani vásárlója, és célzottan ennek a rétegnek az igényeihez, meghatározott címzettekhez igazítják a reklámok fajtájától függően annak szövegét, hangzását és képi világát. A reklámplakáton vagy a televíziós reklámokban általában egy ideális világ jelenik meg, amelyhez mindenki tartozni szeretne. A reklám azt sugallja, hogy a termék megvásárlásával odatartozóvá válhatunk.

A felhasznált eszközök és ötletek alapján sokféle reklámot különböztetünk meg, de a három leggyakrabban használt reklámtípus a **szakértő** reklám, a **bűntudatot keltő** reklám és a **műalkotásokat felhasználó**. A szakértő reklám esetében egy hozzáértő személy (tudós, szakember, ismert személyiség) mutatja be és garantálja a termék jó tulajdonságait. Ilyenek például azok a reklámok, ahol fogorvosok reklámoznak fogkrémeket vagy más fogápolási cikkeket, vagy egy mosógépszerelő próbál meggyőzni arról, hogy vásároljunk vízkőoldó szereket stb. A bűntudatot ébresztő reklám a vásárló érzelmeire próbál hatni, azt sugallva, hogy helytelenül cselekszik, ha nem vásárol a felkínált termékből. Ilyen például, amikor egy kisfiú szemrehányóan közli az édesanyjával, hogy a szomszédék vécéjét akarja használni, mert a sajátjukban nincs olyan illatosító, ami amott megtalálható. A műalkotásokat felhasználó reklámok a műalkotás

megkérdőjelezhetetlen értékét próbálják kivetíteni az eladandó termékre, ebben az esetben a ráhatás lényege, hogy látszólag a vásárló műveltségét tükrözi, ha ezt a terméket választja. Ilyen például az a bankreklám-sorozat, melyben híres történelmi és irodalmi személyiségek folyamodnak hitelért.

A megfelelő stílushatás elérésére a reklámok szövegeiben elsősorban a jól megválasztott *jelmondat (reklámmondat)* szolgál. Ez a maradandóbb hatás kedvéért sokszor rímes, ritmikus mondat, gyakran dallamkísérettel és képi aláfestéssel. A reklámok nyelve szereti a *túlzást*, a legtöbb termék *új, legújabb, fantasztikus, szenzációs, innovációs* stb. Gyakran alkalmaznak a reklámszövegekben *ismétlést*. Az ismétlés célja, hogy a termék márkaneve, a szolgáltatás neve, a cég logója minél többször forduljon elő a reklámban, hogy a célközönség megjegyezze és vásárláskor tudja azonosítani ennek segítségével a terméket. Nagyban hozzájárulhat egy termék népszerűségéhez a választott *márkanév* is, melynek lehetőleg világszerte alkalmazhatónak kell lennie.

A címadásról

A publicisztikai stílus műfajaival találkozva legelőször mindig az alkotás címe ötlük a szemünkbe. A találó, érdeklődést keltő **cím** fokozza az írás hatását. A jó újságíró már a cím megválasztásánál tudatosan jár el, használja a nyelv lehetőségeit. A cím általában jelzi írója szándékát, de nem árul el túl sokat a mondanivalóból, hogy az olvasónak kedve legyen elolvasni. A címadás szoros összefüggésben áll a stílussal. Sok esetben egy figyelemfelhívó cím fontosabb, mint maga a cikk, főleg a bulvársajtó világában. A jó cím általában érdekes, felhívó erejű, ennél fogva előreutaló, sejtető hatású, célja, hogy megragadja az olvasó figyelmét. Lehet tömör, sokszor egyszavas, a témaszót tartalmazó, leíró jellegű, lehet ötletes (szenzációs); lehet egy szerkezet vagy megszerkesztett mondat,

szerepelhet benne szólás, idézet és újabban kedvelt eljárás a szójáték is (*Iker - siker, Tanácstalan tanács*, stb.). A címek stílushatása gazdagon árnyalt, lehet akár harsány, meghökkentő is.

Kifejező, közlő értéke van a **publicisztikában** az írás képének, a **nem** nyelvi **jeleknek is**. A **tördelésnek** (elrendezés, beosztás), **betűtípusnak és –nagyságnak** is befolyásoló és információhordozó szerepe van. A **tipografizálás** (a betűtípus kiválasztása) az értelmezés egyik eszköze. A **vastagított** (kiemelt), a *dólt* (kurzív), a kis- és nagybetűk vezetik az olvasó figyelmét, informálnak arról, mit tart az újságíró, a szerkesztő fontosnak, érdekesnek. Egy rovat, egy cikk vagy egy cím formája utalhat az írás tartalmára, hangulatára, elhelyezkedése pedig a (vélt vagy valós) társadalmi fontosságára.

KÖZÉLETI ÍRÁSBELISÉG. A HIVATALOS STÍLUS

Az ember számos „szerepben” előfordul élete folyamán. Az egyik percben még családanya vagy családapa, a másikban barát, egy következőben házastárs, s egy újabb helyzetben szomszéd, ismerős, kolléga. Ezekben a helyzetekben a választott nyelvet a nyelvszokás, a hétköznapi élethelyzet határozza meg.

Időnként azonban mindenki arra kényszerül, hogy magánemberből hivatalnokká vagy ügyféllé változzék. Ilyenkor viszont már nem az emberek közötti társas viszonyok, íratlan udvariassági szabályok határozzák meg, hogyan viselkedjünk, milyen nyelven szólalhatunk meg, hanem azok a jogi normák (törvények, rendeletek), amelyeket kifejezetten ezeknek a szituációknak a szabályozására fogalmaztak, illetve azok a nyelvi eszközök, amelyek az adott szituációhoz illőek.

A közéleti érintkezés a közérdekű tevékenységek színtere, ide tartoznak a politikai és jogi színterek, a kormányzati és államigazgatási színterek, a különböző gazdasági, kulturális és társadalmi szervek, szervezetek tevékenységének színterei. A közélet folyhat szóbeli és írásbeli formában. **A közéleti írásbeliség másik elnevezése: a hivatalos stílus. Ez a stílusréteg a törvényalkotás, a rendeletek, a közlemények, általában a hivatalos érintkezés tipikus nyelvhaználata.**

A hivatalos stílust meghatározza, hogy a közléshelyzet, amelyben használatos, nem magánjellegű, így a hivatalos szöveg írója sem magánszemélyként tölti be szerepét, hanem egy hivatal, egy hatóság, egy szervezet vagy egy intézmény nevében ír. A hivatalos irat címzettje sokszor szintén nem egy személy, hanem egy másik szervezet, intézmény, esetleg egy meghatározott társadalmi csoport (pl. állampolgárok), de ha egy konkrét személy a címzett, akkor sem magánszemélyként, hanem hivatalánál fogva, ügyfélként, állampolgárként szólíttatik meg.

A közéleti írásbeliség, a hivatalos stílus sokféle helyzetben és műfajban él, de általában a hivatalok munkájához köthető, a törvények, rendeletek, határozatok, közlemények, hivatalos levelek, jegyzőkönyvek, kérvények, pályázatok stílusa.

Attól függően, hogy milyen kommunikációs funkciót töltenek be, a stílusréteg **műfajai** a következőképpen is csoportosíthatók:

1. a törvényhozás műfajai: törvények, rendeletek;
2. a hivatalos szervek külső, egymással való érintkezésének iratai: tájékoztatás, felterjesztés, átirat, megrendelés, meghívó;
3. a hivatalos szervek belső iratai: jegyzőkönyv, feljegyzés, jelentés, utasítás;
4. hivatalos szervek iratai magánszemélyekhez: szerződés, munkaszerződés, értesítés, igazolás, engedély, hivatalos levél, tájékoztató, határozat;
5. magánszemélyeknek hivatalos szervekkel történő érintkezésére szolgáló iratok: beadvány, pályázat, önéletrajz, fellebbezés, panasz, feljelentés, kérvény;
6. magánszemélyek egymás közötti érintkezésének hivatalos iratai (ún. magánjogi iratok): végrendelet, elismervény, nyugta, meghatalmazás, szerződés.

A hivatalos szervek, szervezetek intézmények célja az, hogy a hivatalos írás olvasója pontos tájékoztatást kapjon valamiről, a közlendőt értsék meg, és ne értsék félre, illetve hogy esetenként a közlendőt tudomásul véve cselekedjenek is (például jelenjenek meg valahol, fizessenek be valamit, végezzenek el valamilyen feladatot, tartózkodjanak valaminek a véghezvitelétől stb.) A hivatalos stílus nyelvi és szerkezeti jegyeinek a feladata, hogy ezt a célt szolgálja, ugyanis sok baj, félreértés, kellemtelenség, sőt még törvénysértés is származhat abból, ha az ilyen szituációban nem jön létre a kölcsönös megértés a közlő (a szöveg feladója) és a vevő (a szöveg címzettje, olvasója) között.

A hivatalos stílus nyelvi jellemzői

– A hivatalos stílus több nyelvi rétegre épül, de legfontosabb meghatározója a jogi szaknyelv, illetve a témától függően az illető szakmai csoportnyelvek.

– Nyelvi szabályrendszerét tekintve leginkább a standardot és a köznyelvet követi.

– Mivel tájékoztató és felhívó szerepet tölt be, szerkezeti és stílusbeli kötöttségei betartandók.

– Szerkesztésére és szóhasználatára jellemző, hogy egyértelműsége törekszik. A pontosság és egyértelműség miatt sajátos szakszavakat és nyelvi fordulatokat használ, ami estenként bonyolult hatást is kelthet, nehezen értelmezhetővé teheti a szöveget, holott célja nem a bonyolítás, hanem a félreértések elkerülése. Ilyen szakszavak például az *alperes*, *ügyfél*, *állampolgár*, *munkavállaló*, *jogi személy*, *gyanúsított*, *vádlott*, vagy az *intézkedést foganatosított*, *ügyében eljáró*, *minden körülményre kiterjedő*, *jogerőre emel*, *hatályon kívül helyez* kifejezések.

– A hivatalos szövegek hangneme tárgyilagos, nem használ érzelmi állapotot, hangulatot jelölő nyelvi elemeket. Mivel a hivatalos stílus használója nem magánszemélyként, hanem hivatalból jár el, személyes érzelmeinek nincs helye a hivatalos szövegben. Egy hivatalnok nem nevezheti például egy hivatalos levélben a neki ellenszenves ügyfelet *szemtelen fráteremnek*, vagy *piszok alaknak*, csak *ügyfélnek*, *alperesnek*, *felperesnek*, *vádlottnak*, a szituációtól függően.

– A tárgyilagossággal együtt jár a személytelenség is, például az általános alanyra utaló többes szám első személyű formák: *elrendeljük*, *felszólítjuk*, *tájékoztatjuk*.

– A hivatalos szövegeknek sokszor bonyolult a mondat szerkesztése. Sok igeneves szerkezetet használ, sok párhuzamos tagmondat fordulhat elő egymás mellett, sokszor

közbevetések ékelődnek a mondatba, gyakran alkalmaz *és, valamint* kötőszókkal bevezetett kiegészítéseket.

– Az áttekinthetőséget és egyértelműséget szolgálják a hivatalos szövegek nyelvezetében az ismétlések, az utalások, a hivatkozások.

– A hivatalos szöveg megértését elősegíthetjük a szövegtagolás különböző eszközeivel is. Ezt a célt szolgálja például a bekezdésekre tagolás, a számozás vagy a betűjelek, a paragrafusjel (§) használata. Mindezt a nyomdai elrendezés (tipográfia) segítségével tesszük szemléletessé.

Az érthetetlen, rossz stílusban megírt hivatalos szövegek nem töltik be funkciójukat, nem érik el kommunikációs céljukat, megzavarhatják, a közügyek iránt érdektelenné tehetik az embert. Mit kell kerülnünk a hivatalos írásbeliség műfajaiban?

– Kerüljük a megértést nehezítő céltalan terjengősséget, főleg az ún. terpeszkedő kifejezések használatát: *vásárlást eszközöl, tulajdonát képezi* (vásárol, tulajdona helyett).

– Terjengősséget eredményez a fölöslegesen használt névutós szerkesztés a ragos rovására: megállapítást eszközöl a *bizottság felé* (*bizottságnak*).

– Kerüljük az idegen szavak fölösleges használatát, mert megnehezítheti a megértést: *A lokális adminisztráció hatékonysága kooperációval maximalizálható (A helyi ügyintézés eredményessége együttműködéssel növelhető)*.

– Ne hagyjuk el indokolatlanul a névelőket: *Elnök úr állásfoglalást terjesztett elő. (Az Elnök úr)*

A hivatalos stílus a többi stílusréteghez hasonlóan folyamatosan változik, alakul. A közéleti szóbeliség szintjén ez a változás gyorsabb, a közéleti írásbeliség szintjén lassabban megy végbe. A latin és német nyelvű minták szerint alakult

idegenszerűség, a hivataloskodó bonyolultság az egyszerű és közérthető stílus javára visszaszorulóban van.

A hivatalban való nyelvhasználat, a hivatalokban használt nyelvi formák még az egy nyelvű környezetben élők legnagyobb része számára is természetellenes, s nem ritkán gondot okoz. Kétnyelvű környezetben, és főként akkor, ha a kétnyelvű beszélő kisebbségként kerül valamely hivatalban az ügyfél szerepébe, ez még bonyolultabb lehet.

Kárpátalján a hivatalokban viszonylag kevesen használják a magyar nyelvet. Ha mégis, erre rendszerint szinte csak szóban van esély. A jóval kötöttebb, formálisabb írásbeli hivatali érintkezés nyelve jellemzően a többségi nyelv.

Magyar többségű településeken előfordulhat, hogy a kárpátaljai magyar ügyfél magyar nyelven fordul a hivatalnokhoz, aki egy ideig magyarul válaszolgat neki. Vagyis a *szóbeli* hivatali ügyintézésben használható a magyar nyelv, ha a hivatalnok beszél a magyart. De aztán a hivatalnok nyelvet váltva finoman az ügyfél tudtára adja, hogy milyen nyelven célszerű megfogalmaznia *írásbeli* beadványát. Ezután az akadékoskodó ügyfél nyílt kérdésére világos választ ad: a legjobb, ha nem magyarul írja a kérvényt.

A hivatalos levél tartalma és formája

A hivatalos levél úgynevezett szokásos részekből és ezek elrendezéséből áll. A szokásos részek közé tartozik *a levél küldőjének és címzettjének* megnevezése, a *megszólítás*, *a levél tárgya*, *a levél szövege*, melyben leírjuk a levél pontos célját, részletezzük, indokoljuk kérésünket, igényünket, majd a *záróformula*, az *elköszönés*, *üdvözlés*, az *aláírás* és a *keltezés* következik, valamint *mellékletek* (ha vannak).

A szokásos részek elrendezése között a magyarországi magyar hivatalos nyelvben és a Kárpátalján használt magyar hivatalos nyelvben mutatkoznak különbségek. A különbségek másodnyelvi hatással, az ukrán és orosz hivatali nyelv formai sajátosságainak hatásával magyarázhatók.

Kárpátalján ritkán adódik lehetőség arra, hogy a magyarok hivatalos ügyeiket írásban is anyanyelven intézhessék. Azokat a nyelvhasználati színtereket, ahol a hivatalos írásbeliség megjelenik, általában az államnyelv, az ukrán uralja. A kárpátaljai magyarok, ha egy állami hivatalhoz, szervhez vagy intézményhez fordulnak írásos formában, ezt államnyelven teszik, még a magyarok által többségben lakott vidékeken is, mert bár jogilag van lehetőség a kétnyelvű hivatalos ügyintézésre, írásban erre a legritkábban kerül sor (néhány, leginkább a Beregszászi járás hivatalaiban előforduló példától eltekintve), mert hiányoznak a magyar nyelvű vagy kétnyelvű formanyomtatványok, illetve a magyarul is értő, a magyar nyelvvel nemcsak szóban, hanem írásban is elboldoguló hivatalnokok. A magyar nyelvű hivatalos írásbeliség a kárpátaljai magyarok körében leginkább a nemzeti kisebbség saját, nem állami intézményhálózata körében használatos. A magyar a hivatalos írásbeli ügyintézés egyik nyelve az államnyelv mellett a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a megye magyar tannyelvű iskolái, a magyar kisebbség kulturális intézményei esetében, valamint például a Kárpátaljai Református Egyházkerület hivatalaiban. De ezek a szervezetek és intézmények is csak a saját, belső hivatali ügyintézésükben, az egymással való hivatalos érintkezésben, illetve a magyar anyanyelvű magánszemélyekkel folytatott hivatalos érintkezésben használják a magyar nyelvet, az állami szervekkel, hivatalokkal, intézményekkel történő kommunikáció nyelve az államnyelv, vagyis az ukrán.

A kárpátaljai magyar hivatalos írásbeliségben előfordulnak olyan, a helyi magyar hivatalos stílusréteg részét képező nyelvi elemek, melyek a Magyarországon használt hivatalos írásbeliség nyelvében ismeretlenek. Ezek az elemek elsősorban a más állami struktúrához való tartozás következményei, annak nyelvi vetületei. A kárpátaljai magyarnak ugyanis meg kell neveznie olyan, a hivatalos és állami életben előforduló fogalmakat és intézményeket is, amelyek Magyarországon nem léteznek, vagy nem ilyen névvel nevezik meg őket: *állami adminisztráció, járási tanács, Állami Autófelügyelőség, Központi Választási Bizottság, I–III. fokozatú középiskola, gyermekintézmény, szolgáltatási líceum, népképviselő, Legfelsőbb Tanács stb.*

Most nézzük meg, milyen a hivatalos levél szokásos részeinek elrendezése Magyarországon:

Cégjelzés	
Küldő (név, cím, tel/fax)	
Címzett	Hivatkozási szám Ügyintéző (aki az üggyel foglalkozik, telefon/faxszáma)
Tárgy	
Megszólítás (ezt helyettesítheti a T. cím)	
Az üzenet szövege	
Záróformula	
Keltezés (város megjelöléssel)	Elköszönés Aláírás
Melléletek	

Most nézzük meg, a hivatalos levél szokásos részeinek elrendezése hogyan alakul a Kárpátalján használt hivatalos írásbeliségben:

Cégjelzés	Címzett
	Küldő (név, cím, tel./fax)
	Hivatkozási szám
	Ügyintéző (aki az ügygel foglalkozik, telefon/faxszáma)
	Tárgy
	Megszólítás (ezt helyettesítheti a T. cím)
Az üzenet szövege	
Záróformula	
Keltezés (hely és idő megjelöléssel)	Elköszönés Aláírás
Mellékletek	

A hivatalos levél megfogalmazásának vannak tartalmi és formai követelményei.

Tartalmi követelmények:

- A megfogalmazás legyen világos, egyértelmű.
- A levél legyen könnyen áttekinthető.
- Kerülje a levél írója a bonyolult, többszörösen összetett körmondatokat.
- Derüljön ki a levélből, mi a célja, mit vár el, mit ajánl a levél írója.

- Jelezheti a levél írója, hogy választ is vár arra.
- Az Ön szó negatív összefüggésben ne szerepeljen.
- Mindig udvariasan fogalmazzunk.
- A helyesírási és nyelvhelyesség szabályok betartása kötelező.
- Alkalmazzuk az egy gondolat – egy bekezdés elvet.
- A fő gondolatok bekezdések elején szerepeljenek.
- A címzés lényegre törő, a megszólítás udvarias legyen.

Formai követelmények alatt postai levelezés esetében a levélpapírt és a borítékot értjük.

A levélpapír: A/4 méretű, megtalálható rajta hivatal, szervezet vagy cég esetében a cégjelzéses fejléc, a logó vagy embléma, a cég, szervezet, hivatal pontos neve és címe, levelezési címe is, illetve a netes elérhetőség, a telefon és a fax száma.

A boríték: igényes, cégjelzéses, zárt vagy ablakos, a hivatalos postai szabványnak megfelelő.

Mire figyeljünk fokozottan? Figyeljünk a címzett nevének, beosztásának helyes megnevezésére és helyes írására. Illik a megszólított aktuális beosztását ismerni, az Úr, Asszony nagybetűvel írandó, így pl.: Igen tisztelt Vezérigazgató Asszony! Tisztelt Igazgató Úr! Mélyen tisztelt Elnök Úr!

A leggyakoribb hivatalos levélformák

Igazolás

Gyakori levélforma az igazolás.

Itt pontosan rögzíteni kell: kinek, milyen célból állították ki. Egyértelművé kell tenni a kívülálló, a körülményeket nem ismerő számára is az állítást, az esemény megtörténtét, a viszony meglétét, azt aényt, amiről az igazolás szól. Fontos az illetékesség tisztázása.

Meghatalmazás

A meghatalmazás mind a hivatali, mind a magánéletben alkalmazott irat. A meghatalmazás az üzleti életben feljogosít valakit a képviselőre, hogy egy adott ügyben eljárjon, jogokat, kötelezettségeket vállaljon. A meghatalmazás tartalmazza a meghatalmazott nevét, a meghatalmazás tárgyát, a jogosultságot, a meghatalmazás érvényességi idejét, a kiállítás dátumát, a meghatalmazó és a meghatalmazott adatait.

Fellebbezés

Fellebbezést akkor ír a szervezet (vagy magánszemély), ha a határozat megváltoztatása megítélése szerint indokolt. A határozat megváltoztatását akkor lehet kérni, ha az indokokkal alátámasztható. Fontos a fellebbezés tárgyilagos, higgadt, meggondolt hangneme, bizonyító ereje az érvelés módja. A szélsőséges hangnem, a vádaskodás kerülendő.

Feljegyzés

A feljegyzés gyakori ügyirat. Valamilyen teendőről, ügyről készül a közvetlen felettes, vagy a vállalat, intézmény, hivatal vezetősége részére. Tartalmaznia kell, hogy kinek, milyen témában és mikor készült, illetve, hogy ki készítette.

Jegyzőkönyv

A jegyzőkönyv feladata, hogy eseményeket, tárgyalásokat, tanácskozások menetét, tényeket, megállapodásokat írásban rögzítsen. A szó szerinti jegyzőkönyv pontosan követi az eseményeket, a lefolyás egymásutánosságát. Ebből nemcsak az állapítható meg, hogy mi történt, hanem az is, hogy hogyan zajlott le az esemény.

Kérvény

A kérvényben valamilyen kéréssel, igénnyel fordulunk a címzetthez, aki lehet egy személy, de egy intézmény is. A kérvény elején tisztázni kell megírásának okát és körülményeit. A kérvény tárgyát (a kérést)

követően a kérés megokolása következik. A kérvény végén érdemes még egyszer visszatérni az eredeti kéréshez, ezzel is hangsúlyozva annak fontosságát.

Az életben a legtöbb ember sokszor kerül olyan helyzetbe, hogy kérvényt kell írnia valamely hivatalos ügyben. Ezért a kérvény műfajának formai követelményeit nem árt megtanulni. Ha Magyarországon vagy magyarországi vállalathoz, intézményhez, hivatalos személyhez fordulunk, akkor a Magyarországon szokásos formai elrendezést kövessük. Ebben esetben:

- A kérvények bal felső sarkába kerül a címzett neve, titulusa, címe.
- A kérvény jobb felső sarkában szerepel rendszerint a kérvény írójának neve, esetleg címe.
- A címzett adatai alatt néhány sorral a kérvény tárgyát találjuk. ("Tárgy:.....")
- A kérvény megszólítással kezdjük. Ez lehet személyre szóló (pl. Kedves Tóth Úr vagy Kedves Asszonyom, Tisztelt Igazgató), de megszólíthatunk egy intézményt is.
- A levél szövegét bekezdésekre tördeljük, a bekezdések között mindig kihagyunk egy üres sort az áttekinthetőség kedvéért.
- A levél végén záró formula következik. Ebben utalhatunk a teljesítéshez vagy kedvező elbíráláshoz fűződő reményünkre.
- A levelet jobb oldalon írjuk alá, lent, a záró formula alatt, majd legalul a bal oldalra kerül a hely és a dátum.

Ha Kárpátalján írunk magyarul kérvényt valamely intézményhez, szervezethez, hivatalos személyhez, akkor a kérvény tartalma és felépítése ugyanaz marad, de az elrendezés az alábbiak szerint módosul.

Tófalvi Tündének,
a Beregszászi 25. számú
Elképzelt Középiskola
Igazgatónőjének
A 11. B osztály tanulóitól

Kérvény
Tisztelt Igazgató Asszony!

A 11. B osztály nevében szeretném kérelmezni, hogy az iskola járuljon hozzá anyagilag egy végzősöknek szervezett külföldi út szervezéséhez. Egy ilyen tanulmányút összekovácsolná a három végzős osztályt a diplomaosztó előtt, és fontos ismeretekre és élményekre tennék szert. Úti célunk Prága vagy Bécs lenne, a rendelkezésünkre álló anyagiak függvényében.

Remélem, fontolóra veszi a kérelmünket.

A pozitív elbírálásban bízva,
a 11. B. osztály nevében,

Tisztelettel:
Földfelety Endre

Beregszász, 2009.04.16.

Magánlevelek a hivatalos írásbeliségben

A hivatalos írásbeliségben belül is előfordulnak olyan, magánjellegű levelek, amelyet egy hivatal vagy intézmény munkatársa nem a hivatal, hanem saját nevében ír valamelyik ügyfélnek, munkatársnak, a hivatallal valamilyen kapcsolatban álló személynek. Ezek között is előfordulnak hivatalosabbak, mint például egy ajánlólevél, egy

személyesebb hangvételi meghívó, illetve magánjellegűbbek, mint például egy részvétnyilvánítás vagy kinevezés, nyugdíjba vonulás vagy valamilyen kerek jubileumhoz kapcsolódó gratuláció.

Az önéletrajz és típusai

Az önéletrajz olyan írásos dokumentum, amely nélkül ma már nem létezik semmilyen pályázati vagy álláskereső folyamat, még abban az esetben sem, ha valaki ismeretség, beajánlás által jut munkához. Az önéletrajz célja: meggyőzni a pályázat kiíróit vagy a munkaadót arról, hogy a pályázó a (leg)megfelelő(bb) a meghirdetett pozícióra. Az önéletrajz gyakorlatilag önreklám, ami megkönnyíti (esetleg megnehezíti) hogy sikeres legyen valaki a munkaerőpiacon. Ahhoz, hogy az önéletrajz hatékony és meggyőző legyen, meg kell felelnie néhány alapvető szabálynak. Ma az önéletrajzok már általában minta, sablon alapján készülnek, de a sablonok csak irányelveket adnak, ezekhez nem kell görcsösen ragaszkodni. Igyekezzünk egyedei (figyelem, nem kirívó!) önéletrajzot összeállítani, mely könnyen áttekinthető, vezeti olvasója szemét. Néhány alapvető követelményt azonban nem árt szem előtt tartani:

- Az önéletrajz legyen világos, egyszerű, jól strukturált és könnyen áttekinthető.
- A név mindenképpen egyezzen meg a személyi igazolványban szereplő névvel.
- Ügyeljünk arra, hogy az e-mail címünk ne tartalmazzon komolytalan elemet (pl.: ebihal@azm.ua), inkább hozzunk létre egy új címet, ami a névre utal (ballapeter@azm.ua).
- Mindig olyan értesítési címet adjunk meg, ahol valóban megkapjuk a leveleket, küldeményeket.

– Törekedjünk rá, hogy csak a fontos adatokat ismertessük, ne írjunk le sok fölösleges dolgot, mert az elvonja a figyelmet az értékes információkról.

– Az önéletrajz anyaga minden esetben illeszkedjék a pályázati kiíráshoz úgy, hogy ezt az olvasó gyorsan és egyszerűen észrevegye.

– Használjuk ki azokat a részeket, ahol nem felsorolásszerű adatokat kell leírni, mindenki fogalmazzon az egyéniségének megfelelően, és óvakodjon a sablonos mondatoktól.

Az önéletrajzok típusai:

1. Hagyományos önéletrajz, amely lineárisan, időrendben halad a születéstől a megírás időpontjáig.

2. Kronologikus (vagy amerikai típusú) önéletrajz: az eddigi munkahelyeket, ill. megszerzett képzettségeket időrendben, de fordított sorrendben (a jelenből kiindulva és visszafelé haladva az időben) mutatja be, pontos időpontok (időtávok) megjelölésével.

3. Funkcionális (szerepközpontú) önéletrajz: az ilyen típusú önéletrajz elsősorban az eddig megszerzett képességekre, tapasztalatokra, jártasságokra összpontosít. Nem ragaszkodik időrendi felsoroláshoz, sőt, időpontok megjelenítéséhez sem. Akkor érdemes alkalmazni, ha a megpályázott munkához megkövetelt ismeretek birtokában vagyunk, ill. jártassággal rendelkezünk.

4. Kombinált vagy hibrid önéletrajz: az ilyen típusú önéletrajz szerepelteti mind az eddigi munkahelyek, szakmai gyakorlatok, szakképzettségek felsorolását kronologikus sorrendben, de mindezek mellett (párhuzamosan) bemutatja az egyes "állomásokon" szerzett tapasztalatokat, jártasságokat, a betöltött pozíció, felelősség mértékét is. Egy pályakezdő esetében leginkább a sokak által amerikai típusúnak nevezett, *kronologikus önéletrajz* a legpraktikusabb. Érdemes tehát ilyennel készülni egy pályázathoz!

A hagyományos önéletrajz legfontosabb jellemzői:

- időrendi haladás a születéstől az önéletrajz írásának idejéig, a lényeges mozzanatok (iskolák, képzés, munkahelyek) szerepeltetése;
- célirányos megfogalmazás (az önéletrajz sajátos céljának megfelelő adatok közlése);
- stílusa: tömör, választékos;
- formai követelmény: általában kézzel írott, de ha nyomtatott is, illik kézzel aláírni.

A hagyományos önéletrajz vázlat:

- születési adatok;
- család (szülők, testvérek);
- tanulmányi adatok (általános iskola, középiskola, felsőoktatás);
- (munkahelyek – ha van);
- az önéletrajz témáját alátámasztó tevékenységek, események felsorolása (tanulmányi eredmények, egyéb képzések, eredmények);
- kiegészítő tevékenységek (érdeklődési kör, szabadidő);
- a cél meghatározása;
- dátum, aláírás.

Az amerikai típusú önéletrajz jellemzői:

- a hagyományos önéletrajznál tömörebb, tagoltabb, átláthatóbb; szinte felsorolás, leltár jellegű;
- az iskolák és a munkahelyek felsorolása fordított időrendben történik, azaz a jelentől haladunk a múlt felé;
- itt is érdemes a célunknak megfelelő adatokat hangsúlyozni;
- feltüntetni az elérhetőséget: telefon, fax, email;
- általában számítógéppel készül, nyomtatott, és kevésbé kap fontos szerepet a saját kezű aláírás (az e-mailben való küldés lehetősége miatt).

A meghívó

Számtalan olyan közéleti esemény kerül megrendezésre az ember társadalmi érintkezésének során, melyre vendégeket, hallgatóságot, érdeklődőket hívunk. Lehet ez az esemény félig hivatalos alkalom, mint például egy esküvő vagy ballagás, vagy valamilyen iskolai rendezvény, de lehet hivatalos is, mint például egy beiktatási ünnepség, a tisztte avatás vagy egy állami ünnepi rendezvény. Ilyen alkalmakkor a meghívást célszerű írásbeli meghívó segítségével tolmácsolni. A meghívó lehet személyre szóló, de vonatkozhat egy közösségre, a feltételezett érdeklődőkre is.

A meghívónak tartalmaznia kell a meghívással kapcsolatos minden szükséges információt. Személyre szóló meghívó esetén:

- a meghívó nevét és hivatalos rangját;
- a meghívás tényét;
- a meghívott nevét (esetleg rangját);
- a meghívás alkalmát, indítékát;
- a rendezvény jellegét;
- a meghívás helyét és időpontját;
- a részvétel visszajelzését vagy a lemondást lehetővé tévő utalásokat;
- az öltözetre vonatkozó esetleges kívánalmakat;
- egyéb hasznos információkat.

Gondosan ügyelnünk kell arra, hogy a meghívóban ne legyen tévesen szerepeljen a helyszín, a dátum és az időpont, valamint a meghívott és a meghívó személy vagy intézmény, hivatal neve.

A meghívó formája, a szöveg elhelyezése és díszítése az alkalomtól és a meghívottaktól függően különböző lehet. Gyakran választunk például a szükséges adatok mellé a meghívókra az eseményhez illő idézetet.

A közéleti tájékoztató feliratok

Mindennapi életünkben, a hivatalokban, az utcákon, a különböző intézményekben, de még egy étteremben vagy kávézóban is különböző feliratok segítik a tájékozódást és jelölik ki cselekvéseink határait. Ha valamilyen közlekedési eszköz segítségével szeretnénk eljutni úti célunkhoz, a **menetrend** segítségével tájékozódunk a lehetőségekről. A közösségi közlekedésben az igénybe vevőnek egy kötött menetrendhez kell igazodnia. A tájékozódni kívánót segíti, ha a menetrend könnyen értelmezhető és megjegyezhető, például azonos időközönként (120-60-30-15-10-5 percenként), az óra azonos percében indulnak a járatok. Sajnos Kárpátalján, bár jogilag nincs akadálya, a legritkább esetben találkozunk magyar nyelvű vagy esetleg kétnyelvű menetrenddel a pályaudvarokon.

A különböző tanintézményekben az **órarend** segíti és határozza meg a diákok tájékozódását az oktatási folyamatot és a szabadidejüket illetően. A menetrendhez hasonlóan az órarend is általában táblázatos (mátrix) formában készül, mert ily módon lehet összesítve bemutatni a tájékozódáshoz szükséges összes információt.

A különböző közterületeken vagy közintézményekben való tájékozódást segítik a **figyelmeztető-tájékoztató feliratok**. Ezek segíthetnek odatalálni egy keresett helyre (*bejárat, kijárat*), megszabhatják cselekvésünk határvonalait (*Dohányozni tilos!*), a legtöbb esetben figyelemfelhívó formájúak, sok esetben nemcsak szavakkal, hanem ábrákkal, jelekkel is közlik az információt. Ez utóbbi típusú tájékoztató ábrát nevezzük piktogramnak – tájékoztató feliratot helyettesítő ábrának. Olyan településeken, ahol többféle nemzetiség él egymás mellett, célszerű a tájékoztató és figyelmeztető feliratokat mind a többségi, mind a kisebbségi nemzetiségek nyelvén használni, amennyiben erre van törvényi lehetőség. Ily módon elkerülhetők a félreértések, a balesetek, amelyek abból is adódhatnak, hogy valaki nem érti azokat.

A SZÉPIRODALMI STÍLUS

A stílust minden esetben befolyásolja a megnyilatkozás célja. A tudományos munkák célja például elsősorban a leírás, a kifejtés, a megértés, tehát a használt nyelvi elemek is ennek megfelelőek. A szépirodalmi művek célja az esztétikai hatáskeltés, így az érzelmi hatást leginkább elérő nyelvi elemekből építkeznek, ezért gyakoriak benne a szóképek, a festői erejű szavak. A szépirodalmi stílus, más néven művészi nyelvhasználat sajátos kommunikáció a művész és a befogadó (olvasó, hallgató) között. Az üzenet, amit a művész (a költő, az író) a műélvezők felé közvetít, sokféle lehet. Lehet a mű célja pusztán az esztétikai minőség létrehozása, a gyönyörködtetés, a szórakoztatás, a tanítás, az elgondolkodtatás, de akár a problémafelvetés vagy a buzdítás is. Az alkotó céljától függően és egyéniségének megfelelően válogatja meg a nyelvi eszközöket, hogy műve mélyebb, eredetibb, tartalmasabb legyen a hétköznapi megnyilatkozásoknál. Az író ugyanazt a nyelvet használja, mint annak hétköznapi beszélői, de a nyelv rendelkezésére álló eszközeit művészi módon használja fel, létrehozva saját egyéni írói hangját, stílusát.

A szépirodalmi vagy művészi stílus a szépirodalomban, mint a társadalmi élet egyik területén használatos kifejezőmód megnevezése. A szépirodalmi stílus minden más nyelvhasználati módtól eltér, arra használja a nyelvet, hogy egyénit és egyedit, addig nem létezőt, műalkotást hozzon létre. A szépirodalom nyelve nem attól szép vagy különleges, hogy bonyolultabb, mint a mindennapok nyelve, vagy netán több szót, szebb szavakat használ, esetleg felcifrázva fogalmaz. Az igazi műalkotás kevés, jól megválasztott szóval is sokat tud mondani, a szépirodalmi nyelv hatásának titka a jól megválasztott, nagy stíluserejű szavakban, kifejezésekben, képekben rejlik, melyek az adott szövegkörnyezetben a *legodaillóbbak, leghatásosabbak, legstílusosabbak*. A hatás nem

ritkán abból fakad, hogy a művész szándékosan eltér a köznyelvi beszéd megszokott szabályaitól, szokatlan képzettársításokat hoz létre, felrúgja a megszokott szórendet, vagy akár ismert szavakat használ más értelemben vagy ruház fel többlettartalommal.

Befolyásolja a művészi stílust az alkotó egyénisége is. Lehet ugyanaz a témája több irodalmi műnek, a megvalósításban mégis lényeges különbségeket találunk, a kifejezőmód közötti eltéréseket az alkotók egyéniségével, látásmódjával, szóhasználatával stb. magyarázhatjuk. Olvassátok el például a szöveggyűjteményből Csokonai Vitéz Mihály *Tartózkodó kérelem* és Vörösmarty Mihály *Ábránd* című versét, mind a kettő ugyanarról a témáról, a szerelemről, a szerelmes lelkiállapotról szól, még sincs bennük egy hasonló sor sem.

Az is gyakran előfordul, hogy ugyanaz a költő munkássága során többször is ír ugyanarról a témáról, Petőfi költészetében például visszatérő téma a magyar táj, Adynak vannak szerelmes versei, magyarságversei, istenes versei, Francesco Petrarca szinte egész életében ugyanazt a témát verselte meg anyanyelvén, a Laurához fűződő szerelmét, még sincs az említett alkotóknak két egyformán megformált verse az adott témákban.

A szépirodalmi stílus stíluseszközként használja a nyelv valamennyi elemét, az összes többi stílusréteg eszközeit is a művészi hatásra való törekvés érdekében. Az író a nyelv hanganyagát, szókincsét, a szavak összefűzési módját és a mondat szerkesztés lehetőségeit egyéni módon alkalmazza, többletjelentést adva a szövegnek.

A szépirodalmi stílusnak a funkcionális stílusrétegek közé sorolásával nem minden stilisztikával foglalkozó tudós ért egyet, mondván: nem lehet egy sorba állítani az élet más területein használt stílusrétegekkel, mert míg a többi réteg társadalmilag elfogadott, közösen használt változat, addig az irodalom nyelve minden mű

esetében egyéni és egyedi. A többi nyelvi stílusréteg a kodifikált köznyelv része, nem lépheti át önkényesen annak határait, a szépirodalmi stílusnak viszont nincsenek korlátai. Továbbá: a többi stílusréteg kölcsönösen lefordítható egymásra, el lehet mondani társalgási stílusban is ugyanazt, mint tudományos vagy hivatalos stílusban más-más nyelvi eszközökkel anélkül, hogy a mondanivaló információértéke, tartalma csökkenne. A művészi nyelvhasználatot azonban nagyon nehéz parafrázálni, átkonvertálni a többi stílusréteg nyelvezetére, mert ilyenkor a mondanivaló, a mű hatása biztosan sérül, hisz **a szépirodalmi stílusréteg lényege éppen a nyelv segítségével történő hatáskeltésben rejlik**, ami társalgási vagy hivatalos nyelvre „átfordítva” biztosan elvész.

A szépirodalmi szövegben a stíluselemeknek többletjelentésük van, melyek megértése szükséges a mű üzenetének megértéséhez. Minden művészien megformált szöveg dekódolója az olvasó, és ahány ember, tulajdonképpen annyi olvasat, annyi üzenet létezik, hiszen egy szöveg aktuális megértését befolyásolják az olvasó élettapasztalatai, műveltsége, tudása, előismeretei, de fogékonysága, érzékenysége és érzelmi állapota is. Ugyanaz a művészi szöveg más-más élethelyzetben újraolvasva akár mindig mást, esetleg újabb többlettartalmat is felfedhet.

A szépirodalmi stílus nyelvi jellemzői

– A nagyfokú változatossága ellenére a szépirodalmi stílusnak is megvannak a nyelvi, stiláris és szerkezeti jellemzői. Az alábbiakban ezeket foglaljuk össze:

– Ez a legváltozatosabb stílusréteg, ez tükrözi a legtöbb egyéni sajátosságot.

– Felhasználhatja a nyelv valamennyi elemét, beleértve a többi stílusréteg eszközeit is.

– Célja a művészi, esztétikai hatás elérése a megfelelően megválasztott nyelvi elemek megfelelő kombinációjával.

– Jellemzője a képszerű ábrázolás: szóképek (hasonlat, metafora, megszemélyesítés, szimbólum, szinesztézia allegória, metonímia, szinekdoché) és alakzatok (körülrás, ismétlés, kicsinyítés, nagyítás, párhuzam, ellentét stb.) használata.

– Két alapformája a költői és a prózastílus, melyek közül az előbbi általában változatosabb, tárgyának megfelelően jellemző rá a festői hatású szavak, a szemléletes és kifejező szóképek, a nem mindennapi mondatszerkesztés, a nyelv zenei lehetőségeinek kihasználása.

– Eltér a szépirodalmi stílus nyelve az irodalmi műnemek szerint is. Van különbség a lírai költészet, az epika és a drámai művek nyelvi-stiláris megformálása között.

A többi stílusréteg elemeinek megjelenése a művészi stílusban

Találkozhatunk a szépirodalom nyelvében az élőbeszéd stílusára jellemző elemekkel is. Ilyen például a párbeszéd, mely a társalgási stílus jellemző műfaja, mégis megannyi irodalmi műalkotásban olvashatjuk írott változatban, a kommunikációs helyzetnek megfelelő stílusváltozatban. A párbeszédetek résztvevői beszélgethetnek választékosan, hivatalosan vagy akár a mindennapok hétköznapi beszédmodorában is, attól függően, milyen élethelyzetben (beszédhelyzetben) és kik szólalnak meg. Ilyenkor a dialógus résztvevőinek nyelvhasználata a szereplő jellemzésének eszköze, társadalmi hovatartozásának, identitásának jelölője is (miközben az ily módon a születő esztétikum része). Az, hogy a szereplők hogyan szólítják meg egymást, hogyan köszönnek, milyen nyelvváltozat (köznyelv, nyelvjárás, szleng, szaknyelvek, argó, gyereknyelv, hobbinyelvek, ifjúsági nyelv stb.) elemeit használják

megszólalásaikban, jellemzi őket, továbbá az író által a hőseinek szánt szerep árnyalt bemutatásának a része a stílusban.

Ha például az író az élőbeszédet, annak hatását akarja stíluseszközként idézni, akkor hiányos, rövid mondatokat, töltelékuszavakat, szóismétléseket használ.

A csoportnyelvek közül a szleng nyelvváltozat és az ifjúsági nyelv elemei gyakran megjelennek a különböző irodalmi alkotásokban, főleg a gyermek- és ifjúsági irodalmi művekben. Céljuk egyértelműen a hatáskeltés, a szereplők, az ábrázolt élethelyzetek jellemzésére, hitelessé tételére szolgálnak.

Ugyanígy találkozhatunk olvasmányainkban nyelvjárási jelenségekkel, tájszavakkal, egy régióra, tájegységre jellemző mondatfűzés vagy jellegzetes kiejtés rögzítésével. Tömörkény István Szeged környékén játszódó novelláiban például a hősök jellemzésére és tömörítésre, a drámai hatás fokozására használja a vidékre jellemző déli, ö-ző nyelvjárástípus elemeit. A tájszóknak, népnyelvi kifejezéseknek környezetet felidéző erejük, embereket megelevenítő hatásuk van.

Előfordulhatnak a tudományos stílust idéző kifejezések, szavak, fordulatok is a szépirodalmi szövegekben, annak ellenére, hogy a tudományos nyelvhasználat pont az ellentéte a poézisnek, a világ művészi felidézésének. A tudomány racionális, világos, leír, kifejt, általánosít, míg a költészet (az irodalom) fiktív, fantáziára épülő, emocionális töltetű, egyedít megragadó. Ha a szépíró, a művész ennek ellenére mégis a tudományos stílus elemeivel operál, azokat stíluseszközként használja, annak mindig célja van, nevezetesen a hatáskeltés erősítése valamilyen módon.

Ugyanígy helyet kaphatnak a szépirodalom nyelvében a különböző szakmákra jellemző szakkifejezések. A szakmai nyelv jellegzetességeivel sokszor találkozhatunk például a szociográfiai igénytel megírt alkotásokban, mint például Illyés Gyula önéletrajzi

ihletésű *Puszták népe*, Závada Pál *Kulákprés*, vagy Balogh Edgár *Tíz nap Szegényországban* című, a kárpátaljai falvakat leíró alkotása.

Megjelenhetnek egy irodalmi műalkotásban a regionális nyelvhasználat jellegzetes elemei is. A kárpátaljai magyar irodalomban például sok olyan művel találkozhatunk, melyben a szerző a kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellegzetes sajátosságait, helyi nyelvjárási elemeket, kölcsönszavakat, a kódváltás jelenségét, a sajátos kárpátaljai magyar névhasználati és megszólítási szokásokat használja stíluseszközként, ha egy szituációt, egy élethelyzetet, egy szereplőt hitelessé akar tenni az olvasó szemében, vagy netán ily módon kívánja érzékeltetni a kárpátaljai magyar identitást.

Tehát összefoglalóan elmondhatjuk, hogy:

– a szépirodalom nyelvében az összes többi stílusréteg, területi és társadalmi nyelvváltozat elemei, jellegzetességei előfordulhatnak stílémaként, stíluseszközként, a művészi hatás elérése, fokozása érdekében, s válhatnak ily módon az esztétikum részévé;

– a művészi nyelv minden eleme a nem művészi nyelvből fakad, ugyanazokból a nyelvi elemekből merít, mint a nem művészi stílusrétegek, de ezek szerepe megváltozik, mert poétikai funkciót töltenek be a szépirodalmi szövegben. Poétikai funkciónak nevezzük a művészi közlés megformáltságát, esztétikai funkcióját;

– az egyéni szépírói stílus a nyelvi jegyek egyedi használatát jelenti ugyan, de az egyedi stíláriis sajátosságok mellett magában foglalja az általánosítást is, mert csak így érthető egy egész beszélőközösség számára.

Mitől egyéni az író stílusa?

Az egyéni írói stílus kialakítására minden alkotó törekszik. Leginkább azért, mert keresi az egyéni látásmódjához, világértelmezéséhez leginkább illő, azt legjobban kifejező nyelvi

megjelenítést. Törekszik továbbá arra, hogy ez a nyelvi-stiláris megszólalás újszerű, mások által még ki nem merített legyen, mely alkalmas a mondandó hatásos kifejezésére, illetve a szépségnek mit esztétikumnak a megjelenítésére. Mire törekszik tehát a nyelv segítségével a költő, az író: a világ egyéni leképezésére.

A képszerűség stíluseszközei

A szépirodalom nyelvének egyik alapvető vonása, hogy a valóságot vizuális érzéki megjelenítés útján, vagyis képszerűen tükrözi. Ez különbözteti meg leginkább a tudomány nyelvétől és a hétköznapi nyelvhasználattól, bár utóbbi szintén gazdag képes kifejezésekben (*rohan az idő, borús kedvem van, a hegy lábához értünk*), de nem tudatos művészi céllal és értékkel. A szépirodalom sajátos kommunikáció, melynek eszköze a költői nyelv. Tartalma mélyebb, sűrítettebb, eredetibb, mint a köznapi közlés. Hogy a szépirodalom betölthesse azt a szerepét, sajátos kifejezőeszközökre van szüksége. Ezeknek alapja is a mindennapokban használt nyelv, csak másképpen, a művészet eszközeként alkalmazva. Ez a művészi felhasználás teszi lehetővé, hogy a nyelv hagyományos elemeivel is újat, egyénit tud alkotni az irodalom. A művészi nyelvhasználat eljárásainak egyik alapvető csoportja a szóképek.

A képek szerepe a szemléletesség és a hatásosság. A szóképek a nyelvi elemek átvitt értelmű használatán alapulnak, így ezek csak szövegben fejtik ki hatásukat.

A szókép egy fogalom, egy jelenség átvitele egy másik fogalomra, jelenségre a köztük fennálló valamilyen kapcsolat alapján. A költő egy síkváltást hoz létre: a fogalmi síkról átírányítja a figyelmet a képi síkra, és a kettő egymásra vonatkoztatásával jön létre a művészi hatás. A síkok közti kapcsolatteremtés alapja lehet hasonlóság vagy érintkezés. Ezek szerint a következő szóképek lehetségesek:

Hasonlóságon alapuló:	Hasonlóságon és érintkezésen alapuló:	Érintkezésen alapuló:	Képszerű beszéd:
Metafora Megszemélyesítés Allegória	Szinesztézia Szimbólum	Metonímia Szinekdoché	Hasonlat Körülírás Eufemizmus

Nem tartozik a szóképek közé, de a képszerű beszéd jelenségének tartjuk a hasonlatot, a körülírást és az eufemizmust. Ezeket a stílusjelenségeket szóképekhez csatlakozó stílári eszközöknek nevezzük.

A hagyományos irodalomelméleti felfogás szerint a **metafora** (gör. *metaphora*, *epiphora*, lat. *translatio*) ‘átvitel’ olyan szókép, mely egy képet, fogalmat egy másikkal azonosít tartalmi v. hangulati hasonlóság alapján. Olyan szókép, **névátvitel**, amely két fogalom közt fennálló tartalmi (külső vagy belső, ritkán funkcióbeli) hasonlóságon vagy hangulati egyezésen alapul. A metaforával a beszélő egy dolog jelentéstartalmát, vagy annak egy részletét úgy érzékelteti, hogy két jelet egymásra vonatkoztat. Az egyik – a kifejezendő dolog – rendszerint a nyelvben szokásos fogalmi megnevezéssel szerepel a szövegben (vagy csak a tudatunkban), a másik – a kifejező elem – pedig képi természetű. Pl.:

Kezed párnámra hull, elalvó **nyírfaág**... (Radnóti Miklós)

Kezed – fogalmi megnevezés.

Elalvó nyírfaág – képi megnevezés.

Az összekapcsolás alapja a két szó jelentésének és a szót körülvevő képzettársítási udvarnak érintkezése. A metafora lényege az, hogy a két elem jelentése a szövegben összevillan, egymásba játszik, azonosul, de különbözik is. A metafora tehát kölcsönhatásra épülő kép. Valamennyi szókép közt a legszemléletesebb és leggyakoribb. Egy-egy nyelv vagy

egy-egy költő metafora-kincséből tanulmányozni lehet az illető nép vagy költő lelki világát, nevezetesen képzeletét.

A metafora stílushatása abból adódik, hogy a kifejezendő (azonosított) fogalomra, jelenségre átvisszük a kifejező (azonosító) fogalom, jelenség sajátosságait, s ezáltal egy névbe sűrítve egyszerre két, egymástól távol eső dolog jelenik meg a tudatunkban. Például:

*Elfeküdt már a nap túl a nádas réten,
Nagy vörös palástját künn hagyá az égen,*

(Arany János: Toldi)

A naplementének ebben a szín pompás metaforájában a kifejezendő (azonosított) fogalom: *a nap alkonypirja, a vörös színű alkonyi napsugarak*, a kifejező (azonosító) pedig egy ruhadarab: *a palást*. A két jelentés egyidejűleg hat, s ez belső gondolati mozgást, feszültséget idéz elő az olvasóban. A két fogalom kölcsönhatásának ebben a folyamatában a metafora tagjai új értelmi és hangulati jegyekkel gazdagodnak, érzelmileg telítettebbé, kirajzoltabbá válnak.

Alakjuk szerint kétféle metaforát különböztetünk meg:

1. A **teljes (kéttagú) metafora** a kifejezendő (azonosított) és a kifejező (azonosító) fogalom nevét egyaránt feltünteti. Például:

...A füstfellegecskéken nagyapám arcát látom, szakállának a szúrását érzem a homlokomon. Fehér virág a szakállá.

(Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér)

2. Az **egyszerű (egytagú) metafora** csak a kifejező (azonosító) elemből, magából a képből áll (a kifejezendő fogalmát tehát hozzá kell érteni). Például:

Csillagokat rúgott szilaj paripája,

(Petőfi Sándor: János vitéz)

A metaforák stílushatása aszerint is változik, hogy a kifejező, vagyis a metafora milyen szófajú szó. Például:

Igei metafora:

*Ezüst derüvel ráz a nyír
Egy szellőcskét és **leng az ég.***

(József Attila: Nyár)

Főnévi metafora:

*...Aznap már falkában jöttek a sárszínű felhők északnyugat felől,
vastag csimbókjaikat földig lógatva, nehéz farkaikat végighúzták
a tar erdőkön, mintha a havat akarnák kifésülni magukból.*

(Déry Tibor: Simon Menyhért születése)

Melléknévi metafora:

*Nap alattam, nap fölöttem,
Aranyos, tüzes felhőben,
Lenn a fénylő víztükörben.*

(Vajda János: Nadas tavon)

A metaforából származó szóképek

A **megszemélyesítés** – egyfelől elvont dolgokat, természeti jelenségeket, élettelen tárgyakat élőként mutat be (az élőkre jellemző cselekvéssel, érzéssel, tulajdonsággal ruház fel), másfelől növényeknek és állatoknak emberi érzést és cselekvést tulajdonít.

Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt belé

S Párisból az Ősz kacagva szaladt.

Itt járt s hogy itt járt, én tudom csupán

Nyögő lombok alatt.

(Ady Endre)

Duhaj legény, fülembé nótáz,

Iszunk, iszunk s én hallgatom.

Piros hajnalok hosszú sorban

Suhannak el és részegen

Kopognak be az ablakon.

(Ady Endre)

Az első idézetben az Ősz, a másodikban a hajnal van megszemélyesítve.

Az allegória – olyan folyamatos, kifejtett metafora, amelynek jelentése túlmutat a benne foglalt szavak közvetlen jelentésén. A teljes allegóriában a kifejezendő gondolat (gondolatsor) teljes egészében képsorral alakul át. A képsornak önmagában is van értelme, de az allegóriának másik jelenése is van: a képsornak pontosan megfelelő gondolat.

*Nyílt tengerre sodor, Hajóm, az új
orkán?...*

Bírja, kötélzete

híjján, bírja hajó még

ádázabb vizek ostromát?

kerüld

a tengert, mely a márvány

Cycládok falait veri!

Horatius: Allegória a hazáról

(fordította: Szabó Lőrinc)

A középkori moralitásokban jelentős az allegorikusság szerepe. Míg korábban minden jelképes ábrázolást allegóriának neveztek, a 18. sz.-tól csak azt, amelyben a megjelenített dolog jellemzői közül mindazokat elhagyják, amelyek nem szolgálnak a kifejezendő fogalmi tartalom érzékeltetésére. (Pl. Arany János: *A rab gólya*). Egy-egy központi allegóriára épül Tompa Mihály: *A madár fiaihoz*, Petőfi Sándor: *Föltámadott a tenger* című verse.

A szintesztézia – alapformájában olyan metafora, melyben különböző érzékterületekhez tartozó, de rokon hangulatú fogalmakat kapcsolunk egybe.

*Itt van az alkony, jó takaró
a hegyek ormán lilul a hó*

*itt van az alkony, csittul a zaj:
elhallgat a fény és fölvilan a dal.*

(Babits Mihály)

*Olykor sohajtó illat, hús zene,
És olykor: tágranyílt opál szeme
Egy-egy fénylő, drága, ritka percnek.*

(Tóth Árpád)

A Babits-idézetben a hallás (dal) és a látás (fény) útján érzékelhető dolgok lettek felcserélve egymással, Tóth Árpád soraiban a tapintás (hús) és a hallás (zene) cserélődött fel.

A szimbólum – hagyományos értelemben valamely gondolati tartalom (eszme, érzés, elvont fogalom) jelképe, érzéki jele. A szimbólumban a kifejezendő valóság és a kifejező kép között nincs pontról pontra követhető megfelelés. Maga a kép mintegy önállósul. Ezért az egyéni költői szimbólum megértése gyakran nehéz. A szimbólum a népköltészet egyik kedvelt képalkotó módszere. A szerelmi szimbolika gazdag virág-, és gyümölcsmotívumokban. Legáltalánosabb virágszimbólum a rózsá, ami már annyira közhellyé vált, hogy a szeretőt „rózsám”-nak nevezni mindennapos még a közbeszédben is.

*Édesanyám rózsafája,
Én voltam a legszebb ága.
De egy hűtlen leszakajta,
Keze között elhervaszta.*

*Hej rózsá, rózsá, ékes vagy.
Hajnali csillag fényes vagy.
Egyenes vagy rózsám, mint a nád,
Nekem nevelt az édesanyád.*

Ezekben a szimbólumokban a rózsá nemcsak maga a szerető, hanem a szerelem is, vagyis rózsát szakítani annyi, mint a szerelmet élvezni.

A magyar irodalomban a szimbólumok használata a szimbolizmus stílusirányzata esetében, azon belül is Ady Endre költészetében a leglátványosabb. A legismertebb Ady-szimbólumok közül való az Ugar-szimbólum, amely az elmaradott Magyarországot jelenti. A jelentéstársítás alapja ebben az esetben az ugar szó „feltöretlen, megműveletlen földdarab” jelentése.

*Elvadult tájon gázolok:
Ős, buja földön dudva, muhar.
Ezt a vad mezőt ismerem,*

Ez a magyar Ugar. (Ady Endre)

A metaforikus kifejezésekben az általános és az egyedi egybejárásának vagyunk tanúi: a költő a nyelv elemeit használja fel, de ezeket az elemeket így még senki nem kapcsolta össze, ettől egyedi. A fogalmat a képpel, az általánost az egyedivel, az azonosságot a különbözővel összeforrasztó folyamat a metafora lényege.

A köznap beszédben és az irodalomban is azonosítandó tartalmak megragadhatóvá tétele („*virágot a virágnak*”) érdekében metaforák százait, ezreit alkalmazzuk nyelvünkben, leginkább a retorikában, a politika nyelvezetében, ahol részben el akarják kerülni a dolgok nevének nevezését, és ahol részben nem létező dolgokról beszélnek „képes beszéd” formájában.

A metaforából származó szóképek mellett a költői képek másik nagy csoportját a metonímia és a belőle származó szinekdoché alkotja.

A **metonímia** esetében a két fogalom közti kapcsolat alapja térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezés vagy ok-okozati összefüggés.

Térbeli érintkezés a metonímia alapja, ha a helyet nevezzük meg az ott élők helyett:

*„Csendes a ház, ah de nincs nyugalma,
Fölveré azt szerelem hatalma.”*

Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka

Időbeli érintkezés a metonímia alapja, ha az idő jelöli az akkor élőket és az akkori eseményeket ():

„*Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!*”

Petőfi Sándor: Nemzeti dal

Századok = a századok során egymást követő nemzedékek

Anyagbeli érintkezés a metonímia alapja, ha az anyag neve jelöli a belőle készült eszközt ():

„*Kukoricza Jancsit célozza vasával”*

Petőfi Sándor: János vitéz

Vas = vasból készült fegyver

Ok-okozati érintkezés a metonímia alapja, ha az ok helyett az okozatot, előzmény helyett a következményt nevezi meg:

„*Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolga*”

Arany János: Toldi

= a boglyák árnyékának hűvösében

„*Az Isten haragja megütött egy hajdút*”

Arany János: Toldi

= Isten haragja miatt keletkezett villám

A **szinekdoché** a metonímia egyik fajtája. Olyan metonímia, melyben a nem és a fajta vagy a rész és egész felcserélésén alapul a szókép.

Nem és fajta cseréje: *Sok vad s madár gyomra/ Gyakran koporsója / vitézül holt testeknek.*

(Nem azt mondja a költő, hogy farkas és dögkeselyű, hanem hogy vad és madár)

Rész és egész cseréje: *Száz vitorla küzd a tengeren.*

(Nem a hajót mint egészet, hanem annak részét, a vitorlát nevezi meg a költő a hajó helyett.)

A **hasonlat** a szóképekhez tartozó nyelvi-stilisztikai eszköz. A szemléletesség mondat értékű nyelvi eszköze, amelyben valamit mással összevetve teszünk elképzelhetőbbé, árnyaltabbá. Formailag a mondatban kötőszók, határozószók, utalószók kapcsolhatják össze a hasonlítottat és a hasonlót, de névutós szerkezettel és képzett szóval is kifejezhető. Lehet érzelmi és/vagy hangulati:

Szerelmem oly nagy, mint az óceán

S oly mély

(Shakespeare: *Romeo és Júlia*)

Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt

Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.

(Petőfi Sándor: *Arany Jánoshoz*)

A *homéroszi* vagy *epikus* hasonlat hosszabb terjedelmű, leíró jellegű, gyakran elkalandozik az eredeti tárgytól. Például.

*...ők a magas kapuszárnyak előtt őrt állani voltak,
mint a magaslombú tölgyfák a hegyek tetejében,
melyek nap-nap után állják a vihart meg az orkánt,
szertefutó roppant gyökerükkel a földbe fógózva.*

(Homérosz: *Iliász*)

A **körülírás** (vagy perifrázis) olyan szerkezet, amelyben egyetlen szóval megnevezhető, megjelölhető fogalmat több szóból álló kifejezés, valamilyen nyelvi szerkezet helyettesít; a kifejezendő és az alkalmazott nyelvi szerkezet egymással valamilyen külső, belső kapcsolatban áll. Pl. az alábbi idézet azt jelenti: *szerelmes lett*.

Kumilla szép haja megkötöze szüvét

Ifjú Delimánnak.

(Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem*)

A körülírás által érzékletesebbé, szemléletesebbé válik a kifejezés, és elkerülhető az ismétlés. Móricz Zsigmond *Rózsa Sándor a lovát ugratja* című művében a *néz* igét így írja körül:

Igaz, mögmondta, hogy ötet hozza magával, hogy figyeljen.

Többször is megmondta, hogy osztán nyitva lögyön a szömöd.

Az **eufemizmus** a durva stílusértékű vagy illetlen szó, kifejezés helyett használt szépítő, enyhébb árnyalatú szó, kifejezés. Gyakori a köznyelvben és a szépirodalomban. Pl. a *meghalt* helyett mondják, hogy *jobblétre szenderült, eltávozott az élők sorából*. A költészetben a halál eufemisztikus kifejezése, pl.

És ha láttál szépen nőtt virágot

Elhajolni belső baj miatt,

Úgy hajolt el, félvén a világot,

Szép Ilonka titkos bú alatt.[...]

Hervadása liliomhullás volt:

Ártatlanság képe s bánaté.

(Vörösmarty Mihály: *Szép Ilonka*)

A költészet nyelvében a felsorolt szóképek és stílusesszók nem önmagukban, hanem összefonódva, úgynevezett komplex költői képben is megjelenhetnek.

Mint kiűzött király országa széléről,

Visszapillant a nap a föld pereméről,

Visszanéz még egyszer

Mérges tekintettel,

S mire elér szeme a tulsó határra,

Leesik fejről véres koronája.

Mint látjuk, a szövegben a megszemélyesítés (*visszapillant a nap*) egy hasonlatba (*mint kiűzött király*) és egy metonímiába (*elér szeme...*) és egy szimbolikus körülírásba (*leesik fejről véres koronája*) ágyazva jelenik meg.

Szakkifejezések szótára

- Adekvát stílus** – odaillő, a beszédhelyzetnek megfelelő stílus
- Bulvárlap** – nagy példányszámú, szenzációt hajhászó sajtótermék.
- Bulvársajtó** – a bulvárlapok összességének összefoglaló elnevezése.
- Definíció** – egy fogalomnak, tényállásnak vagy egy szó jelentésének egyértelmű, rövid, minél teljesebb meghatározása.
- Gesztikuláció** – taglejtés, az emberi beszéd kiegészítése kézmozdulatokkal.
- Inadekvát stílus** – a beszédhelyzetnek nem megfelelő, nem érvényes, nem oda illő stílus
- Interdiszciplína** – határtudomány; több tudományág közös kutatási területe.
- Kétnyelvű beszélőközösség** – kétnyelvű egyének alkotta közösség.
- Kétnyelvűség** – az egyének az a tulajdonsága, hogy két vagy több nyelvet tud és használ (valamilyen fokon) a mindennapi kommunikáció során.
- Kódváltás** – az a jelenség, amikor a kétnyelvű beszélők a két nyelv között egy beszélgetésen belül oda és visszaváltak.
- Kommunikációs szituáció** – nyelvhasználati-, v. beszédsszituáció, beszédhelyzet
- Kommunikatív kompetencia** – a nyelvhasználat helyénvalóságának ismerete
- Konvencionális stílus** – megszokott, hétköznapi stílus
- Kölcsönzés** – amikor a kétnyelvű beszélők az egyik nyelvükből való szót (vagy más nyelvi elemet) használják a másik nyelvükben.
- Lexikalizáció** – egy nyelv szókészletének állandó elemévé válása
- Médiумok** – tömegtájékoztató eszközök gyűjtőneve.
- Mimika** – arcjáték, az arcberendezés kifejező változása vagy beállása.
- Monográfia** – valamely jelenséget, eseményt, fogalmat részletesen feldolgozó tudományos mű.
- Nyelvi kompetencia** – egy nyelv nyelvtani rendszerének, hangállományának és szókészletének ismerete
- Stiléma** – stilsztikai értékű nyelvi kifejezés
- Szamizdat** – illegális, engedély nélküli magánkiadás
- Szocializáció** – a társadalomba való beilleszkedés folyamata
- Terminus technikus** – szakszó, szakkifejezés, valamely szakma vagy tudományág meghatározott formával és jelentéssel ellátott nyelvi kifejezése.
- Variábilis** – változatos, változó

Irodalom

- Büky László, 2006. Szó, stílus, értelmezés. Szeged,
- Fábián Pál–Szathmári István–Terestyéni Ferenc, 1958. A magyar stilisztika vázлата. Budapest. Számos újabb kiadás van.
- Fónagy Iván, 1999. A költői nyelvről. Budapest.
- J. Soltész Katalin, 1965. Babits Mihály költői nyelve. Budapest.
- Jenei Teréz, Pethő József szerk. 2004. Stílus és jelentés Tanulmányok Krúdy stílusáról, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kemény Gábor 1974. Krúdy képköltés, Budapest.
- Kemény Gábor szerk. 2001. A metafora grammatikája és stilisztikája. Budapest.
- Kemény Gábor, 2002. Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kemény Gábor, 2010. A nyelvtől a stílusig Válogatott tanulmányok, cikkek, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kemény Gábor, szerk. 2001. A metafora grammatikája és stilisztikája, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kövecses Zoltán, 2005. A metafora. Gyakorlati bevezetés kognitív metaforaelméletbe. Budapest,
- Máté Jakab, 1970. Modern stilisztika – Helikon VirF. 1970/3–4.
- Máté Jakab, 1988. A stilisztika útja és lehetőségei – Helikon 1988/3–4.
- Máté Jakab, 1995. A stílus diszkurzív elmélete – Helikon 1995/3.
- Máté Jakab, 1998. A 20. századi nyelvtudomány történetének főbb elméletei és irányzatai. Nemzeti Tankönyvkiadó
- Péter Mihály, 2006. Nyelv, stílus, költői beszéd Válogatott tanulmányok, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Péter Mihály, 2012. A leplező nyelv Álcázás és ámítás a nyelv használatában, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Pléh Csaba - Síklaki István - Terestyéni Tamás szerk., 1988. Nyelv, kommunikáció, cselekvés I., II. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pléh Csaba - Síklaki István - Terestyéni Tamás szerk., 1997. Nyelv - kommunikáció - cselekvés. Osiris Kiadó, Budapest.

- Pléh Csaba - Terestyéni Tamás szerk., 1979. Beszédaktus, kommunikáció, interakció. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.
- Szabó Zoltán, 1977. A mai stilisztika nyelvelméleti alapjai. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca.
- Szabó Zoltán, 1982. A szövegnyelvészet stilisztikai jelentősége. In: A szövegvizsgálat új útjai. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 84-147.
- Szabó Zoltán, 1988. Szövegnyelvészet és stilisztika. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szabó Zoltán, 1992a. A szöveg történetisége. In: Petőfi S. János - Békési Imre (szerk.): Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I), JGYTF Kiadó, Szeged, 34-39.
- Szabó Zoltán, 1992b. A szövegszemiotika időszerű kérdései és megoldásra váró kérdései. In: Petőfi S. János - Békési Imre - Vass László (szerk.): Szemiotikai szövegtan 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok, JGYTF Kiadó, Szeged, 199-210.
- Szabó Zoltán, 1995a. A stilisztikai elemzés egy szövegelméleti modellje. In: Petőfi S. János - Békési Imre - Vass László (szerk.): Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III). JGYTF Kiadó, Szeged, 145-152.
- Szabó Zoltán, 1995b. Szemiotikai textológia és stilisztika. In: Petőfi S. János - Békési Imre - Vass László (szerk.): Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III). JGYTF Kiadó, Szeged, 196-201.
- Szabó Zoltán, 1996a. Stílusirányzati sajátosságok lineáris szövegszerkezetekben. In: R. Molnár Emma (főszerk.): Absztrakció és valóság. JGYTF Kiadó, Szeged, 303-311.
- Szabó Zoltán, 1996b. Lehető változásmagyarázatok a stílustörténetben (Egy textológiai stílustörténet-elmélet nagy és nyitott kérdése). In: Petőfi S. János - Békési Imre - Vass László (szerk.): Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I). JGYTF Kiadó, Szeged, 224-247.
- Szabó Zoltán, 1997. Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg (Stilisztikai elemzés szövegtani alapon). In: Petőfi S. János - Békési Imre - Vass

- László (szerk.): Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II). JGYTF Kiadó, Szeged, 109-117.
- Szabó Zoltán, 1998. A magyar szépírói stílus történetének fő irányjai. Corvina, Budapest.
- Szabó Zoltán, 1999. A stilisztika mint a szövegtan társtudománya. In: Petőfi S. János - Békési Imre - Vass László (szerk.): Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II). JGYF Kiadó, Szeged, 48-62.
- Szabó Zoltán, 2001. Összehasonlító stilisztika és összehasonlító szövegtan. In: Petőfi S. János - Szikszainé Nagy Irma (szerk.): Officina Textologica 5. Grammatika - szövegnyelvészet - szövegtan. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 125-132.
- Szabó Zoltán, szerk. 1982. A szövegvizsgálat új útjai (Tanulmányok). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Szabó Zoltán, szerk. 1984. Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Szathmári István főszerk., 2008. Alakzatlexikon A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szathmári István szerk. 1998. Stilisztika és gyakorlat. Budapest.
- Szathmári István, 1961. A magyar stilisztika útja. Budapest, [Elsősorban a stilisztikai fogalmak lexikona ajánlatos.]
- Szathmári István, 1979. A szövegstilisztika tárgyköréből. MNy. LXXIX. 149-161.
- Szathmári István, 1983. Beszélhetünk-e szövegstilisztikáról? In: Rác Endre - Szathmári István (szerk.): Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből. Tankönyvkiadó, Budapest, 320-355.
- Szathmári István, 1987. Magyar stilisztika (tervezet új egyetemi tankönyv kidolgozása). MNy. LXXXII. 3. 284-297.
- Szathmári István, 1999. A stilisztika helye a szöveget vizsgáló diszciplinák között. In: Petőfi S. János - Békési Imre - Vass László (szerk.): Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II). JGYF Kiadó, Szeged, 63-68.

- Szathmári István, 2003. A retorikai-stilisztikai alakzatok világa, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szathmári István, 2004. Stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve.
- Szathmári István, 2005. A magyar stilisztika A kezdetektől a XX. század végéig, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szathmári István, 2005. Stílusról, stilisztikáról napjainkban, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szathmári István, 2006. A stilisztikai alakzatok rendszerezése, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szathmári István, 2010. Stílusesszék és alakzatok kislexikona, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szathmári István, szerk. 1996. Hol tart ma a stilisztika (Stíluselméleti tanulmányok). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szathmári István, szerk. 1998. Stilisztika és gyakorlat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szikszainé Nagy Irma, 1999a. Leíró magyar szövegtan. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szikszainé Nagy Irma, 1999b. (szerk.): Officina Textologica 3. Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. Magyar nyelvű szövegek elemzése. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Szikszainé Nagy Irma, 2001. Szövegértés - Szövegelemzés - Szövegalkotás. Szövegtani gyakorlatok. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szikszainé Nagy Irma, 2002. Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. Magyar nyelvű szövegek elemzése. Diskusszió. Officina Textologica 6. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Szikszainé Nagy Irma, 2007. Magyar stilisztika. Budapest, Osiris.
- Szilágyi Nándor: Hogyan teremtsünk világot? Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár.
- Tolcsvai Nagy Gábor, 1996. A magyar nyelv stilisztikája. Budapest.

Берегсасі Аніко – Газдаг Вільмош: План-конспект лекції з дисципліни «*Стилістика угорської мови*» для студентів-філологів. Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ. Берегово 2020. – 124 с. (угорською мовою)

Видання розраховане на студентів-філологів вищих навчальних закладів, які вивчають дисципліни «*Стилістика угорської мови*».

Затверджено на засідання кафедри філології
протокол № 65 від 25 серпня 2020 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського
угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ
(протокол №5 від 27.08.2020 р.)

УДК: 81'38:821.511(072) Б-54

Гарнітура Litopys New Roman. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 4,71.

Формат видання 60x84/16.

**Jelen kiadvány filológus hallgatók számára
gyűjti össze a *Stiliztika* című tantárgyhoz
kapcsolódó előadások vázlatos anyagait.**

